

Vilniaus universiteto
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas
Bakalauro studijų programa „Kriminologija“

Julija Minčenkova

Bakalauro darbas

Teisės technologijų taikymo teismų veikloje rizikos

Darbo vadovė: dr. Dovilė Barysė

Vilnius

2023

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	3
ĮVADAS	4
1. TEISĖS TECHNOLOGIJOS TEISMUOSE	6
2. TEISĖS TECHNOLOGIJŲ TAIKymo TEISMUOSE NAUDOS	8
3. TEISĖS TECHNOLOGIJŲ TAIKymo TEISMUOSE RIZIKOS	9
4. KRIMINOLOGINĖ TEORINĖ PRIEIGA	11
5. TYRIMO METODOLOGIJA	12
5.1. Tyrimo prieiga	12
5.2. Tyrimo imtis ir atranka	12
5.3. Duomenų rinkimo ir analizės metodai	13
5.4. Etikos principai	14
6. REZULTATAI	15
6.1. Teisės technologijų išmanymas	15
6.2. Teismų specifika diegiant technologijas	16
6.3. Teisės technologijų pranašumai	16
6.4. Teisės technologijų trūkumai	17
6.5. Pavojai ir rizikos taikant teisės technologijas teismuose	18
6.6. Procedūrinio teisingumo lūkesčiai	19
6.7. Pasitikėjimas teisės technologijomis	20
IŠVADOS	23
BIBLIOGRAFIJA	25
PRIEDAI	33

SANTRAUKA

Teisės technologijos reiškia visų programinių įrenginių ir įrangų panaudojimą teisinėje praktikoje. Nors skaitmeninių priemonių diegimas teismuose suteikia daug naudos (tokios kaip kaštų taupymas, padidėjęs teismų prieinamumas), su juo susijusios ir rizikos, kurios gali kilti naudojant technologijas teismų veikloje. Pirma, algoritmai gali diskriminuoti ir siūlyti šališkus sprendimus, o tai gali sukelti rimtų padarinių teisingumo vykdymui. Antra, kadangi teisės technologijos dažniausiai naudoja ir tvarko konfidencialią informaciją išskyla duomenų nutekėjimo ir neteisėtos prieigos rizika. Siekiant sužinoti ką apie teisės technologijas, jų taikymą teismuose bei iš to kylančias rizikas mano patys teisėjai, advokatai, teisėjų padėjėjai bei teisininkai, buvo atliktas kokybinis tyrimas, kurio metu apklausti minėtų profesijų atstovai.

Raktiniai žodžiai: teisės technologijos, teismai, žmogiškasis faktorius, sprendimų priėmimas, dirbtinis intelektas.

SUMMARY

Legal technologies refer to the use of all software devices and equipment in legal practice. Although the implementation of digital tools in the courts offers many benefits (such as cost savings, increased access to the courts), there are also associated risks that may arise from the use of legaltech in court activities. First, algorithms can discriminate and offer biased solutions, which can have serious consequences for the administration of justice. Second, since legal technologies usually use and manage confidential information, there is a risk of data leakage and unauthorized access. In order to find out what judges, lawyers, assistant judges and researchers themselves think about legal technologies, their application in courts and the resulting risks, a qualitative study was conducted, during which representatives of the aforementioned professions were interviewed.

Keywords: legal technologies, courts, human factor, decision-making, artificial intelligence.

IVADAS

Elektroninis paštas, teisinės informacijos paieškų sistemos, duomenų bazės, tokios kaip Westlaw ir LexisNexis, veikia jau dešimtmečius ir keičia teisinę praktiką (Weiss 2016). Kartu su technologijomis modernėja ir teismų sistema – įprastu reiškiniu tampa elektroninės bylos, kai žmonės gali pateikti dokumentus neišeidami iš namų, elektroninėje erdvėje susipažinti su teismo dokumentais arba nuotoliniu būdu prisijungti prie teismo posėdžio (Gutauskas 2019). Neabejotina, kad šioms nuotolinio darbo tendencijoms papildomai įtakos turėjo ir SARS-CoV-2 viruso paplitimas. Pandemijos metu kilę iššūkiai ir ribojimai skatino sparčiau diegti technologijas, kurių dėka teismų veikla daugelyje pasaulio šalių nesustojo ir teisėjai bei ginčo šalys toliau galėjo rinktis į nuotolinius teismo posėdžius (Fabri 2021). Taip pandemija pakeitė visą situaciją pasaulyje iš esmės – nuotolinis darbas, kuris buvo neįprastas, bet pageidaujamas reiškinys, tapo ne tik galimybe, bet ir būtinybe.

Išplitęs teisės technologijų pasiekiamumas ir jų siūlomos galimybės atveria ir naujų iššūkių. Nepaisant to, kad technologijos padeda atlikti daug prasmingų užduočių ir be jų apsieiti kartais neįmanoma, žmogus turi jausti, kad teisingumas nėra beveidis (Davulis 2021). Nei viena technologija negali būti empatiška, o šis elementas be galo svarbus teisininkų ir teismų veikloje, todėl be jo labai sunku tikėtis visuomenės pasitikėjimo teisingumo sistema (Davulis 2021). Žmonės nori, kad būtų atsižvelgta į kontekstą, todėl teikia pirmenybę teisėjams, o ne algoritmams (English et al. 2021). Kita vertus, tie patys „žmogiškieji faktoriai“ gali nulemti vidines teismo problemas, tokias kaip teisėjo intuityvus sprendimų priėmimas arba pernelyg konservatoriškas ir stagnacinis požiūris į naujas technologijas bei nepakankamas kompiuterinio raštingumo lygis.

Tyrėjai kvestionuoja įvairius teisės technologijų taikymo teisėje ir teismų veikloje būdus (Goanta et al. 2019; Zarra 2022). Technologijos tobulina teikiamas paslaugas klientams, didina žmonių galimybes naudotis teise kreiptis į teismą bei supaprastina visą kreipimosi procesą, daro įtaką teisininkų mąstymui ir taupo laiką bei sąnaudas, perimant darbuotojų administracinius darbus. Tačiau, tam tikrais atvejais, technologijų naudojimas teismuose turi ir reikšmingų trūkumų (Rossner et al. 202), kurie apsunkina teismų darbą ir kelia pavojų teisingumo vykdymui. Tokių, su teisės technologijomis susijusių problemų spektras yra platus (Guitton et al. 2022) ir dar nėra pakankamai išnagrinėtas (Barysė 2022). Todėl, siekiant ištirti šiuos ir kitus probleminius klausimus, susijusius su teisės technologijų įtaka teismų veiklai ir dirbtinio intelekto keliamomis rizikomis, pirmiausia, šiame darbe buvo apžvelgti skirtingi teisės technologijų apibrėžimai ir pristatyti teismams kuriamų technologijų pavyzdžiai. Toliau išnagrinėtos teisės technologijų taikymo teismuose galimybės bei naudos ir ištirtos rizikos. Taip pat buvo atliktas kokybinis tyrimas, pasitelkiant interviu metodą. Tyrimo duomenys padėjo geriau suprasti tiriamus klausimus ir pamatyti nagrinėjamą temą iš „vidaus“, nes apie teisės technologijas, jų taikymą teismuose bei iš to kylančias rizikas buvo apklausti

pagrindiniai šių technologijų vartotojai: teisėjai, advokatai, teisėjų padėjėjai ir teisininkai (iš viso 6 dalyviai). Po empirinio tyrimo rezultatų analizės seka keletas įžvalgų ir darbo išvadų.

Darbo tikslas – ištirti technologijų taikymo teismų veikloje rizikas.

Darbo tezė – taikant teisės technologijas teismuose svarbu atsižvelgti į teismų specifiką ir bylų rūšis. Teismuose, kuriuose nagrinėjamos pagrinde civilinės ir administracinės bylos, teisės technologijų taikymas yra paprastesnis, nes tokios bylos dažniausiai reikalauja objektyvaus ir techninio požiūrio. Tuo tarpu, baudžiamosiose bylose nagrinėjami klausimai reikalauja žmogiškojo indelio, todėl čia teisės technologijų integracija yra siauresnė.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti, kokios teisės technologijos kuriamos ir diegiamos teismuose.
2. Išanalizuoti teisės technologijų taikymo teismuose naudas.
3. Ištirti teisės technologijų taikymo teismuose rizikas.
4. Aptarti teisės technologijų taikymo teismų veikloje rizikas kriminologinių teorijų požiūriu.

1. TEISĖS TECHNOLOGIJOS TEISMUOSE

Dirbtinio intelekto tyrinėtojas Eliezeris Yudkowsky (2008) yra pasakęs, kad didžiausias dirbtinio intelekto pavojus yra tai, kad žmonės per anksti daro išvadą, jog jie supranta kas tai yra. Dažnai diskusijos ir pokalbiai apie teisės technologijas (angl. *LegalTech*) yra kupini painiavos, dezinformacijos ir nesusipratimo vien dėl to, kad vartodami sąvoką „teisės technologijos“ turime omenyje daug dalykų (Piper 2018). Siekiant išvengti painiavos ir šiame darbe, vertėtų apibrėžti „teisės technologijų“ sampratą. Skirtingi autoriai skirtingai šią sąvoką supranta, priklausomai nuo to, kurį sektorių akcentuoja – viešąjį ar privatųjį. Pavyzdžiui, Hoffmann-Reim (2020) siūlo apibrėžimą, apibūdinantį teisės technologijas kaip „skaitmeninių technologijų naudojimą siekiant padėti išaiškinti ir pritaikyti įstatymus, o tam tikrais atvejais netgi juos sukurti“. O Salmeron-Mozano (2021) teisės technologijas mato kaip „internetines paslaugas, kuriomis naudojasi teisininkai arba potencialūs klientai, kuriems reikia teisinės konsultacijos“. Tai tikrai naudingi apibrėžimai, norint suprasti bendrą teisės technologijų sąvoką. Bet šiame darbe „teisės technologijos“ apibrėžiamos kaip „visos programinės įrangos ir įrenginiai, kurie gali būti naudojami kaip priemonė sąveikauti su teisės esme arba padėti jų naudotojui sąveikauti su įstatymais, ir įgūdžiai bei būdai, kuriais mes juos naudojame“ (Whalen 2022, p. 52). Taigi, technologijų pritaikymas teisiniams veiksams atlikti ir yra „teisės technologijos“.

Kad geriau suprastume, kaip technologijos sąveikauja su teise, mokslininkai (Gimpel et al. 2021; Whalen 2022; Guitton et al. 2022; Gowder 2018), įvertinę visas šiandien rinkoje esančias technologijas, siūlo savo klasifikavimo variantus. Privačiame sektoriuje technologijas populiariau kategorizuoti į: vidines (angl. *internal*), verslas verslui (angl. *business-to-business*) ir verslas vartotojui (angl. *business-to-consumer*) (Gimpel et al. 2021). Bet šiame darbe dėmesys nukreiptas į teismus, todėl čia naudojamas technologijų klasifikavimas paremtas „žmogaus tarpininkavimo laipsniu“ (Guitton et al. 2022), t.y. kaip technologija su teise sąveikauja tiesiogiai, be tarpininko. Tas „betarpiškumo“ laipsnis parodo, kiek technologija gali automatizuoti darbą, kurį, priešingu atveju, turėtų atlikti žmogus. Remiantis šiuo klasifikavimu technologijos dar skirstomos pagal tai, kokias funkcijas atlieka: struktūruoja informaciją, pataria dėl problemos sprendimo būdo ar prognozuoja bylos sprendimo baigtį (Realing 2020).

Informacijos struktūravimas (angl. *organising information*). Ši kategorija apima technologijas, kurios sprendžia informacijos paieškos, apdorojimo, grupavimo ir pasikartojimo problemas (Terra IT 2020). Toks technologijų įtraukimas į teismų veiklą gali pasireikšti įvairiapusiškai, t.y. gali būti naudojamas: ieškant aktualios teismų praktikos; elektroninėmis priemonėmis fiksuojant teismo posėdžių eigą; rengiant procesinius dokumentus; rūšiuojant sutartis, remiantis įvairiais kriterijais ir skirtingų sutarties sąlygų nustatymu; informuojant ginčų šalis apie

bylos eigą ir atliekant kitas funkcijas teismo proceso metu (Babayan 2019). Keletas konkrečių, šiuo metu rinkoje egzistuojančių, teisės technologijų pavyzdžių: (1) „Kira Systems“ – programinė įranga, gebanti analizuoti ir valdyti sutarčių ir dokumentų turinį (Savoca 2020); (2) teisinės informacijos paieškų sistemos ir duomenų bazės – LexisNexis, Westlaw (Weiss 2016), LITEKO, e.teismai.lt ir kiti. Dažniausiai tai yra didžiulės įvairių įstatymų bei teisės aktų, komentarų, teismų sprendimų ir kitos teisinės informacijos sandėlios vienoje vietoje (Kiškis et al. 2006, p. 40). Naudojant šias ir kitas teisės technologijas savo kasdiniame darbe galima išvengti ilgo dokumentų peržiūrėjimo, analizavimo, skirstymo ir grupavimo procesų ir sutelkti dėmesį į svarbesnius bei aktualesnius klausimus.

Patariamoji funkcija (angl. *advise*). Tai tokios teisės technologijos, kurios, įvertinus visą jau turimą informaciją ir duomenis, siūlo problemos sprendimo būdus (Realing 2020). „Smartsettle ONE“ yra viena tokių technologijų, padedančių šalims pačioms spręsti ginčą (Hilborne 2019). Tiesa, ši sistema taikoma tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas tik dėl pinigų sumos, kurią turi sumokėti viena šalis kitai (Juškevičiūtė-Vilienė 2020, p.125). Kitas pavyzdys yra „Nemokėti“ (angl. *DoNotPay*) programinė įranga, padedanti vartotojams patiems spręsti įvairius teisinius klausimus. Įrašius reikiamus duomenis programa leidžia nemokamai sugeneruoti skundą dėl baudos kvito ir pateikti jį teismui (Kumarak 2021). Tokios programos administracinių teisės pažeidimų bylose ateityje galėtų būti naudojamos kai kurių rūšių skundams parengti, ieškiniams ir prašymams skolų išieškojimo, tam tikrų leidinių gavimo bylose bei pačių teismo sprendimų automatiniam parengimui (Valūnas 2017, p. 9).

Taigi, „patariamoji funkcija“ siūlo atsakymus ir ginčo sprendimo būdus, kurie nėra privalomi. Todėl už šią sistemą vis tiek atsakingas žmogus, kuris pats ir nusprendžia priimti technologijos įžvalgą bei patarimus ar ne. Manoma, kad toks dirbtinio intelekto ir žmogaus bendradarbiavimas galėtų pagerinti sprendimų priėmimo kokybę (Grgić-Hlača et al. 2019, p.2). Prieš priimdamas galutinį sprendimą, teisėjas turi galimybę gauti patarimą ir pagalbą. Dirbtinio intelekto patariamoji funkcija nesiremia motyvuotais argumentais, todėl toks patarimas būtų mažiau šališkas (Bersoff 2001).

Prognostinė funkcija (angl. *predictions*). Pagrindinis tokios technologijos tikslas – prognozuoti bylos išnagrinėjimo baigtį, vadovaujantis įvairiais kriterijais (pvz., buvusių bylų statistiniais duomenimis) (Realing 2020). Šiuo atveju kalbama apie priemones, kurios leidžia dažnai pasikartojančiose ir aiškiais kriterijais apibrėžtinose situacijose sukurti algoritmą, nurodantį siūlomą sprendimo baigtį, esant konkrečioms faktams (Europos veiksmingo teisingumo komisijos (CEPEJ) Europos... 2018, p. 43). Vienas ryškiausių tokių panaudojimų būdų yra UCL, Šefildo ir Pensilvanijos universitetų mokslininkų sukurta programinė įranga, kuri netgi 79 proc. tikslumu prognozuoja būsimum Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimus (Babayan 2019). Sistema naudoja

natūralios kalbos apdorojimą (angl. *natural language processing*) ir mašininių mokymąsi (angl. *machine learning*), kad, remdamasi ankstesnių sprendimų duomenimis, nuspėtų, ar konkrečioje situacijoje Teismas nuspręs, kad buvo pažeista konkreti Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) nuostata (Aletras et al. 2016). Recidyvui baudžiamosiose bylose numatyti yra skirta kita dirbtinio intelekto technologija – COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), kurios algoritmai, atsižvelgdami į kaltinamojo apklausos metu atsakytus klausimus, jo socialinę, ekonominę ir šeimyninę padėtį, nustato tikimybę, kiek konkretus asmuo linkęs pakartotinai daryti nusikalstamas veikas (Angwin et al. 2016). Taigi, tokių priemonių naudojimas sumažina sulaikytų asmenų skaičių (Reiling 2020), padeda įvertinti alternatyvių (pvz., laisvės atėmimui) baudžiamųjų sankcijų skyrimo prasmingumą (Murauskas 2019) ir padeda teisėjams užtikrinti teisę į teisingą teismą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad teismų automatizavimas yra teisės technologijų naudojimas vykdamas teisingumą. Pats terminas „teisės technologijos“ apima visus įrenginius ir programas, kurios padeda sąveikauti su teise – pradedant paprasčiausiomis teisinės informacijos paieškų sistemomis ir baigiant programinėmis įrangomis, prognozuojančiomis ginčo sprendimo baigtį arba robotais teisėjais. Esminis dalykas yra technologijos „betarpiškumo“ laipsnis, kuris rodo, kiek technologijai reikia žmogiškųjų išteklių „įsikišimo“, kad ji galėtų sąveikauti su teise.

2. TEISĖS TECHNOLOGIJŲ TAIKymo TEISMUOSE NAUDOS

SARS-CoV-2 viruso pandemija paspartino teismų automatizavimo tempą (OECD 2020). Net ir pandemijai pasibaigus teisėjai ir ginčo šalys toliau renkasi į nuotolinius teismo posėdžius. Naudojant nuotolinį bylų nagrinėjimą gerokai taupomi kaštai, nes išnyksta šalių ir kitų proceso dalyvių atvykimo į teismą išlaidos, ypač kai šalys yra geografiškai labai nutolusiose vietose (Conley Tyler, McPherson 2006, p.165-169). Mažesni bylinėjimosi kaštai suteikia žmonėms papildomą motyvą kreiptis į teismą dėl mažos vertės ginčų, dėl kurių jie įprastai nesikreiptų, nes neapsimokėtų (Juškevičiūtė-Vilienė 2020, p.126-127). Pastebima ir kita nuotolinio bylų nagrinėjimo nauda – laiko taupymas. Neretai girdimi priekaištai teisminei valdžiai, kad teisingumo vykdymas yra be galo ilgas (Gutauskas 2019). Todėl teisės technologijų naudojimas gali padidinti ir teisingumo vykdymo efektyvumą, nes sumažina teismų darbo krūvį ir suteikia asmenims galimybę spręsti ginčus ekonomiškai, kas atitiktų „*inter alia* greito, ekonomiško, sąžiningo, teisinio proceso reikalavimus“ (Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas).

Apart nuotolinių teismo posėdžių, technologijos geba atlikti ir sudėtingesnes užduotis: apdoroti teisinius dokumentus, nustatyti recidyvo riziką, rekomenduoti problemos sprendimo būdą ir numatyti proceso rezultatus. Teisininkai daug laiko praleidžia peržiūredami dokumentus, todėl informacijos

apdorojimo sistemos, pavyzdžiui, „Kira Systems“, taupo laiko kaštus ir lengvina jų kasdienybę (Savoca 2020). Ši ir kitos panašios programos padeda teisininkams surasti svarbią informaciją, leidžia išvengti ilgo dokumentų peržiūrėjimo, analizavimo, skirstymo ir grupavimo procesus. Tinkamai naudojant technologijas galima pagerinti teisinių paslaugų kokybę, patikimumą ir teisingumo prieinamumą (The Impact of Legal Tech 2021). Palengvinama prieiga prie teisinių paslaugų, reikiama informacija tampa daug lengviau prieinama piliečiams, o tai supaprastina visą kreipimosi į teismą procesą (Foo 2017, p. 4).

Prie dirbtinio intelekto taikymo teismuose naudų taip pat galima priskirti nešališkumą. Tyrimai rodo, kad teisėjas, nagrinėdamas bylą, iš tikrųjų taiko ir intuityvius, euristinius sprendimo priėmimo būdus, o ne tik racionalius, tikslius bei pagrįstus logika (Avery 2021). Tačiau dėl tokių sprendimų gali atsirasti įvairių klaidų (Justickis 2013). Dirbtinis intelektas yra visiškai atribotas nuo įvairių emocijų ir jausmų, todėl šiuo atžvilgiu yra pranašesnis už teisėjus (Grove et al. 2000; Ægisdóttir et al. 2006; Silver 2012). Mokslininkai vis dažniau pastebi, kad algoritmų priimami sprendimai turi didelį potencialą mažinti socialinius ir rasinius skirtumus. Mileris (2018) nustatė, kad algoritmai pateikia teisingesnius ir ne tokius šališkus sprendimus (rasės, lyties ir kt. atžvilgiu) palyginus su teisėjais. O Kleinbergas su kolegomis (2018) parodė, kad technologijų prognozės gali ženkliai pagerinti teisinius rezultatus ir sumažinti rasinius skirtumus. Autoriai nustatė, kad, taikant tokią dirbtinio intelekto prognozavimo funkciją, galima sumažinti nusikalstamumą iki 25% arba sumažinti įkalintų asmenų skaičių iki 42%, nedidinant nusikalstamumo lygio. Galima teigti, kad technologijų taikymas teismų veikloje galėtų padidinti pasitikėjimą teismų sistema kaip nešališka teisingumo vykdymo institucija.

Taigi, teisės technologijos teisingumo sektoriuje gali būti naudingos įvairiais būdais. Jų pritaikymas praktikoje atveria naujas galimybes, perima teismų darbuotojų administracinius ir techninius darbus, leidžia akimirksniu gauti bet kokias norimas žinias ir susisiekti su žmonėmis tolimiausiam pasaulyje. Dirbtinio intelekto sistemos gali numatyti būsimą nusikalstamą elgesį ir užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms. Tinkamas technologijų panaudojimas didina teisingumo prieinamumą ir pasitikėjimą teismų sistema, nes teikia tikslesnius ir ne tokius nešališkus sprendimus.

3. TEISĖS TECHNOLOGIJŲ TAIKymo TEISMUOSE RIZIKOS

Neabejotina, kad dirbtinio intelekto atsiradimas ir taikymas teismuose yra naudingas ir atveria naujas galimybes. Vis dėlto, ekspertai nuogąstauja dėl algoritmų panaudojimo rizikos teismų aplinkoje (Europos etikos chartija dėl dirbtinio intelekto naudojimo teisminėse sistemose ir jų

aplinkose 2018). Teisės technologijos sulaukia didelio pasipriešinimo ir diskusijų net ir globaliu lygmeniu.

Viena iš priežasčių, dėl kurios kai kurie teisininkai visgi delsia imtis inovatyvių, su dirbtiniu intelektu susijusių, veiksmų, yra algoritmų šališkumas ir diskriminacija (Malek 2022). Ypatingo dėmesio visuomenėje sulaukusi COMPAS programa, naudodama senesnius duomenis, sistemingai pervertina kaltinamųjų afroamerikiečių recidyvą, palyginus su baltaodžiais amerikiečiais (Reiling 2020). Tokia žmonių diskriminacija yra reali rizika. Dėl technologijų šališkumo nuteistasis nepagrįstai dėl savo rasės, tautybės ar odos spalvos gali gauti griežtesnę bausmę arba ilgiau laukti lygtinio paleidimo, o, tuo tarpu, pavojingas nusikaltėlis gali išeiti į laisvę (Angwin et al. 2016). Taip programinė įranga gali sustiprinti jau egzistuojantį visuomenėje diskriminacinį poveikį ir sukelti rimtų nenumatytų padarinių, iš kurių kyla teisinių pasekmių.

Mokslininkai kelia klausimą dėl žmogiškojo faktoriaus būtinumo nagrinėjant ir sprendžiant bylas (Binns 2022; Sourdin 2021). Vienas iš COMPAS programos įkūrėjų Timas Brennanas sakė, kad jam pačiam nepatinka idėja, jog COMPAS yra vienintelis įrodymas ir veiksnys, kuriuo būna grindžiami teismų sprendimai (Angwin et al. 2016). Pernelyg didelis pasitikėjimas pirmine informacija, kurią suteikia ši programa, gali sprendimo priėmimo metu sukelti teisėjui patvirtinimo šališkumą (Christin et al. 2015). Tai yra realus pavojus teisingumo vykdymui, nes teisėjas gali priimti neteisingą, šališką sprendimą. Žmonės nori matyti, jog teisėjas gilinasi į problemą, atidžiai išklauso ir atsižvelgia į kontekstą (Tursaitė 2019, p. 13). Tačiau, kai kuriose bylose teisėjai be kitų veiksmų atsižvelgia tik į programos rizikos vertinimą. Todėl, bandant mažinti žmogaus šališkumą, yra diegiamos technologijos, kurios, kaip jau išsiaiškinome, irgi būna šališkos.

Nuotoliniam darbui išibėgėjus išryškėjo ir jo trūkumai. Pastebima skaitmeninio raštingumo problema, ypač vyresnio amžiaus žmonių tarpe, nes technologijos reikalauja, kad teisininkai turėtų pakankamai įgūdžių ir žinių norėdami naudotis skaitmeninėmis priemonėmis savo darbe (Bareikytė, Strikaitė-Latušinskaja 2021). Dėl kompiuterinių žinių stokos, kultūrinių priežasčių ir konservatyvaus požiūrio kai kurie teisininkai nelinkę keisti savo nusistovėjusios darbo taktikos ir įsileisti automatizuotas sistemas (Furlong 2015). Nemokėjimas naudotis teisės technologijomis gali sukelti pavojų duomenų apsaugai ir kibernetiniam saugumui. Žinoma, teisė, kaip sritis, yra konservatyvi (Pakutinskas 2020), nekintanti. Europoje jau kalbama apie penktąją pramonės revoliuciją (Lietuvos inovacijų centras 2021), tačiau teisė, palyginus su kitomis sritimis, paveikta kur kas mažiau (Loevinger 1960). Tai galėtų indikuoti, kad esame pripratę prie tam tikrų būdų, turime tam tikrą teismų ir teisingumo vykdymo įsivaizdavimą ir pakeisti jį gali būti sunku.

Vertėtų paklausti, kaip tam tikri procesai veiktų be technologijų ir kuo paminėti technologijų trūkumai ir rizikos skiriasi nuo žmonių trūkumų ir *status quo*? Pagrindinė mintis turbūt yra ta, kad

algoritmai iš tikrųjų yra šališki (Miller 2018). Tačiau, žmonės, kuriuos jie pakeičia, yra daug labiau šališki (Miller 2018). Mašininio mokymosi programos apskaičiuoja rezultatus, remdamosios senesnėmis duomenų bazėmis ir praeities duomenimis. Kadangi žmogaus klaidoms būdingas šališkumas, jis ir atsispindi tuose duomenyse, kurie naudojami mašininio mokymosi programose (Kamyshev 2019). O klaidingi, šališki duomenys gali sugeneruoti šališkus rezultatus (Ensign et al. 2017).

4. KRIMINOLOGINĖ TEORINĖ PRIEIGA

Daugumos kriminologijos teorijų (kaip ir kitų socialinių mokslų teorijų) tikslas – remiantis keliais esminiais rodikliais paaiškinti ir/arba nuspėti nusikalstamo elgesio tendencijas ir pačius nusikaltimus (Landahl 1999, p. 70). Kalbant apie teisės technologijų diegimą teismuose kriminologinės teorijos gali būti taikomos keliais būdais. Vienas iš būdų yra apsvarstyti galimą teisės technologijų įtaką nusikalstamam elgesiui ir teisinei sistemai. Pavyzdžiui, teismuose naudojant prognozavimo funkciją gali būti gerinamas sprendimų priėmimo procesas ir mažinama neteisingų apkaltinimų bei nuteisimų rizika (Miller 2018; Kleinberg et al. 2017). Kitaip kriminologinės, sociologinės teorijos gali būti taikomos tyrinėjant socialinius ir kultūrinius veiksnius, galinčius paveikti teisės technologijų taikymą ir naudojimą teismuose. Pavyzdžiui, tyrimai rodo, kad teisės technologijų integravimas ir taikymas gali būti paveiktas veiksnių, tokių kaip pasitikėjimas teisės sistema (Merhi 2022), teisininkų ir teismų darbuotojų žemas kompiuterinio raštingumo lygis (Furlong 2015), finansavimas bei išlaidų-naudos santykis. Taigi, teisės technologijų taikymo teismuose sėkmė priklausys nuo įvairių aspektų, įskaitant pačią technologiją, jos panaudojimo kontekstą ir būdus, kaip ji integruojama į esamus teisinius procesus ir sistemas. Technologijų diegimas teismuose gali būti paveiktas socialinių, kultūrinių, ekonominių ir politinių veiksnių.

Šiame darbe teisės technologijų taikymas teismuose bus aiškinamas remiantis kritine kriminologija ir jos konflikto teorija. Ši teorija yra sociologijos ir socialinės psichologijos perspektyva, kuri paaiškina socialinį elgesį pagal konkurenciją dėl ribotų išteklių ir galių (Schwartz, Brownstein 2015). Tai reiškia, kad nusikalstamas elgesys yra socialinių, politinių ir ekonominių nelygybių, egzistuojančių visuomenėje, rezultatas (Akers, Sellers 2009). Anot konflikto teorijos, nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai labiau tikėtini visuomenėse, kuriose yra nelygybių, sukeliančių frustraciją ir pavydą (Little et al. 2014). Šiame kontekste teisės technologijos galėtų sustiprinti arba sumažinti jau vyraujančias visuomenėje nelygybės ir diskriminacijos problemas.

Konfliktų kriminologija ir konfliktų teorija prasidėjo nuo Karlo Markso. Tuo metu vyko industrializacijos ir urbanizacijos procesai, taip pat neramumai Europoje (1848 m. Vokietijos revoliucija). Nors Marksas konkrečiai nenagrinėjo nusikalstamo ir deviantinio elgesio, jis ištyrė kelių

šalių įstatymų pokyčius pramonės revoliucijos metu (Black 2014). Jau tada vokiečių sociologas pastebėjo, kad nusistovėjusi, tradicinė darbo praktika ir gyvenimo būdas gali kliudyti industrializacijos procesams ir pramoninei pažangai (Black 2014). Panašų reiškinį pastebime ir šiuolaikiniame pasaulyje. Šiandien kai kurie teisininkai nelinkę keisti savo užsistovėjusios darbo taktikos ir neįsileidžia technologijų dėl kultūrinių priežasčių ir skeptiško, konservatyvaus požiūrio (Furlong 2015). Būtent tai gali kliudyti sparčiam teismų skaitmenizavimui.

5. TYRIMO METODOLOGIJA

5.1. Tyrimo prieiga

Siekiant suprasti rizikas taikant technologijas teismų veikloje ir „pamatyti“ šią socialinę problemą iš „vidaus“ buvo atliktas **kokybinis tyrimas**, pasitelkiant **interview metodą**. Interview, kaip kokybinių duomenų rinkimo metodo, taikymas grindžiamas prielaida, kad prasminga žinoti informantų požiūrius, vertinimus ir nuomones (Frechtling, Sharp, 1997). Todėl šiuo tyrimu buvo siekiama sužinoti ir suvokti pašnekovų patirtis, požiūrius į teisės technologijų taikymą teismuose bei vertinimus ir nuomones apie rizikas ir pavojus. **Fenomenologinė tyrimo strategija** padėjo geriau suprasti tiriamąjį klausimą. Tyrimo metu buvo taikomas **pusiau struktūruotas interview**, kuris leido pamatyti unikalias dalyvių patirtis ir jų įžvalgas. Buvo remiamasi iš anksto apgalvotais klausimais ir jų pateikimo seka. Tačiau buvo numatyta ir tai, kad tyrimo eigoje bus galima papildomai užduoti plane neįtrauktus, bet su tyrimo tikslu susijusius klausimus. Planą sudarė 11 klausimų, kurie buvo suskirstyti į 6 blokus:

1. Teisės technologijų išmanymas.
2. Suvokiamas naudingumas.
3. Suvokiama rizika.
4. Procedūrinio teisingumo lūkesčiai.
5. Pasitikėjimas informacinėmis technologijomis.
6. Ketinimas naudoti technologijas.

Šis tyrimas buvo aprašytas remiantis konsoliduotu kokybinių tyrimų ataskaitų teikimo kriterijumi (angl. *Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ)*) (Tong et. Al 2007).

5.2. Tyrimo imtis ir atranka

Renkant potencialius dalyvius tyrimui vadovautasi šiais kriterijais: asmenys, turintys teisinį išsilavinimą; asmenys, turintys teismų patirties; asmenys, dirbantys teisme; asmenys, galintys

papasakoti apie teisės technologijas iš specialisto perspektyvos. Visi tyrimo dalyviai buvo atrinkti **tikslinės atrankos būdu**. Potencialių pašnekovų buvo ieškoma mokslo institucijų internetinėse svetainėse pagal jų mokslinių publikacijų ir daktaro disertacijų temas bei tyrinėjimų sritis. El. paštu buvo išsiųsti keturiolika kvietimų dalyvauti tyrime. Prie el. laiško buvo prisegtas informuotas sutikimas su nuoroda į „Google Forms“, kuriame dalyvių buvo prašoma pasirinkti „Sutinku“ arba „Nesutinku“ parinktį ir, dar kartą susipažinus su pateikta informacija apie tyrimą, susikurti savo individualų kodą.

Planuojama tyrimo imtis buvo septyni interviu. Tačiau iš keturiolikos išsiųstų kvietimų dalyvauti tyrime sutiko tik šeši būsimi pašnekovai. Du dalyviai, su kuriais buvo susisiepta, atsisakė dalyvauti tyrime dėl laiko stokos ir kompetencijų trūkumo teisės technologijų srityje, o iš kitų respondentų nebuvo gautas joks atsakymas. Kai kurie mokslininkai siūlo tam tikrus kokybinio tyrimo imties dydžio skaičius. Pavyzdžiui, J. Nielsen (2003) siūlo penkis, nes, jo manymu, teorija, kuri paaiškina 85% tiriamo objekto problemų, gali būti sukurta net turint mažesnę negu penkių dalyvių imtį. Tuo tarpu, E. Neal (2005) rekomenduoja padidinti šį skaičių iki penkiolikos. O Rudestam ir Newton (2001) siūlo 20-30.

Šiame tyrime iš viso dalyvavo trys vyrai ir trys moterys: du teisėjai, viena teisėjo padėjėja, vienas advokatas ir du teisininkai (žr. priedo 2 lentelę). Nepaisant to, kad nepavyko surinkti planuotos tyrimo imties, t.y. septynių tyrimo dalyvių, visi šeši pašnekovai atitiko atrankos kriterijus ir pasidalino skirtinga teismų patirtimi teisės technologijų atžvilgiu. Tai leido pamatyti įžvalgas iš įvairių profesinių perspektyvų ir ištirti probleminius klausimus. Visi dalyviai yra iš Lietuvos ir interviu vyko lietuvių kalba.

5.3. Duomenų rinkimo ir analizės metodai

Kokybinių duomenų rinkimo ir analizės metodus nusakė tyrimo strategija (ji yra fenomenologinė). Visi interviu buvo atliekami naudojantis MS Teams platforma privačiame kanale. Duomenys buvo renkami 2022 m. gegužės-lapkričio mėnesiais. Pokalbio pradžioje tyrimo dalyviams buvo pakartoti svarbūs informuoto sutikimo punktai ir paklausta dėl jų darbinės pozicijos. Prasidėjus įrašui, dalyviai turėjo atsakyti į 11 atviro tipo klausimų, suskirstytų į 6 blokus (žr. priedo 1 lentelę). Buvo aptartas suvokiamas naudingumas, rizika, procedūrinio teisingumo lūkesčiai, pasitikėjimas informacinėmis technologijomis ir ketinimas jomis naudotis.

Kadangi MS Teams neturi galimybės įrašinėti vien tik garsą, interviu metu buvo daromas vaizdo įrašas, kuris vėliau buvo konvertuojamas į garso įrašą. Surinkta garso medžiaga (t.y. interviu įrašai) buvo transkribuota ir išsaugota kompiuterinėje programoje MAXQDA Analytics Pro 2022, kuri yra skirta kokybinės ir mišrios prieigos tyrimų analizei. Pirmiausia buvo perskaitytos

transkripcijos ir pagal interviu citatas sukurtos pirminės kategorijos. Toliau MAXQDA programoje vyko duomenų redukavimas – buvo kuriami teksto segmentų abstraktūs pavadinimai – kategorijos ir subkategorijos, kurie buvo koduojami (kategorijos – „tuščios“, subkategorijos – „pilnos“). Galiausiai duomenys buvo struktūruojami į bendrą tekstą, susijusį su teorine darbo dalimi. Analizę užbaigė išvadų formulavimas.

5.4. Etikos principai

Tyrimo metu dalyviai turėjo susipažinti su informuotu sutikimu, kuriame buvo užtikrinami šie apklausos etikos principai:

- Tyrėjas turi gauti iš tiriamojo informuotą sutikimą dalyvauti tyrime.
- Tiriamasis tyrime turi dalyvauti tik laisvanoriškai.
- Tyrėja turi užtikrinti tiriamojo anonimiškumą.
- Tyrėja turi užtikrinti iš tiriamojo ir apie tiriamąjį gautos informacijos konfidencialumą.

6. REZULTATAI

Visi 6 interviu buvo atlikti nuotoliniu būdu, naudojant „MS Teams“ platformą. Vidutinė pokalbio trukmė buvo 46 min. (žr. priedo 2 lentelę). Toliau pateikiami rezultatai kartu su interviu ištraukomis ir dalyvių citatomis pagal pagrindinius darbo klausimus. Visos ištraukos buvo redaguotos, kad išvengtų dvejonų ir pasikartojančių žodžių.

6.1. Teisės technologijų išmanymas

Kadangi pokalbiai apie teisės technologijas, dirbtinį intelektą būna kupini painiavos ir nesusipratimo, tyrimo dalyvių iš pradžių buvo paklausta, ką jie apskritai žino apie technologijas taikomas teisės srityje, specifiskai teismuose. Visi pašnekovai išvardijo šias teisės technologijas, naudojamas teismuose: LITEKO ir EPP sistemas, eteismai.lt portalą, nuotolinius posėdžius ir jiems vykdyti skirtas programines įrangas (pvz., MS Teams, ZOOM).

Vienas iš tyrimo tikslų yra apimti plačią teisės technologijų įvairovę, o ne tik komunikacijos arba informacijos struktūravimo technologijas. Todėl su kai kuriais pašnekovais buvo diskutuojama ir apie dirbtinio intelekto paremtas programas, pavyzdžiui COMPAS arba programinius įrenginius, išsprendžiančius mažų sumų ieškinius:

„Tai turbūt daugumai žinoma COMPAS'o programa, kuri yra naudojama, kaip asistuoja teisėjams priimant sprendimus dėl lygtinio paleidimo. Tai irgi yra toksai kaip ir technologijų tam tikro algoritmo panaudojimas teismuose kaip asistentu.“ (Interviu 4, teisininkė)

„<...> estai, ar kas ten daro tuos, mažas sumas, tuos ieškinius ir juos išsprendžia ta sistema kažkokia sukurta“. (Interviu 6, teisėjo padėjėja)

„Taip pat yra daug girdėta apie, apie tuos prediction, tuos nuspėjamumo, teismų sprendimų nuspėjamumo sistemas visokias, kurios irgi plačiai naudojamos advokatų kontorose, ir vat yra toksai jurisprudencijoje, bent jau yra diskutuojama, kiek teismai turėtų naudoti tokias technologijas. Tai irgi gali būt, kad ateityje sulauksime teismuose, tokių technologijų integravimo ir naudojimo.“ (Interviu 4, teisininkė)

Vienas dalyvis skeptiškai pažymėjo, kad: *„jeigu jau pradėtumėte kalbėti apie artificial intelligence, tai tada čia tiesiog nesuderinama su teismų darbu“* (Interviu 2, teisininkas). Tolesnis rezultatų aptarimas padės suprasti, kodėl kyla tokių abejonių dėl teisės technologijų integravimo teismuose.

6.2. Teismų specifika diegiant technologijas

Diegiant technologijas teismuose, svarbu atsižvelgti į jų specifiką ir į tai, kokias teisės pažeidimų bylas teismas nagrinėja – baudžiamąsias, civilines ar administracines. Apie tai interviu metu kalbėjo viena iš tyrimo dalyvių:

„<...> kalbant apie teismus, tai čia galbūt esmė būtų ta, kad Lietuvoje ir pasaulyje reikia turėt omeny, kad baudžiamųjų bylų teismas, mes negalime dėti lygybės ženklo prie civilinio teismo. <...> Nes kaip jūs ir paminėjote teisingai, kad, tarkime, administraciniai teismai taip, mes prieš pandemiją jau nuo 2015 metų turėjom tą sistemą kad, tuos nuotolinius posėdžius, tarkime, su kaliniais, tai jau veikia net ir prieš pandemiją. Tačiau, tarkime, baudžiamosiose bylose, kur ten sprendžiami tokie opesni klausimai, kai yra labiau sprendžiama apie asmens teisių ir laisvių suvaržymą, kada mes kalbame apie įkalinimą, kada ir patys tie nusikaltimai yra nebe nusižengimai, ten, be abejo, kad technologijų ta integracija yra gerokai mažesnė.“ (Interviu 4, teisininkė)

Kita pašnekovė pritarė, kad sunkiai įsivaizduoja sudėtingesnių bylų automatizavimą:

„Galbūt mažuose, smulkiuose klausimuose tai taip, bet rimtose bylose, kurios yra kelių dešimčių tomų, tai iš tikrųjų, nežinau, labai sunkiai įsivaizduoju tą darbą ir praktiškai, kol nepradėjome su tokiomis bylomis dirbti, šiaip galvoju, kad beveik yra neįmanomas toksai darbas.“ (Interviu 3, teisėja)

Kito interviu metu pašnekovas paminėjo technologiją, naudojamą pagrinde civilinėje ir administracinėje teisėje:

„Pagrinde civilinės teisės šakoje bendrosios kompetencijos ir administracinių bylų, irgi, srityje yra EPP portalas, per kurią teikiame procesinius dokumentus.“ (Interviu 5, advokatas)

6.3. Teisės technologijų pranašumai

Tyrimo dalyviai paminėjo daug privalumų, susijusių su kaštų taupymu, objektyvumu, sąžiningumu ir informacijos pasiekiamumu. Dažniausiai įvardijami teisės technologijų pranašumai – laiko ir finansų taupymas:

„Nereikia siųsti ir nešti dėžių popieriaus, tai susitaupo tiek resursai spausdinimui, piniginiai, tiek ir laiko požiūriu. <...> Tai elektroniniu būdu aš tą galiu padaryti per valandą, tai gaunasi penkis kartus greičiau ir kaina atitinkamai susitaupo. Klientui, jeigu skaičiuoti ten kokį vidutinę per visą rinką kainą, nu tai, tai 500 eurų tos penkios valandos. Tai vien galimybė įkelti popierius elektroniniu

būdu visiems labai daug laiko ir pinigų sutaupo, ir nėra būtina su savimi visko nešiotis.“ (Interviu 5, advokatas)

Kalbant apie nuotolinius teismo posėdžius, kurių metu: *„nekykla klausimų, kiek žmonių tilps ar netilps teismo posėdžių salėj, kur paprastai tos salės būna tiesiog kambariukai“* (Interviu 2, teisininkas), viena tyrimo dalyvė pateikė pavyzdį, kada nuotolinis susijungimas gali būti net vienintelis būdas apskritai turėti teismo posėdį:

„Tai taip pat tam tikrais būdais tai gali būti iš viso vienintelis būdas, kaip įmanoma susijungti, tarkime, jeigu mes turime ieškovą iš vieno pasaulio galo, atsakovą iš kito pasaulio galo, ginčas nusėda ten Lietuvoje, tarkime, tai na tam tikroms situacijoms, tarkime, va pandemija, kad uždaromos valstybių sienos, dar kažkas, tai tam tikrais atvejais tai gali tapti net vienintelis būdas apskritai turėti teismo posėdį.“ (Interviu 4, teisininkė)

Kitas pašnekovas teisės technologijų naudingumą suvokia per teisminės praktikos vientisumo užtikrinimą:

„Okey, jeigu kažką sugalvot, kur tos technologijos iš tikrųjų gali būt naudingos, tai nuoseklumo užtikrinimas. <...> man atrodo, teisminės praktikos vientisumas. Man atrodo, toks terminas yra naudojamas įstatyme, kad, pavyzdžiui, Lietuvos aukščiausiojo teismo paskirtis yra užtikrinti teismų praktikos vienodumą ar kažkaip taip panašiai. Ta prasme, kad nebūtų, jog Šilalėje už tą patį nusikaltimą skiriama keturis kartus daugiau negu Rokiškyje, nes tokių dalykų yra. <...> pavyzdžiui, ten, kur eina kalba apie baudas, tai baudos labai varijuoja skirtinguose Lietuvos pirmosios instancijos teismuose, ypač bylose, kurios nepasiekė <...> aukščiausiojo teismo. Pavyzdžiui, smulkesnės korupcijos atvejais, kadangi nedažnai yra kreipiamasi į apeliacines kasacines instancijas, visas lieka pirmoje instancijoje ir ten būna bele kaip – gali ir keturi kartus skirtis baudos.“ (Interviu 2, teisininkas)

6.4. Teisės technologijų trūkumai

Verta atkreipti dėmesį ir į teisės technologijų trūkumus. Tęsiant nuotolinių posėdžių temą, vienas pašnekovas paminėjo, kad tokiu atveju atsiranda abejonių dėl žmogaus tapatybės:

„Dabartiniu metu, kada per technologijas, sakykim, tie procesai vyksta, jie kelia ir tam tikrų sunkumų, nu, pavyzdžiui, netgi įsitikinant, ar čia tas pats žmogus dalyvauja procese. Tai per nuotolį tu iš principo gali, na, parodyti savo id, ten kažkokį kitą procesinį dokumentą, kad tu toks esi, bet vėlgi, išlieka tam tikra, galimybė ar abejonė dėl to žmogaus tapatybės“ (Interviu 1, teisėjas)

Kitas trūkumas susijęs su vis didėjančiu informacijos srautu, dėl kurio reikiama informacija gali lengvai pasimesti:

„<...> pranešimas apie bylą, gali būti simuliuojamas. Kai teismai įteikinėja ten per elektroninius portalus arba per EPP, arba elektroniniu paštu, žmogus formaliai kaip ir informuotas, į jo pašto dėžutę įkelta, bet, skirtumas, kai tau paštininkas į rankas paduoda, tavo dėmesiui tam turiniui, ir kai tau tarp dešimties laiškų apie grožio procedūrų pasiūlymus dar įkrenta ieškinys, ten kažkiek pinigų ir dėmesys kitoks, ir tu gali tiesiog praskip'int, nepamatyti tokio dalyko.“ (Interviu 5, advokatas)

Anot kitos tyrimo dalyvės, technologija apskritai neturi jokių trūkumų, jeigu žmogus ją laiko kaip įrankį ar pagalbinę priemonę:

„aš net neįžvelgčiau jokių jokių neigiamų dalykų, jokių trūkumų. Jeigu žmogus vis tiek supranta, kad čia yra tik pagalba. Nu nei vieno trūkumo neįžvelgiu. Ta prasme, galima galvot dirbtinius trūkumus, bet, jeigu taip nuoširdžiai paimi ir galvoji, jeigu čia tavo būtų. Aš įsivaizduoju būtų mano darbo priemonė, tai man būtų tik... Kokį trūkumą jinai man duoda, jeigu jinai man sutaupo laiko ir per tai aš išanalizuoju ir labiau suprantu tuos klausimus ir nu aš tik džiaugčiausi, jeigu man kažkas va taip padėtų.“ (Interviu 6, teisėjo padėjėja)

6.5. Pavojai ir rizikos taikant teisės technologijas teismuose

Dirbtinis intelektas suvienodina individualias bylas ir nužmogina visą procesą, nes sunkiau būna įvertinti neverbalinius požymius, kurie sudaro beveik 50 proc. informacijos:

„Jeigu, yra neverbalika ir verbalika, online posėdžiai nuima mažiausiai penkiasdešimt procentų informacijos, kurios tu gali perteikti teisėjui, tai jeigu tai dar labiau mažintų visą tą dalyką, tai didžiąjai daliai bylų, sakykim, liktų, ta prasme, tada jau atsirastų daugiau (pauzė) racijos rinktis popierinį procesą be apskritai žodinių posėdžių, kaip yra numatyta įstatymų, negu vaidinti, kad čia vis gi dar vyksta žodinis procesas.“ (Interviu 5, advokatas)

„<...> teisėjas turi būt kūrybiškas, <...> aš, pavyzdžiui, labiau teisėją vertinu ne tai, kad kaip teisės specą, bet taip, kaip, pavyzdžiui, jis kalba su proceso dalyviu ir užtikrina jam teisinį saugumą šitam visam procese ir jo neišgąsdina, pavyzdžiui, nu jam paaiškindamas visas teises ir panašiai, tai yra ryšį su žmogum į žmogų, nes, pavyzdžiui, pas mus administraciniam teisme dažniausiai trūksta žmogui ryšio, žmogus su žmogum, nes jis bendrauja su institucija ir po institucija slypi, aišku, žmogus,

bet jis ne asmeniškai su specialistu kalba, bet per institucijos prizmę, nu per tą fikciją.“ (Interviu 6, teisėjo padėjėja)

„feminizmo ir ten šovinizmo apraiškos. Kad teisėja labai jautriai sureaguoja į melagingai apsiverkusią liudytoją. Jeigu tu to nepamatysi per ekraną, gyvai tu tai tikrai pamatysi. Kad palietė širdį ir tada tu tos liudytojos parodymų turiniui skirsi mažiau laiko, skirsi daugiau laiko formai. Jos asmenybei, kai po to yra amerikoniškoj sistemoj, ane, kad tu gali liudytojo parodymus atmesti dėl behavioral evidence.“ (Interviu 5, advokatas)

„Ko mes siekiame, ar komunizmo, ar galimybių? Ta prasme, jeigu mes norim viską suvienodinti ir padaryti šablonišką, nu tai tada mes galim kalbėti jau ir apie dirbtinį intelektą. Kuris viską suvienodintų, ane, jeigu mes norim kalbėti apie teisingumą ir objektyvumą, tai dirbtinis intelektas ir šablonai nepadeda. Nes, nu, situacijos yra individualios, teisėjai yra individualūs ir tu negali tos pačios bylos pristatyti taip pat skirtingiems teisėjams ir tikėtis to paties rezultato.“ (Interviu 5, advokatas)

Taip pat kyla pavojus žmogaus teisei į gynybą:

„<...> tarkim vyksta procesas, o nuteistasis sėdi pataisos namuose, advokatas sėdi pas save tenai ofise ir visi susijungę mes į procesą, taip? Tai, na, jeigu, tarkim, kyla būtinybė nuteistajam pasikonsultuoti su advokatu, jis jau šitos galimybės nebeturi. Tai yra tas vat betarpiškas, sakykim, toks proceso vedimas, jau jisai praranda tam tikrą savo tą tikrąją eigą. Galima sakyti, kad, na, abejonė dėl teisės į gynybą užtikrinimo.“ (Interviu 1, teisėjas)

Keli pašnekovai kaip pagrindines rizikas įvardijo duomenų saugumą ir konfidencialumą:

„Galbūt didesnė tokia pavojaus rizika yra su, na, tarkim, baudžiamuoju procesu, kur pavojus yra visuomet, kuomet, mes naudojames ta vadinama įslaptinta informacija, kur, sakykim, nėra pakankamai, manyčiau, tų galimybių, kaip apsaugoti tuos duomenis va toj elektroninėj erdvėje, tų technologijų, sakykim, erdvėje, kai va duomenys susiję su asmens privatumu, su duomenimis, kurie prieinami ribotai, kur gali naudotis tik asmenys, kurie turi teisę dirbti su tokiais duomenimis. Tai va čia, sakyčiau, problema dėl tokių duomenų apsaugojimo toj vat platformoj, elektroninėj erdvėj.“ (Interviu 1, teisėjas)

6.6. Procedūrinio teisingumo lūkesčiai

Paklausus pašnekovų, ko jie tikėtusi iš teisės technologijų taikymo teismuose teisingumo požiūriu, atsakymai buvo įvairūs. Vieni mano: *„kad technologijos ne itin padėtų priimti teisingesnius*

sprendimus“ (Interviu 2, teisininkas) ir tam tikrais atvejais apsunkina visų procedūrų ir procesinės teisės užtikrinimą:

„<...> yra tam tikrų nukrypimų nuo to vat proceso, nu, tarkim, kalba procese dalyvis, kur teismo salėje nėra funkcijos, kad kamera atsisuktų būtent į tą žmogų, kuris dabar kalba, taip? Kad visi kiti matytų, kad štai vat kalba prokuroras. Nes yra, tokios technologijos, kad, pavyzdžiui, tam, kad matytų žmogų, kamerą reikia rankiniu būdu pasukti, kad matytųsi tas žmogus, nes gali iš karto gynyba reikšti priekaištą, kad aš nemačiau, kas kalba, taip? Vizualiai negirdėjau, tiesiog girdėjau, ką kalbą, bet nemačiau, kas per žmogus kalba, ane. Nu vat gali kelt tokį klausimą ir abejot dėl to žmogaus tapatybės, nu elementarus va toks pavyzdys“. (Interviu 1, teisėjas)

Kiti, tuo tarpu, mano, kad programinės įrangos panaudojimas gyvų posėdžių metu gali padėti lengviau užtikrinti žmogaus teisių konvencijos garantijas ir gali padidinti atotrūkį tarp kokybiško ir nekokybiško teisinio atstovavimo:

„Bet jeigu galima būtų suderinti [programinę įrangą] su gyvais posėdžiais, tai būtų žymiai prasmingiau ir būtų lengviau pristatyti bylą, tuo užtikrinant žmogaus teisių konvencijos garantijas, nors ir šiek tiek padidintų atotrūkį tarp kokybiško teisinio atstovavimo ir nekokybiško.“ (Interviu 5, advokatas)

6.7. Pasitikėjimas teisės technologijomis

Dauguma dalyviu pasakė, kad jie pasitikėtų saugia, patikrinta technologija, kuri būtų teisiškai reglamentuota ir atitiktų visus bendruosius teisės principus (Interviu 1, teisėjas: 32). Kita pašnekovė pridūrė, kad: *„man, pavyzdžiui, kažkokių didelių klausimų nekiltų, jeigu aš matyčiau, kad jinai [technologija] patvirtinta, pavyzdžiui, mūsų teisingumo ministerijos arba ten kažkokios institucijos, kuri atsakinga už tokius dalykus kibernetinio saugumo. Mes turim stiprų labai, žiauriai stiprų specialistus, kad jinai kažkuo yra patvirtinta.“* (Interviu 6, teisėjo padėjėja)

Kuo stipresnė intervencija į žmogaus teises, tuo didesnius reikalavimus reikia taikyti technologijai. Šitie reikalavimai, anot vienos tyrimo dalyvės, galėtų paskatinti pasitikėjimą dirbtiniu intelektu teisingumo sektoriuje:

„Europos sąjunga pažymi, kad kuo didesnė yra intervencija į žmogaus teises ir laisves priimamo sprendimo, tai, tarkime, jau tie patys teismai jau būtų kažkur prie didelės rizikos sričių, tuo didesni reikalavimai yra taikomi technologijom, kurias norima integruoti. <...> aš manau, kad yra teisinga žiūrėti pagal tai, kuo sprendimas yra labiau paveikiantis žmogaus teises ir laisves, tuo griežtesnius reikalavimus taikyti. Bet esmė ta, kad <...> jos [technologijos] yra suskirstytos, dirbtinis

intelektas į rizikos grupes: ten, tarkime, didelės rizikos, itin didelės rizikos arba tokios rizikos, kokios jau mes nebegalime naudoti ir pagal tai yra taikomi vis griežtesni reikalavimai. Ir, aš manau, kad toks požiūris yra, yra teisingas ir kad jis yra tinkamas, bet tarkime ten yra parašyta, kad jau, kur mes turime labai didelę riziką, tai tokių technologijų apskritai taikyti teismuose mes negalėsime bent jau Europos sąjungoj. “ (Interviu 4, teisininkė)

Buvo paminėtos ir kontraversiškos, nepatikimos dirbtinio intelekto savybės, pavyzdžiui, technologijos priklausymas nuo žmogaus:

„Probleminis aspektas, kad kuo daugiau ta sistema priklauso nuo žmogiškojo faktoriaus ar nuo žmogaus valios, tuo aš mažiau pasitikiu. Jeigu man reikia pateikti konfidencialų dokumentą Apylinkės teismui, aš neteikiu, nes aš žinau, kad ten sekretorės nežino, kaip elgtis su konfidencialiais dokumentais EPP sistemoje. Į Apygardą aš kartais rizikuojau, nes aš žinau, kad ten atidirbta tvarka, ten iškomunikuota ne vieno advokato ir jos jau pačios paaiškina, ką darys, joms nereikia aiškint. Tai yra atidirbta sistema, kaip įkelti konfidencialų dokumentą, kad kita pusė nepamatytų. “ (Interviu 5, advokatas)

Taigi, pirmiausia svarbu buvo pamatyti, kaip tyrimo dalyviai supranta teisės technologijų apibrėžimą ir ką, apskritai, žino apie teisės technologijas, taikomas specifiskai teismuose. Rezultatai parodė, kad didžioji dalis pašnekovų susipažinę tik su komunikacijos arba informacijos technologijomis, taikomomis teisingumo sektoriuje, pavyzdžiui, LITEKO, INFOLEX, eteismai.lt, EPP, nuotolinių posėdžių programiniai įrankiai MS Teams, ZOOM ir kiti. Tačiau šiame darbe nagrinėjami probleminiai klausimai, susiję su plačiu teisės technologijų spektru, apimant visas programines įrangas ir įrenginius, kurie gali būti naudojami kaip priemonė sąveikauti su teisės esme arba padėti jų naudotojui sąveikauti su įstatymais (Whalen 2022, p. 52). Todėl su keliais pašnekovais buvo diskutuojama apie: „virtualios realybės galimą panaudojimą teismuose“ (Interviu 4, teisininkė); apie COMPAS programą; apie: „teismų sprendimų nuspėjamumo sistemas“ (Interviu 4, teisininkė); apie programas, išsprendžiančias mažų sumų ieškinius.

Norint taikyti šias ir kitas, teorinėje dalyje paminėtas, teisės technologijas svarbu atsižvelgti į teisme nagrinėjamų bylų specifiskumą. Skirtingos technologijos gali būti labiau arba mažiau tinkamos sprendžiant civilinės, administracinės ar baudžiamosios teisės pažeidimus (Wallace 2001). Tam pritarė ir dvi tyrimo dalyvės sakydamos, kad nemato potencialo bylų, kurioms reikia daugiau žmogiškojo indėlio, skaitmeninimui ir perdavimui nagrinėti dirbtiniam intelektui.

Svarbu buvo ištirti, kaip pašnekovai suvokia teisės technologijų naudą ir kokius pranašumus prieš žmogiškąjį faktorių mato. Bendra dalyvių nuostata buvo ta, kad technologijos pagreitina bylos nagrinėjimo procesą ir didina teismų efektyvumą. Tačiau apčiuopiamą naudą reikia vertinti ir iš

ilgalaikės perspektyvos, nes teismo procesas gali užtrukti ilgiau nei sprendimų priėmimas kitomis aplinkybėmis (Barysė 2022). Vienas iš sunkumų taikant dirbtinio intelekto įrankius teismuose yra tas, kad Lietuvoje mažai investuojama į technologijas teisingumo sektoriuje: *„nes mašininio mokymosi ar dirbtinio intelekto [instrumentai] yra tiesiog per brangūs, kad kas nors į juos investuotų iki tokio lygio, kad jis suteiktų kažkokį pranašumą prieš žmogiškąjį darbą“* (Interviu 5, advokatas). Kitas veiksnys, užkertantis kelią spartesniam technologijų integravimui, būtų pasipriešinimas naujovėms. Yra teisininkų, kurie dvejoja dėl naujų technologijų priėmimo, o tai gali kliudyti teismų automatizavimui: *„<...> bendras įspūdis atrodo toks, kad teisėjai, teismų darbuotojai labiau yra linkę likti prie jiems įprastų darbo, kaip čia pasakyti, kai dirbti taip, kaip jie yra įpratę“* (Interviu 4, teisininkė). Panašias tendencijas pastebėjo ir Karlas Marksas industrializacijos ir urbanizacijos laikais (Black 2014).

Teisės technologijų taikymas teismų veikloje sukelia ir nemažai pavojų bei rizikos veiksnių (Guitton et al. 2022; Rossner et al. 2021). Pavyzdžiui, šališkumas ir diskriminacija (Malek 2022): *„vis dar didelė problema ir viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl technologijos taip, na, mes taip plačiai jų vis dar netaikome, kaip galėtume ar kaip, kai kas norėtų jas taikyti galbūt“* (Interviu 4, teisininkė). Manoma, kad dirbtinis intelektas negalės atkurti socialinės teisingumo vykdymo pusės, nes tam reikės pakeisti arba panaikinti žmonių tarpusavio ryšius (Morison, Harkens 2019, p. 620), kurie ir šiandien nėra labai stiprūs: *„pavyzdžiui, administraciniame teisme dažniausiai trūksta žmogui ryšio žmogus su žmogumi, nes jis bendrauja su institucija ir po institucija slypi, aišku, žmogus, bet jis ne asmeniškai su specialistu kalba, bet per institucijos prizmę, nu per tą fikciją“* (Interviu 6, teisėjo padėjėja). Apskritai, žmogiškojo faktoriaus praradimas arba proceso nuasmeninimas buvo įvardijami dalyvių kaip pagrindinė rizika.

Nors didžioji dalis šiame darbe nagrinėjamų klausimų jau atskleisti ankstesniuose tyrimuose (Barysė 2022; Gimpel et al. 2021; Whalen 2022; Guitton et al. 2022; Zarra 2022), šio tyrimo aktualumas atsiskleidžia tuo, jog apie teisės technologijas, jų taikymą teismuose bei iš to kylančias rizikas buvo apklausti pagrindiniai šių technologijų vartotojai, t.y. teisėjai, advokatai, teisėjų padėjėjai ir teisininkai. Atlikto tyrimo unikalumas atsiskleidžia tuo, kad čia teisės technologijų probleminiai klausimai analizuojami kriminologiniu požiūriu ir ankstesnių tyrimų, nagrinėjančių teisės technologijų taikymo teismuose rizikas iš kriminologinių ir sociologinių teorijų perspektyvos nebuvo rasta. Todėl šis tyrimas gali būti naudingas būsimiems moksliniams darbams ir gali suteikti alternatyvią kryptį ieškant ryšio su konkrečiomis kriminologijos ir sociologijos teorijomis.

IŠVADOS

1. Teisės technologijų įtraukimas į teismų veiklą gali pasireikšti įvairiapusiškai: dirbtinis intelektas gali būti naudojamas ieškant aktualios teismų praktikos, sprendžiant ginčus nuotoliniu būdu, rengiant procesinius dokumentus ir sutartis, analizuojant bylas ir prognozuojant jų baigtis. Kadangi teisės technologijos apima didelį spektrą visų įrenginių ir programinių įrangų, patogiau yra suskirstyti jas pagal tai, kokias funkcijas atlieka: struktūruoja informaciją, pataria dėl problemos sprendimo būdo ar prognozuoja bylos sprendimo baigtį. Toks klasifikavimas paremtas „žmogaus tarpininkavimo laipsniu“, kuris parodo, kiek technologija gali automatizuoti darbą, kurį, priešingu atveju, atliktų žmogus.
2. Teisės technologijos įvairiais būdais padeda teismams vykdyti teisingumą. Pirmiausia, įgalina teisėjus ir kitus teismų darbuotojus dirbti daug efektyviau. Teisiniam pasauliui būdingas didelis krūvis, ilgos darbo valandos ir kruopštus tyrinėjimas. Todėl net ir menkesnių bei pasikartojančių užduočių automatizavimas leistų teisininkams sutelkti dėmesį į svarbesnių, vertingesnių užduočių atlikimą. Antra, technologijos didina teismų prieinamumą, nes reikiama informacija tampa daug lengviau pasiekiamą, programinės įrangos padeda šalims pačioms spręsti ginčą, o į teismo posėdžius galima rinktis ir nuotoliniu būdu. Trečia, tinkamas technologijų panaudojimas gali sumažinti klaidų skaičių, nes algoritmai priima tikslesnius ir mažiau šališkus sprendimus.
3. Teisės technologijų taikymas ir naudojimas teismuose gali kelti rizikas teisingumo vykdymui. Algoritmų šališkumas ir diskriminacija yra vieni iš tokių reikšmingų pavojų. Mašininio mokymosi programinės įrangos savo sprendimus dažnai apskaičiuoja, remiantis senesniais duomenimis ir žmonių priimtais sprendimais, kuriuose irgi būna klaidų ir šališkumo. Todėl svarbu užtikrinti, kad tokios programos būtų patikimos ir tikslios, prieš pasikliaujant jų išvadomis teisme. Saugumas yra dar viena iš svarbesnių teisės technologijų taikymo ir naudojimo problemų. Kadangi teisės technologijos dažniausiai naudoja ir tvarko konfidencialią informaciją, svarbu užtikrinti jos saugumą ir išvengti duomenų nutekėjimo ar neteisėtos prieigos. Tyrimo dalyviai žemą kompiuterinio raštingumo lygį įvardijo kaip vieną iš riziką keliančių veiksnių. Tačiau tai yra technologijų priėmimo veiksnys, kuris, be abejo, taip pat gali sukelti riziką. Dėl tam tikrų kompiuterinių įgūdžių stokos vartotojas gali padaryti klaidą ir sukelti pavojų duomenų saugumui.
4. Teisės technologijos teisingumo sektoriuje, specifiskai teismuose, naudojamos siekiant pagerinti teisingumo vykdymą, padaryti teisinę sistemą skaidresne bei prieinamesne ir padėti

užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms. Todėl teisės technologijų ryšys su kriminologijos mokslu yra gana stiprus. Iš kriminologinės perspektyvos galima nagrinėti teisės technologijų įtaką nusikalstamam elgesiui arba teisinei sistemai ir tirti socialinius bei kultūrinius veiksnius, galinčius paveikti teisės technologijų diegimą ir naudojimą teismuose. Silpnesnis ryšys buvo pastebėtas su konkrečiomis kriminologinėmis teorijomis. Konflikto teorija buvo parinkta aiškinti sąsają su teisės technologijų taikymo teismuose rizikomis dėl to, kad ji nagrinėja socialinį ir nusikalstamą elgesį pagal vyraujančias visuomenėje nelygybes ir konkurenciją. O dirbtinio intelekto teismuose sprendimai gali daryti įtaką diskriminacijos ir nelygybės veiksniams visuomenėje mažinimui arba, atvirkščiai, augimui. Kitas socialinis veiksnys, kuriame irgi rasta sąsaja su konflikto teorija – pasipriešinimas naujovėms. Taigi, konflikto teorijos ryšį su rizikomis, taikant teisės technologijas teismų veikloje, pavyko rasti, tačiau šis ryšys yra silpnas. Tai parodo, jog ši sritis turi didelį tyrinėjimo potencialą, nes nerasti sąsajos arba atrasti silpną irgi yra mokslas ir tam tikras atradimas.

5. Teismuose, kur nagrinėjamos baudžiamosios bylos, technologijų integracija yra mažesnė. Jautrių ir sudėtingų klausimų gvildenimas ir išsami analizė reikalauja teisėjo kompetencijų ir žmogiškojo indėlio, kuris turi didelę įtaką žmonių suvokiamam teisingumui. Priimant tokius sprendimus labai svarbus žmogiškasis faktorius, pavyzdžiui, paties nusikaltusio žmogaus požiūris į savo veiką, ar jis atsiprašo nukentėjusiojo ir t.t. Dirbtinis intelektas neturi nei jausmų, nei emocijų, todėl negali suvokti moralinių aspektų. Civilinių ir administracinių bylų atvejai būna mažiau susiję su jautriais ar emociniais klausimais, todėl gali prireikti objektyvesnio ir techninio požiūrio į nagrinėjamus teisinius klausimus. Svarbu pažymėti, kad žmogiškųjų faktorių vaidmuo administracinėse ar civilinėse bylose priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių ir žmogaus indėlis bei sprendimas šiose bylose vis tik gali būti svarbus.

BIBLIOGRAFIJA

1. 2017 m. sausio 27 d. Europos Parlamento pranešimas su rekomendacijomis Komisijai dėl robotikai taikomų civilinės teisės nuostatų (2015/2103(INL)).
2. Ægisdóttir, S., White, M. J., Spengler, P. M., Maugherman, A. S., Anderson, L. A., Cook, R. S., Nichols, C. N., Lampropoulos, G. K., Walker, B. S., Cohen, G., & Rush, J. D. (2006). The Meta-Analysis of Clinical Judgment Project: Fifty-Six Years of Accumulated Research on Clinical Versus Statistical Prediction Stefania Ægisdóttir. *The Counseling Psychologist*, 34(3), 341–382. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0011000005285875> [žiūrėta: 2022-12-20]
3. Akers, R. L. Christine S. Sellers. 2009. *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application*.
4. Aletras, N., Tsarapatsanis, D., Preotiuc-Pietro, D., & Lampos, V. (2016). Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: A natural language processing perspective. *PeerJ Computer Science*, 2, e93. Prieiga per internetą: <https://peerj.com/articles/cs-93.pdf> [žiūrėta: 2022-12-01]
5. Angwin, J., Larson, J., Mattu, S. and Kirchner, L. (2016). Machine bias. *ProPublica*, May, 23(2016), pp.139-159. Prieiga per internetą: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing> [žiūrėta: 2022-12-01]
6. Avery, J. (2021). Legal Data: Bias in the Law, and How Legal Technology Can Be Built to Help Correct For It. *Dataspace.princeton.edu*. Prieiga per internetą: <https://dataspace.princeton.edu/handle/88435/dsp013j333534t> [žiūrėta: 2022-12-20]
7. Babayan, A. (2019). *Ar dirbtinis intelektas bando užimti teisėjo vietą?* Teisė.Pro. Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2019/02/01/ar-dirbtinis-intelektas-bando-uzimti-teisejo-vieta/> [žiūrėta: 2022-12-01]
8. Bareikytė, S., Strikaitė-Latušinskaja, G. (2021). *Nuotolinis administracinių ir civilinių bylų nagrinėjimas: žvilgsnis į realybę*. VU TEISĖS FAKULTETAS. Vėbinaras [online] [www.youtube.com](https://www.youtube.com/watch?v=sNsU1iYnDIo&t=10640s). Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=sNsU1iYnDIo&t=10640s> [žiūrėta: 2022-10-13]
9. Barysė, D. (2021). Patvirtinimo šališkumas vertinant nusikalstamas veikas ikiteisminio tyrimo metu. Projektas Nr. 09.3.3-LMT-K-712-25-0213, Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.fsf.vu.lt/mokslas/projektai/nacionaliniai-projektai/lietuvos-mokslo-tarybos-projektai/4382-patvirtinimo-saliskumas-vertinant-nusikalstamas-veikas-ikiteisminio-tyrimo-metu> [žiūrėta: 2022-12-03]

10. Barysė, D. (2022). Do We Need More Technologies in Courts? Mapping Concerns for Legal Technologies in Courts. *Mapping Concerns for Legal Technologies in Courts* (September 6, 2022). Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4218897 [žiūrėta: 2023-01-02]
11. Binns, R. (2022). Human Judgment in algorithmic loops: Individual justice and automated decision-making. *Regulation and Governance*, 16(1), 197–211. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/rego.12358> [žiūrėta: 2023-01-02]
12. Black, P. (2014). Conflict theories of crime. *The encyclopaedia of criminology and criminal justice*. Wiley Blackwell. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Pamela-Black-4/publication/282816469_Conflict_Theories_of_Crime/links/56bb542708ae090818680cad/Conflict-Theories-of-Crime.pdf [žiūrėta: 2022-12-22]
13. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a> [žiūrėta: 2022-12-26]
14. Carpenter, S. (2001). *Technology gets its day in court*. Monitor on Psychology, 32(9). Prieiga per internetą: <http://www.apa.org/monitor/oct01/technology> [žiūrėta: 2022-12-03]
15. Christin, A., Rosenblat, A., Boyd, D. (2015). Courts and predictive algorithms. Data & civil rights: a new era of policing and justice. Prieiga per internetą: https://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/Angele%20Christin.pdf [žiūrėta: 2022-12-03]
16. Conley Tyler, M., Mcpherson, Mark. (2006). Online Dispute Resolution and Family Disputes. *Journal of Family Studies* 12(2), 165–169. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.5172/jfs.327.12.2.165> [žiūrėta: 2022-12-02]
17. Crawford, K. (2013). The hidden biases in big data. *Harvard business review*, 1(4). Prieiga per internetą: <https://hbr.org/2013/04/the-hidden-biases-in-big-data> [žiūrėta: 2022-12-20]
18. Danaher, J. (2018). The automation of policing: challenges and opportunities. Prieiga per internetą: <https://philosophicaldisquisitions.blogspot.com/2018/10/the-automation-of-policing-challenges.html> [žiūrėta: 2022-12-22]
19. David M Bersoff. 2001. Why Good People Sometimes Do Bad Things: Motivated Reasoning and Unethical Behavior. In *The Next Phase of Business Ethics: Integrating Psychology and Ethics*. Emerald Group Publishing Limited.
20. Davulis, T. (2021). *Nuotolinis administracinių ir civilinių bylų nagrinėjimas: žvilgsnis į realybę*. VU TEISĖS FAKULTETAS. Vėbinaras [online] www.youtube.com. Prieiga per

- interneta: <https://www.youtube.com/watch?v=sNsU1iYnDlo&t=10640s> [žiūrėta: 2022-10-13]
21. Ensign, D., Friedler, S. A., Neville, S., Scheidegger, C., & Venkatasubramanian, S. (2018, January). Runaway feedback loops in predictive policing. In *Conference on Fairness, Accountability and Transparency* (pp. 160-171). PMLR. Prieiga per internetą: <https://arxiv.org/abs/1706.09847> [žiūrėta: 2022-12-22]
 22. Fabri, M. (2021). Will COVID-19 Accelerate Implementation of ICT in Courts? *International Journal for Court Administration* 2. 12(2) Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.36745/ijca.384> [žiūrėta: 2022-12-16]
 23. Foo, J. (2017). *Legal Technology Vision. Towards the digital transformation of legal sector*. Singapore Academy of Law. Prieiga per internetą: [https://www.sal.org.sg/sites/default/files/PDF%20Files/Documents/Legal%20Technology%20Vision%20\(final%20for%20print\).pdf](https://www.sal.org.sg/sites/default/files/PDF%20Files/Documents/Legal%20Technology%20Vision%20(final%20for%20print).pdf) [žiūrėta: 2022-12-02]
 24. Frechtling, J., Sharp, L. (Eds.) (1997). *User-Friendly Handbook for Mixed Method Evaluations*. Virginia: National Science Foundation.
 25. Furlong, J. (2015). How will artificial intelligence affect the legal profession in the next decade? Queen's University interview. Prieiga per internetą: <http://law.queensu.ca/how-will-artificial-intelligence-affect-legal-profession-next-decade> [žiūrėta: 2022-12-03]
 26. Gimpel, H., Krämer, J., Neumann, D., Pfeiffer, J., Seifert, S., Timm, Daniel, T., Veit, J. and Anke (2021). *Market Engineering Insights from Two Decades of Research on Markets and Information*. Prieiga per internetą: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/48685/9783030666613.pdf?sequence=1#page=187> [žiūrėta: 2022-11-30]
 27. Goanta, C., van Dijck, G., & Spanakis, G. (2019). Back to the future: Waves of legal scholarship on artificial intelligence. *Forthcoming in Sofia Ranchordás and Yaniv Roznai, Time, Law and Change* (Oxford, Hart Publishing, 2019). Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3402676> [žiūrėta: 2023-01-02]
 28. Gowder, P. (2018). Transformative legal technology and the rule of law. *University of Toronto Law Journal*, 68 (supplement 1), 82-105. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3138/utlj.2017-0047> [žiūrėta: 2022-11-30]
 29. Grgić-Hlača, N., Engel, C., P. Gummadi, K. (2019). Human Decision Making with Machine Advice: An Experiment on Bailing and Jailing. *Proc. ACM Hum.-Comput. Interact.* 3, CSCW, Article 178, 25 pages. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1145/3359280> [žiūrėta: 2022-12-17]

30. Grove, W. M., Zald, D. H., Lebow, B. S., Snitz, B. E., & Nelson, C. (2000). Clinical versus mechanical prediction: a meta-analysis. *Psychological assessment*, 12(1), 19. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1037/1040-3590.12.1.19> [žiūrėta: 2022-12-20]
31. Guitton, C., Tamo-Larrieux, A., & Mayer, S. (2022). A Typology of Automatically Processable Regulation. *Law, Innovation, and Technology*, 14(2). Prieiga per internetą: <https://www.alexandria.unisg.ch/263964/> [žiūrėta: 2022-11-30]
32. Gutauskas, A. (2019). *Teisingumas yra ir turėtų likti žmogiškas*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/naujienos/aurelijus-gutauskas-teisingumas-yra-ir-turetu-likti-zmogiskas/746> [žiūrėta: 2022-10-26]
33. Gutauskas, A. (2019). Teisingumas yra ir turėtų likti žmogiškas. *Teisė.Pro*. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2019/01/18/aurelijus-gutauskas-teisingumas-yra-ir-turetu-likti-zmogiskas/> [žiūrėta: 2022-12-02]
34. Hilborne, N. (2019). *Robot mediator settles first ever court case*. Legal Futures. Prieiga per internetą: <https://www.legalfutures.co.uk/latest-news/robot-mediator-settles-first-ever-court-case> [žiūrėta: 2022-12-01]
35. Yudkowsky, E. (2008). Artificial intelligence as a positive and negative factor in global risk. *Global catastrophic risks*, 1(303), 184.
36. Justickis, V., Valickis, G., Petkevičiūtė-Barysienė D. (2013). Psichologiniai teisėjo priimamų sprendimų subjektyvumo veiksniai. *Jurisprudencija*, 20(4) 1493. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1856/1698> [žiūrėta: 2022-12-18]
37. Juškevičiūtė-Vilienė, A. (2020). Dirbtinis intelektas ir konstitucinė teisė į teisingumą. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica*, 93, 117–136. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.18778/0208-6069.93.08> [žiūrėta: 2022-12-02]
38. Kamyshev, P. (2019). Machine Learning In The Judicial System Is Mostly Just Hype. *Palladium Magazine*. Prieiga per internetą: <https://palladiummag.com/2019/03/29/machine-learning-in-the-judicial-system-is-mostly-just-hype/> [žiūrėta: 2022-12-22]
39. Kirkpatrick, K. (2017). It's not the algorithm, it's the data. *Communications of the ACM*, 60(2), 21-23. Prieiga per internetą: https://dl.acm.org/doi/fullHtml/10.1145/3022181?casa_token=1zLfG9C6cYAAAAA:r6IMx7Da8yN7LGfyd8voIl5SeBZHA1RG0RXdRuTBWhB3Ty04rotluYY-K7-cto3G-qP975bLHiPB [žiūrėta: 2022-12-20]

40. Kiškis, M., Petrauskas, R., Rotomskis, I., Šttilis, D. (2006). Teisės informatika ir informatikos teisė. *Mruni.eu*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/15477> [žiūrėta: 2022-12-01]
41. Kleinberg, J., Lakkaraju, H., Leskovec, J., Ludwig, J., & Mullainathan, S. (2018). Human decisions and machine predictions. *The Quarterly Journal of Economics*, 133(1), 237-293. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/qje/qjx032> [žiūrėta: 2022-12-20]
42. Kumarak, G. (2021). *DoNotPay's „robot lawyer“ can now help report potholes or fallen trees to the city, file damage claims*. TechCrunch. Prieiga per internetą: <https://techcrunch.com/2021/09/09/donotpays-robot-lawyer-can-now-help-report-potholes-or-fallen-trees-to-the-city-file-damage-claims/> [žiūrėta: 2023-01-02]
43. Landahl, M. (1999). Crime prevention and criminological theory. *Jurisprudencija*, 11(3), 70-82. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3855> [žiūrėta: 2022-12-22]
44. Lietuvos inovacijų centras. (2021). <https://lic.lt/2021/05/20/lietuvoje-netrukus-prasides-penktoji-pramones-revoliucija/> [žiūrėta: 2022-12-18]
45. Little, W., McGivern, R., Keirns, N., Strayer, E., Griffiths, H., Cody-Rydzewski, S., ... & Vyain, S. (2014). Introduction to Sociology-1st Canadian edition.
46. Loevinger, L. (1960). THE INDUSTRIAL REVOLUTION IN LAW. *MULL: Modern Uses of Logic in Law*, 2(2). Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/29760831> [žiūrėta: 2022-12-18]
47. Malek, M. (2022). Criminal courts' artificial intelligence: the way it reinforces bias and discrimination. *AI and Ethics*, 2(1), 233-245. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s43681-022-00137-9> [žiūrėta: 2022-12-20]
48. Malek, M. (2022). Criminal courts' artificial intelligence: the way it reinforces bias and discrimination. *AI and Ethics*, 2(1), 233-245. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s43681-022-00137-9> [žiūrėta: 2023-01-02]
49. McGuire, M. (2007). *Hypercrime: The new geometry of harm* (1st ed.). Routledge-Cavendish. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4324/9780203939529> [žiūrėta: 2022-12-20]
50. Merhi, M. I. (2022). The Role of Technology, Government, Law, And Social Trust on E-Commerce Adoption. *Journal of Global Information Technology Management*, 25(3), 217-229. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1097198X.2022.2094183> [žiūrėta: 2022-12-22]
51. Miller, A. (2018). Want less-biased decisions? Use algorithms. *Harvard Business Review*. Retrieved from <https://hbr.org/2018/07/want-less-biased-decisions-use-algorithms>

52. Morison, J., & Harkens, A. (2019). Re-engineering justice? Robot judges, computerised courts and (semi) automated legal decision-making. *Legal Studies*, 39(4), 618-635. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1017/lst.2019.5>
53. Murauskas, D. (2019). Dirbtinio intelekto metodai teisės taikymo srityje – galimybes varžo etiniai klausimai. *VU Teisės fakultetas, žurnalas „Spectrum“*. Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/dirbtinio-intelektu-metodai-teises-taikymo-srityje-galimybes-varzo-etiniai-klausimai/> [žiūrėta: 2022-12-03]
54. Neal, E. (2005). *Not The Usual Suspects: How To Recruit Usability Test Participants*. Prieiga per internetą: <http://www.sitepoint.com/article/usability-test-participants> [žiūrėta: 2022-12-28]
55. Nielsen, J. (2003). *Recruiting Test Participants for Usability Studies*. Prieiga per internetą: <http://www.useit.com/alertbox/20030120.html> [žiūrėta: 2022-12-28]
56. OECD. (2020). *Digital Transformation in the Age of COVID-19: Building Resilience and Bridging Divides*. OECD, Paris. Prieiga per internetą: www.oecd.org/digital/digital-economy-outlook-covid.pdf [žiūrėta: 2022-12-02]
57. Petrošienė, K. (2015). *Elektroninė byla: kokia nauda teismo klientui?* Teismai.lt, kovas, Nr. 1(17), p. 15.
58. Piper, K. (2022). The case for taking AI seriously as a threat to humanity. Prieiga per internetą: <https://www.vox.com/future-perfect/2018/12/21/18126576/ai-artificial-intelligence-machine-learning-safety-alignment> [žiūrėta: 2022-12-20]
59. Remus, D., & Levy, F. (2017). Can robots be lawyers: computers, lawyers, and the practice of law. *Georgetown Journal of Legal Ethics*, 30(3), 501-558. Prieiga per internetą: https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/geojlege30&div=26&g_sent=1&cas_token=eaGOKWPPpjUAAAAA:E_nZaODfn95V8kpoENswRv-XhYNM1NEIFbvpPQyFplj25M3mWKRd0VdRI6PMlfiC7xxFOKj1&collection=journals
60. Riem, W. H. (2020). Legal Technology/Computational Law Preconditions, opportunities and risks. *Journal of Cross-disciplinary Research in Computational Law*.
61. Rossner, M., Tait, D., & McCurdy, M. (2021). Justice reimaged: challenges and opportunities with implementing virtual courts. *Current Issues in Criminal Justice*, 33(1), 94-110. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/10345329.2020.1859968> [žiūrėta: 2023-01-02]
62. Rudestam, K. E., Newton, R. R. (2001). *Surviving your dissertation: a comprehensive guide to content and process*. Sage Publication, Inc.

63. Salmerón-Manzano, E. (2021). Legaltech and Lawtech: Global Perspectives, Challenges, and Opportunities. *Laws*, 10(2), 24. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3390/laws10020024> [žiūrėta: 2022-11-29]
64. Savoca, C. (2020). *Kira Systems: what if all the heavy lifting could be done by AI?* Legaltech Italia. Prieiga per internetą: <https://www.legaltechitalia.eu/kira-systems-what-if-all-the-heavy-lifting-could-be-done-by-ai/> [žiūrėta: 2022-12-01]
65. Schwartz, M. D., & Brownstein, H. H. (2015). Critical criminology. *The handbook of criminological theory*, 301-317. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1002/9781118512449.ch16> [žiūrėta: 2022-12-23]
66. Silver, N. (2012). *The signal and the noise: Why so many predictions fail – but some don't*. New York, NY: Penguin Press
67. Sourdin, T. (2021). *What if judges were replaced by AI?* Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1098/rsta.2018.0089> [žiūrėta: 2023-01-02]
68. Susskind, R. E. (2017). *Tomorrow's lawyers: An introduction to your future*. Oxford University Press. Prieiga per internetą: <https://lib.hpu.edu.vn/handle/123456789/30701> [žiūrėta: 2022-11-28]
69. Terra IT. (2020). Dirbtinio intelekto panaudojimas. Prieiga per internetą: <https://www.terrait.lt/dirbtinio-intelekto-panaudojimas> [žiūrėta: 2022-12-01]
70. The impact of legal tech. (2021). www.legalleadership.co.uk. <https://www.legalleadership.co.uk/knowledge/delivering-services/technology-and-innovation/the-impact-of-legal-tech/>
71. Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): a 32-item checklist for interviews and focus groups. *International journal for quality in health care: journal of the International Society for Quality in Health Care*, 19(6), 349–357. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzm042> [žiūrėta: 2022-12-26]
72. Valūnas, R. (2017). *Robotas teisininkas: naujas filmo herojus ar neišvengiama realybė?* Teismai.lt, 3(27).
73. Velicogna, M. (2007). *Use of information and communication technologies (ICT) in European judicial systems*. European Commission for the efficiency of justice (CEPEJ), Strasbourg.
74. Velicogna, M. (2007). *Use of information and communication technologies (ICT) in European judicial systems*. European commission for the efficiency of justice (CEPEJ),

- Strasbourg. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-use-of-informa/1680788281> [žiūrėta: 2022-12-01]
75. Wallace, A. (2001, June). TECHNOLOGY AND THE JUDICIARY THE USE OF TECHNOLOGY IN THE CRIMINAL TRIAL PROCESS. In *National Outlook Symposium on Crime in Australia, Canberra* (21-22 June 2001) (Vol. 8).
76. Weiss, D. C. (2016). Will Technology Create a Lawyer “Jobs-pocalypse”? ABA J. Prieiga per internetą: <https://perma.cc/22R3-HRK8>
77. Whalen, R. (2022). Defining legal technology and its implications. *International Journal of Law and Information Technology*, 30(1), 47-67. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/ijlit/eaac005> [žiūrėta: 2022-11-29]
78. Zajančauskienė, J., & Jurka, R. (2021). Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą: nuotoliniai procesai. *Mruni.eu*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/https://repository.mruni.eu/handle/007/17928> [žiūrėta: 2022-12-02]
79. Zarra, A. (2022). Ask the Data: A Machine Learning Analysis of the Legal Scholarship on Artificial Intelligence. In *Law and Artificial Intelligence* (pp. 451-474). TMC Asser Press, The Hague. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1007/978-94-6265-523-2_23 [žiūrėta: 2023-01-02]
80. Zedner, L. (2007). Pre-crime and post-criminology?. *Theoretical criminology*, 11(2), 261-281. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/13624806070758> [žiūrėta: 2022-12-20]

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO DOKTRINA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas.

PRIEDAI

1 lentelė. Interviu klausimai

Teisės technologijų išmanymas	1. Ką esate girdėjęs (-usi) apie technologijas, taikomas teisės srityje? Ką esate girdėjęs (-usi) apie technologijas, taikomas specifiskai teismuose?
Suvokiamas naudingumas	2. Kokie būtų svarbiausi teisės technologijų diegimo teismuose pranašumai, jūsų manymu? Kokie trūkumai? 3. Kokie technologijų ypatumai galėtų apsunkinti, kokie – palengvinti teismų darbą?
Suvokiama rizika	4. Kokie, jūsų manymu, yra svarbiausi pavojai ir rizikos taikyti daugiau technologijų teismuose?
Procedūrinio teisingumo lūkesčiai	5. Ko tikėtumėtės iš teisės technologijų taikymo teismuose teisingumo požiūriu? Kaip manote, ar teisės technologijos užtikrintų, kad su žmogumi būtų elgiamasi pagarbiai, procesai ir sprendimai būtų nešališki, nebūtų pažeisti etikos standartai, o sprendimai būtų paremti tikslia informacija?
Pasitikėjimas IT	6. Kaip manote, kiek galima būtų pasitikėti teisės technologijomis teismuose? Kaip saugu ir patikima, jūsų nuomone, būtų naudoti daugiau teisės technologijų teismuose? 7. Kokiais ypatumais ir savybėmis turėtų pasižymėti technologija, kad ją pasitikėtumėte?
Ketinimas naudoti technologijas	8. Kaip manote, nuo ko priklauso tai, ar žmonės – tiek teismų darbuotojai, tiek teismų klientai naudosis teisės technologijomis? Kas galėtų būti tie veiksniai? 9. Kokiomis savybėmis turėtų pasižymėti technologija, kad kuriame nors teismų darbo etape ji galėtų pakeisti žmogų? Kodėl taip manote? 10. Kokios technologijos savybės Jums būtų pačios svarbiausios?
	11. Bendrai paėmus viską, ką aptarėme, kaip manote, kas yra svarbiausia kuriant ir diegiant technologijas teismuose?

2 lentelė. Informacija apie tyrimo dalyvius ir interviu

	Darbinė pozicija	Lytis	Pokalbio trukmė
Interviu 1	Teisėjas	V	36:02
Interviu 2	Teisininkas	V	22:35
Interviu 3	Teisėja	M	44:01
Interviu 4	Teisininkė	M	25:14
Interviu 5	Advokatas	V	48:47
Interviu 6	Teisėjo padėjėja	M	1:39:56

Interviu 1:

- J: mhm, matau, kad yra pradėtas. Tai, iš tikrųjų, pats pirmas klausimas ir.. ir yra toks bendras – **ką esate girdėjęs apie technologijas, taikomas teisės srityje, galbūt specifiškai teismuose?**

- Tai... ne tik, kad girdėjęs, bet ir naudojamės jas procese, aa.. tos techninės priemonės teisminiame, ypač bylų nagrinėjime, jos būdavo naudojamos jau senai, bet, tarkim, aa.. jeigu bylos eigoje būtume apklausę liudytojus arba asmenis, kurie nuteisti kitose valstybėse ir reikalinga kažkokie jų parodymai, tai naudojamas nuotolinis tas ryšys būdavo visuomet. Bet, na, pandeminė situacija įtakojo apskritai didesnę technologijų naudojimą procese ir, štai, vat jau dveji metai aa.. tų technologijų naudojimas, vedant patį procesą bylos, ir nagrinėjimas bylos, vyksta nuotoliniu būdu naudojant būtent aa.. technologijas. Tai aa.. čia, sakyčiau, toks vat, na, pažangus žingsnis į priekį buvo.

- J: mhm... o **kaip jums atrodo, kokie būtų svarbiausi teisės technologijų diegimo teismuose pranašumai, jūsų manymu?** Tai vat minėjote pandemijos kontekstą, kad aa.. technologijų dėka daugelyje vat šalių, tuo tarpu ir Lietuvoje, aa.. padėjo nesustabdyti teismų veiklą.

- Jo... tai, iš tikrųjų, kokie privalumai, tai yra proceso greitumas, ekonomiškumas, aa.. kadangi nu.. laiko taupymas, sakykim, ane? Galimybė aa.. vienu metu sujungti visus proceso dalyvius, kurie dalyvauja byloje. Kartu, va, štai, ir pandeminiu laikotarpiu ir.. ir pati, sakykim, sveikatos apsaugos aa.. problema sprendžiama. Sakykim, vat tuo pandeminiu laikotarpiu, nu ir va, kaip sakėte, nesustojo pats procesas teisminis, aa.. kuris vyksta. Tai, nu, tiesiog, pats greitumas proceso ir ekonomiškumas, sakyčiau, svarbiausios priežastys.

- J: jeigu žvelgtumėme iš kitos pusės, tai **kaip Jums atrodo, kokie technologijų ypatumai galėtų atvirkščiai, apsunkinti teismų darbą?**

- Mhm..

- J: tai **kalbant apie trūkumus..**

- Aha, tai žinoma technologijos tai vėlgi, na, visada, kai yra betarpiškas procesas, žinoma, jisai suteikia daugiau aa.. privilegijų. Dabartiniu metu, kada per technologijas, sakykim, tie procesai vyksta, jie kelia ir tam tikrų sunkumų, nu, pavyzdžiui, netgi įsitikinant, ar čia tas pats žmogus dalyvauja procese. Tai per nuotolį tu iš principo gali, na, parodyti savo id, ten kažkokį kitą procesinį dokumentą, kad tu toks esi, bet vėlgi, išlieka tam tikra, na, galimybė, sakykim, ar abejonė dėl to žmogaus aa.. tapatybės. Tai, tai vienas dalykas. Antras dalykas, aa.. iš neigiamų tokių pus-pozicijų galima sakyti, na.. tarkim vyksta procesas, o nuteistasis sėdi patosose-pataisos namuose, advokatas sėdi pas save tenai ofise ir visi susijungę mes į procesą, taip? Tai, na, jeigu, tarkim, kyla būtinybė nuteistajam aa.. pasikonsultuoti su advokatu, jis jau šitos galimybės nebeturi. Tai yra tas vat betarpiškas, sakykim, toks proceso vedimas, jau jisai praranda tam tikrą savo tą tikrąją eigą. Galima sakyti, kad, na, kaip čia pasakyti.. aa.. abejonė dėl teisės į gynybą užtikrinimo. Taip.. toliau daug aa.. atvejų, kada įvairių nesklandumų vyksta dėl proceso nuotoliniu būdu grynai dėl techninių trikdžių. Tai yra, proceso dalyviai nemoka naudotis technologijom. Taip.. neturi įdiegę tokių technologijų, sakykim, na, ten kokių nors Zoom'o, Teams'ų, Qudo sistemos per kurią galima, sakykim, bendrauti. Tai vat tokių yra, yra niuansų, kurie iš esmės kaip-kaip, sakykim, neigiami aspektai, aa.. na, būna, sakykim, procese. Bet visumoj, žinoma, tai aa.. vat tokiu laikotarpiu tai tikrai daugiau privalumų, nei minusų.

- J: mhm.. tai vat palietėte ir tą įgūdžių stokos klausimą, tad, **kaip manote, ar bendrai būtų sudėtinga, ar lengva įdiegti tas teisės technologijas teismuose ir.. ir vėliau naudotis tomis įdiegtomis technologijomis?**

- Tai įdiegimas jų nėra sudėtingas. Ta prasme, iš aa.., tarkim, teisėsaugos institucijų pusės, aš nematau, kad tai yra kliuviniai kažkokie, apart to, kad technologijų panaudojimas vat baudžiamajame procese ar kitame procese būtų teisiškai reglamentuotas. Kitaip tariant, na, tiek procesiniuose baudžiamojo proceso, tiek civilinio proceso kodeksuose būtų įtvirtintos nuostatos, kurios leistų technologijas naudoti pagal įstatymus. O techniniai dalykai, sakykim, įtvirtinimo jų ir panaudojimo, tai yra tiesiog techninis reikalas, tai neturi nieko bendro su teise ir, manau, kad jis užtikrinamas pakankamai gerai. Aa.. vat, kaip sakiau, problema daugiau tų kitų proceso dalyvių, kurie dalyvauja

tam procese. Jų ar žinių stoka, ar technologijų trūkumai, kurie ne visada leidžia tinkamai įgyvendinti procesą iki galo.

- J: o kaip.. kaip įvertintume aa.. **kaip jums sekasi naudotis tomis technologijomis**, nes, kaip suprantu, aa.. savo darbo veikloje naudojate tam tikromis...

- ...man asmeniškai?

- J: taip, jums.

- Man asmeniškai sekasi labai gerai, sakyčiau. Aš naudojuosi trim platformom, tai yra – Teams‘ais, aa.. Zoom‘u ir Qudo sistema. Qudo sistema yra būtent naudojamas dirbant su užsienio kolegom, su užsienyje dirbančiais-dirbančiom institucijom, tai, na, sakyčiau, kad man pakankamai gerai aa.. pavyksta bendrauti per tas platformas, nes tiek-tiek savo profesinėj veikloj, tiek ir mokslinėj veikloj, dirbant su studentais, irgi tas-tas praverčia. Tai, na, kliuvinių jokių kaip ir nematau. Aa.. žinoma aa.. vėlgi tai grynai techninio pobūdžio, sakykim, niuansai, kur, sakykim, pasitaiko ten ryšio ne-ne nepakankamai ryšys geras, sakykim, ar-ar vaizdo kokybė, bet visumoj, tai-tai jokių kliuvinių nekyla.

- J: o kaip tai galėtų būti susiję su aa.. **Jūsų požiūriu, ar verta jas diegti aa.. ir toliau naudotis teismuose?**

- Tai net neabejoju, kad jos tikrai, aa.. na, privalo būt naudojamos, ypatingai vat dirbant mano darbe, tarkim, teisėjo darbe, teismų veikloj apskritai tai jos nepamainomas dalykas. Kai-kai tikrai yra galimybė, sakau, na, technologijų pagalba čia ir dabar, sakykim, vienu metu bendrauti su-su kolegomis užsienyje arba vesti patį procesą, būtent kuriame dalyvauja aa.. kiti proceso dalyviai, esantys užsienio valstybėse, tai tikrai nepamainomas dalykas. Na, nei nereikia ten nei važiuot žmogui į-į patį procesą, nei-nei laukti to proceso, sakykime, eigos ir panašiai, kur tu gali padaryt vat, kaip ir sakiau, greitai čia ir dabar. Tai yra ir ekonomišką ir greitą procesą. Tai technologijos, manau, tikrai aa.. šioj vietoj jos labai padeda.

- J: mhm.. tai, kaip suprantu, labiau akcentuojate to nuotolinio darbo tendencijas, bet, nu, iš esmės Lietuvoje, kiek aš žinau, turime nemažai tų technologijų teismuose, kai kurie ir iki pandemijos viską darė tik popieriuje ranka, tai teisėjai Lietuvoje turi ir duomenų bazių, ir paieškos sistemų... tai čia irgi priskirtumėte prie technologijų?

- Jo, jo, tai, aš jau nebekalbu apie tai kur iš tikrųjų ten yra ir LITEKO sistema, ir LITEKO 2, ir-ir aa.. bendras registras nusikalstamumo. Ta prasme kur šito-šitie įrankiai, kurie seniai naudojami, tai taip, jie pamažu keičia tą vat aa.. darbą, kuris vykdomas būtent naudojant betarpiškai, kaip aš vadinu,

ranka, taip, rašant popieriuje. Sakykim, vėlgi, duomenų apsikeitimo sistemos, taip, duomenų aa.. vėlgi siuntimo aa.. Pačios bylos elektroninės, kurios padeda išvengti, sakykim, bereikalingos, sakykim, ten spausdinimą popierinių lapų ir taip toliau, vėlgi viskas yra būtent elektroninėse sistemose. Tai irgi ženkliai lengvina, sakykim, patį darbą teisėjo, tai šitoj vietoj neabejotinai, kad tie įrankiai, kurie dabar yra, jie-jie lengvina. Aišku, nėra tobulos sistemos, yra visokių kliuvinių, bet visumoj tai tikrai žingsnelis į priekį atsisakant tų popierinių bylų ir to-tos intervencijos būtent rankiniu pavidalu.

- J: o dar grįžtant prie trūkumų ir kliūčių, tai **kokie, Jūsų manymu, aa.. yra svarbiausi pavojai ir rizikos taikyti daugiau technologijų teismuose?**

- Na, kadangi aa.. galbūt didesnė tokia pavojaus rizika yra su, na, tarkim, baudžiamuoju procesu, kur pavojus yra visuomet, kuomet, na, mes naudojames ta vadinama įslaptinta informacija, kur, na, sakykim, nėra pakankamai, manyčiau, tų galimybių, kaip apsaugoti tuos duomenis va toj elektroninėj erdvėje, tų technologijų, sakykim, erdvėje, kai va duomenys susiję su asmens privatumu, su duomenimis, kurie prieinami ribotai, kur gali naudotis tik asmenys, kurie turi teisę dirbti su tokiais duomenimis. Tai va čia, sakyčiau, problema dėl tokių duomenų apsaugojimo toj-toj vat aa.. platformoj elektroninėj erdvėj. O kiti visi dalykai, žinoma, lemia tai, kad aa.. žmonės, kurie dirba su ta sistema, jie turi būt apmokyti, kaip-kaip naudotis jomis. Tai vienas dar iš tokių kliuvinių, kad ne visi, kaip sakyti, yra išmokę naudotis tom elektroninėm priemonėm, taip? Vienas dalykas. O kitas dalykas – ne visi nori aa.. tų naujovių, sakykim. Tai čia tiesiog įpročio turbūt reikalas, kad, na, reikia keisti, sakykim, požiūrį į-į patį darbą būtent, perkeliant savo tą naudojamąsi darbinės veiklos į-į elektroninę erdvę. Čia vat tokie, sakyčiau, pastebėjimai.

- J: mhm tai svarbiausia, kaip suprantu, pažymite duomenų konfidencialumo klausimą ir-ir tuomet vat įgūdžių stoka, toks šiek tiek konservatyvesnis požiūris dėl naujovių, įdie...

- Taip, taip.

- J: ...įdiegimo modernių technologijų.

- Taip.

- J: mhm... o ko Jūs pats tikėtumėtės iš teisės technologijų taikymo teismuose būtent teisingumo požiūriu? Nu, čia, pavyzdžiui, kaip manote, ar teisės technologijos užtikrintų, kad, tarkim, su žmogumu-su žmogumi būtų elgiamasi pagarbiai, kad procesas, sprendimai būtų nešališki, aa.. nebūtų pažeisti etikos standartai, kad sprendimai būtų paremti tam tikra tikslia informacija ir panašiai, nu, čia labiau turiu omeny visą procedūrinį teisingumą, ar ne?

- Na, iš principo, man atrodo, tikrai irgi požiūrio klausimas kaip tai-kaip tai padaryti, priprasti tiesiog prie to, na, tarkim, tas pats nuotolinis procesas, na, jisai, tarkim, kelia tokių, na, sakykim, abejonių, ane? Kad, na, vat parašyta pas mus įstatyme, kad procesas turi būti viešas, ane? Tai tas viešumo, sakykim, užtikrinimas, ane, tai jis dažniausiai siejamas su, na, tuo betarpišku gyvu procesu dalyvavimo, vat salėje, taip, kai vyksta teismas, ane? Bet viešumą galima užtikrinti ir aa.. tas pats Europos žmogaus teisių teismas nekartą išsakęs šiame kontekste dėl to viešo proceso ir nuotoliniu būdu naudojant technologijas. Kitaip tariant, yra tam tikrų nukrypimų nuo to, vat proceso, nu, tarkim, kalba procese dalyvis, kur teismo salėje aa.. nėra funkcijos, kad kamera atsisuktų būtent į tą žmogų, kuris dabar kalba, taip? Kad visi kiti matytų, kad štai vat kalba prokuroras. Nes yra, pavyzdžiui, tokios technologijos, tokios, kad, pavyzdžiui, tam, kad matytų žmogų, kamerą reikia rankiniu būdu pasukti ir kad matytųsi tas žmogus, nes gali iš karto gynyba reikšti priekaištą, kad aš nemačiau, kas kalba, taip? Aa.. vizualiai ne-negirdėjau, tiesiog girdėjau, ką kalbą, bet nemačiau, kas per žmogus kalba, ane? Nu vat gali kelti tokį klausimą ir abejot dėl to žmogaus tapatybės, nu elementarus va toks pavyzdys. Kitaip tariant tai-tai, žinoma, kad tiesiog, kaip sakiau, požiūrio klausimas, nes kuo daugiau tos technologijos diegiamos ir kuo plačiau jos naudojamos, tuo jos labiau naikina tuos kliuvinius, taip? Ir kada yra vat kliūčių kažkokių, sakau, čia yra grynai techninio pobūdžio dalykai, kurie gali būti susiję su procesiniu paskui niuansu, kuris gali būti kvestionuojamas konkrečiu atveju. Bet visumoje, žinoma, kad tai yra, sakyčiau, ateities aa.. ne ateities, bet jau dabarties, sakykim, tik spartus žygiavimas į priekį, būtent technologijų naudojimas, na, teisminiame nagrinėjime bylų, bent jau kiek iš mano pusės aš matau.

- J: mhm, o, kalbant apie etikos klausimus ir standartus, kad visas ir procesas, ir sprendimai būtų, nu, nešališki ir kad aa.. nu nebūtų žmogaus orumas pažeistas, vat ar-ar tai galėtų užtikrinti technologijos teisingumo požiūriu?

- Manau, kad viskas tas pats, tik tai žinoma aa.. kaip ir be tarpiniame, sakykim, nagrinėjime bylų, žinoma, naudojant technologijas, kyla tam tikrų, sakykim klausimų, kada, na, žmogus, bendraudamas nuotoliniu būdu, galbūt jis turėtų aa.. žinoti kaip jis turėtų elgtis, ane? Kad-kad, sakykim, nemokėt įjungt, išjungt tą pačią kamerą, mikrofoną, ane? Kad ne-nebūtų papildomų kažkokių komentarų, kad žmogus, dalyvaudamas procese, iš tikrųjų išlaikytų savo statusą, kad matytųsi, kad jisai sėdi ne su kažkokiais tai rūbais, kurie yra, sakykim, naudojami laisvalaikiui, bet, kad matytųsi, kad jeigu tai advokatas – tai advokatas, prokuroras – prokuroras, teisėjas – teisėjas. Ta prasme tam tikri bendravimo per nuotolį etikos niuansai turėtų būti, sakykim, tas pats ten ir klausimų uždavinėjimas ir-ir-ir, sakykim, aa.. kito proceso dalyvio gerbimas, bet šiaip visumoje pačio proceso standartai yra

jie analogiškai, kaip ir nagrinėjant, sakykim, aa.. tuo paprastuoju, kaip aš sakau, būdu. Tai-tai yra reikalavimai, yra taisyklės, tame tarpe ir tie etikos principai bendrieji, kurie turėtų būt išlaikyti, tai čia kas be ko.

- J: supratau. Tai keliaujant prie kito klausimo, į kurį iš esmės, iš dalies atsakėte, atsakinėdami į kitus klausimus, tai **kaip manote, kiek galima būtų pasitikėti teisės technologijomis teismuose?** Nu tai, pavyzdžiui, kaip ir kalbėjome apie konfidencialumą, apie saugumą, patikimumą tai **kaip saugu ar patikima, jūsų nuomone, būtų naudoti daugiau aa.. teisės technologijų teismuose?**

- (Pauze) mhm..

- J: na galbūt galėčiau pagilinti klausimą, kad **kokiom-kokiais ypatumais ar savybėmis turėtų pasižymėti ta technologija, kad ja galėtų pasitikėti?**

- Nu tai, man atrodo, kaip ir sakiau, pirmas žingsnelis, kad pasitikėti technologijom, tai jos turi būti, nu, teisiškai reglamentuotos. Jeigu yra įstatyme įtvirtintos tokios nuostatos, kad jos atitinka visus bendruosius principus teisės, taip, ir tai tas pats yra procesas, tik tai, kad, na, vyksta per nuotolį, tarkim, tai-tai viskas okey ir tie, sakykim, principai išlaikomi. Tai čia vat klausimas būtent tik tai dėl to, sakau, na, užtikrinimo, sakyčiau, tų duomenų konfidencialumo, kad, na, tarkim, bylų būna, sakykim, neviešo pobūdžio, ane? Vat nagrinėjama nevieša byla, kurioje pašaliniai asmenys dalyvauti negali. Tai vat klausimas ar tos technologijos ir jų naudojimas tai užtikrina, ar niekas negali įsiskverbti į tą procesą ir pasiklausyt ar žiūrėt jį, ar ne ir ten po to tuos duomenis nutekinti kažkokiu būdu, vat-vat klausimas čia. Aš sakyčiau tai yra vėlgi ne teisinis klausimas, o grynai techninis klausimas, kur va naudojant technologijas, sakykim, informaciniu technologijų specialistai, čia jų darbas, sakykim, na, imtis priemonių, kad tai vyktų sklandžiai, nekiltų abejonių dėl tų duomenų, kažkokių tai neteisėto panaudojimo, sakykim. Tai vat-vat čia-čia daugiau aš matau techninius klausimus, nei teisinius, kurie, man atrodo, kad jie lygiaverčiai šiuo atveju.

- J: tai taip apibendrinant paklausiu, **pritartumėt idėjai įdiegti daugiau technologijų ir kas jus skatina pritarimui?**

- Na tai vėlgi iš principo pagrindiniai dalykai, kur mes.. visada mes siekiam, kad procesas būtų ekonomiškai, greitas ir racionalus, tai vėlgi technologijos tai leidžia padaryti, iš tikrųjų. Kur tu gali, na, sakykim, ne tiktai pravest procesą, na, naudojantis technologijų pagalba, greitai ir ekonomiškai, bet ir patį sprendimą, sakykim rašyti vat būtent naudojant technologijas, persiųsti (??? 21:06), pasikeist duomenim, taip, kažkokia kitokia informacija, patikrint kažką tai. Tai-tai iš tikrųjų ir netgi būnant, sakykim, aa.. ne tiktai savo darbo vietoj, bet ir kitoj aplinkoj, kur tu tada gali daryt, sakykim.

Tai vat, na, neabejotinai, aš neįsivaizduoju tų technologijų, sakykim, stovėjimo vietoj. Žinoma, progresas nuolat juda į priekį technologijų, ne visada žmogiškieji ištekliai spėja paskui technologijas ir čia vat irgi yra problema, kad aa..., na, žmonės, ypač galbūt senesnės kartos, jie tiesiog, na, kaip ir sakiau, nenori arba aa..., na, kaip čia pasakyti.. galbūt, taip, nenoriai arba nemoka, sakykim, tomis technologijomis pasinaudoti. Taip, tai vat čia-čia ko gero vat tas toksai klausimas, kur daugiau galbūt reikalingi mokymai, kažkokie tai aa.. tų technologijų diegimą, sakykim, siejant tuos dirbančius žmones su kažkokiu tai apmokymo procesu, kad, na, žmogus suprastų, kad vis tiek nori, nenori – reikės tas technologijas naudoti ir tu privalai tą išmokti daryti.

- J: O kaip manote, **nuo ko priklauso, ar žmonės, nu, tiek ir patys teismų darbuotojai, tiek teismų klientai, ar jie naudosis teisės technologijomis?**

- Tai neabejotinai, tai vis tiek, jeigu, sakykim, ta bendra tokia politika valstybės, ane, siejama su technologijų naudojimu ir ganėtinai plačiu panaudojimu, tai tam, pavyzdžiui, kad priimti kažkokį tai skundą į teismą, ane, kuris pasirašytas būtų elektroniniu parašu ir atsiųstas į raštinę teismo būtent elektroniniu būdu, tai, nes kitokio, tarkim, to prašymo arba ten procesinio dokumento teismas nepriima. Tai žmogus norėdamas tą dokumentą nusiųsti, jis privalės ir elektroninį parašą turėti, ir išmokti, ane, kaip tą dokumentą atsiųsti į teismo raštinę. Tame tarpe tas, kuris dirba jau teisme, analogiškai, kad jį pasiimti, tą dokumentą, patikrinti, ar jis turi, ar jis pasirašytas elektroniniu parašu ir išmokt jį skaityti, taip pat reikia mokėti prie tos sistemos prieiti, taip, ir ja naudotis. Tai, vėlgi, abipusis toks visuomenės, sakykim, ir, ir teisėsaugos institucijų toks supratimas turėtų būti, kad, vis dėlto, technologijos yra, na, palengvinimas ir tau nereikia nei vežti to dokumento į teismą jį priduoti, tai viską gali padaryti būtent sėdėdamas savo darbo vietoje.

- J: mhm, o, supratau. O **kokiomis technologijomis turėtų pasižymėti, kokiomis savybėmis tai yra turėtų pasižymėti technologija, kad kuriame nors teismų darbo etape, nu, tai turbūt nuo pat raštinės iki vat Jūsų, ji galėtų pakeisti žmogų?** Nu, čia aš labiau linkstu apie pilną automatizavimą ir apie tuos robotų, “robotas teisininkas” projektus.

- Na, aš nežinau, sakykim, tuos vat daugiau, sakykim, techninio pobūdžio darbus taip, aš sutinku, kad gali padaryti būtent technologijos, bet, tarkim, na, sunkiai įsivaizduoju patį procesą, kada, pavyzdžiui, teisėjui reikia rašyti byloj motyvus, argumentus, sprendžiant tą konkrečią gyvenimišką situaciją. Tai, kadangi teisėjas, tarkim, vadovaujasi ne tik bylos faktinėm aplinkybėm, bet ir savo vidiniu įsitikinimu, tai aš faktines bylos aplinkybes galiu įvertinti štai technologijų pagalba, taip, skaityti internetinėj erdvėj, ane, va pačiam procese, bet motyvus rašyti, va kur jau yra mano vidinis įsitikinimas dėl bylos tinkamo sprendimo va to priėmimo, grynai žmogiškas yra. Tai yra mano

techninė funkcija motyvus surašyti tiktai į elektroninę erdvę, kur vėliau tie motyvai atsispindės va kažkokiam procesiniam dokumente, tai aš galvoju iki to vat momento viską gali daryt būtent, būtent, sakykim, tos technologijos, taip pavadinkim jas bendrąja prasme, ane, o kur grynai yra va tas žmogiškas aspektas – argumentai, motyvai, čia, ko gero, nu, vis tiek, tas žmogaus įsikišimo ir jo intelekto turbūt nelabai galėtume padaryti kol kas aš neįsivaizduoju, kad galėtų robotas parašyt motyvus.

- J: mhm, tai visgi tą žmogiškąjį faktorių dirbtinis intelektas, Jūsų manymu, negalėtų kažkaip bent jau artimiausioj ateity pakeisti?

- Jo, manau, aš suprantu, ką Jūs turit omeny ir aš suprantu tą dirbtinio intelekto, sakykim, aspektą, bet, kol kas, tai dar reikia laiko kažkokio, kad va tą, tą, sakykim, kažkaip tai realizuot būtent va tą grynai kaip aš sakau tą žmogiškąjį aspektą, kad tą vidinį teisėjo įsitikinimą pakeisti kažkokiu tai roboto įsitikinimu arba tą vidinį įsitikinimą, impulsą duot robotui, kad jis jį perteiktų būtent per technologijas, tai vat man šitas procesas kol kas dar lieka neaiškus iki galo.

- J: Aha, na, o kalbant taip hipotetiškai, futuristiškai, **kokios technologijos savybės Jums būtų, nu, vat pačios svarbiausios, kad ji galėtų pakeisti žmogų?**

- Tai, aišku, svarbiausias yra, na, mano, iš mano darbo pusės žiūrint, na, teisingumo vykdymas, ane, na, kad aš neabejočiau, kad tas kažkokia mašina – robotas, ane, jinai įvertinus arba jisai įvertinęs visas ten tas aplinkybes, kurios pasitaikė va toj konkrečioj situacijoje, priimtų tinkamą sprendimą, taip, o jeigu tai susiję su bausme, ane, tai paskirtų ten proporcingą bausmę. Tai vat mano darbo tikslas yra toks ir tą aš dabar darau tiktai, kad tai gebėtų atlikti tas, sakykim, mechanizmas, ar kaip jį pavadinsi, technologija, robotas, kuris galėtų tokius sprendimus priiminėti, tai va tas, sakykim, toks būtų siekis ir, ir noras, kad tokiu atveju, sakykim, neliktų kažkokių abejonių, ane, kad nebūtų kažkoks spėjimas, o tai būtų štai konkrečiu atveju, konkretaus, racionalaus, proporcingo adekvataus sprendimo priėmimas, tai nebūtų kažkokia tai fikcija, o tai būtų tinkamas vat aiškus sprendimas. Man, aišku, siekis būtų toks pagrindinis. Aš jo nenoriu, galiu pripažinti, kad aš jo nenoriu, nes tada jeigu mes vat kalbėtume apie roboto atsiradimą, neberekėtų manes kaip po tokio, nes tą darytų už mane būtent ta technologija, kažkokių nebent sąsajų reikėtų tarp žmogiškojo išteklių ir technologijos ieškoti, kad, na, jie abu kažkaip tai tą sprendimą priimtų, tai čia, vėlgi, ateities turbūt klausimas.

- J: aha, tai visgi tą tokį didesnį technologijų potencialumą įžvelgiate vat būtent dokumentų priėmime, pirminiame apdorojime teisme, etape, negu jau ginčo nagrinėjime ir sprendimų priėmime?

- Jo, netgi pačio ikiteisminio tyrimo organizavime aš atiduodu prioritetą technologijoms, na, pavyzdžiui, aš tik kalbėjau daugiau apie teismą, bet, pavyzdžiui, jeigu vat paimti kokią policiją, technologijų panaudojimas; įvykio vietos apžiūra – atvažiuoja į įvykio vietą pareigūnai, kurie ten pakelia droną į orą, taip, ir dronas visą tą, tarkim, autoįvykio vietą nuskanuoja, nufotografuoja, nufilmuoja, kur, sakykim, tu gali vėliau jau tą įvykio vietos apžiūrą dėti iš karto į sistemą, į bazę, kur tu jau gali be jokio rašymo ranka suvokti, ane, kas ten įvyko toj vietoj arba, sakykim, video kamerų turėjimas prie savęs, kai tu atvažiuoji ten į kokią smurtą artimoj aplinkoj, taip, ir tu fiksuoji viską betarpiškai, kas ten vyksta iš karto nukentėjusio apklausa, ane, ar pačio netgi to kaltininko. Tai vėlgi, yra labai daug technologijų tokių, kurios ir patį ikiteisminio tyrimo procesą padeda organizuoti pakankamai sklandžiai.

- J: mhm, aš čia visai irgi neseniai skaičiau apie tokią virtualios realybės technologiją, kur, reiškias, suteikia galimybę tiek nukentėjusiam, tiek įtariamajam perkelti juos į, reiškias, virtualiai į tą vietą, kur atkuriamos pilnai nusikalstamos veikos aplinkybės padarymo ir kad jie galėtų, nu, vos ne kaip iš naujo pažvelgti ir galbūt prisiminti tam tikras detales ir tai padėtų parodymam. Nežinau, kiek tai etiška, ypač viktimizacijos klausimais, bet, nu, va taip įdomiai užsienyje yra tokia praktika.

- Jinai, tarp kitko, labai labai gera ir ypatingai jinai praverčia, kai mes tai vadinam, na, tuo tardymo eksperimentu, ane, kai reikia, nu, grįžti va kaip Jūs sakot į tą pradinę padėtį, ane, va kaip ten iš tikrųjų, ar jis galėjo ten taip nukristi, ar tokiu kampu galėjo nukristi, atkuriant vizualiai, sakykim, ten vat, kokie baldai buvo sustatyti ten toj vietoj ir panašiai arba kad ir ta pati autoįvykio vieta, ane, ar ten galėjo aplenkti tas žmogus, ar matėsi tas ženklas, kuris vat riboja greitį, ar tas sako, kad “aš nemačiau, nes jį užstojo ten medžiai” ir panašiai, tai vat tas viskas toj elektroninėj erdvėj, ane, atkuriant vat labai paprasta būtų. Ar tu matai, ane, aha, vat, matosi ten tas, vat tas ten ir tas, ar meluoja, ar nemeluoja, ar, nu, žodžiu, sutikrinti faktines bylos aplinkybes, tai labai padėtų, sakykim, ir tai, iš tikrųjų, na, super, sakyčiau, pagalba būtų organizuojant ikiteisminį tyrimą. Žinoma, ten tokiose bylose, kur būtent viktimizacijos tas antrinės ypatingai vat tas procesas vyksta, tai vargu ar ten seksualinių nusikaltimų kokių, prekybos žmonėmis bylose, to turbūt, kad neišeitų padaryt, bet kitais atvejais, tai labai pagelbėtų.

- J: Jo, sutinku. Tai taip bendrai paėmus viską, **ką aptarėme, kaip manote, kas yra svarbiausia kuriant ir diegiant technologijas teismuose?**

- Tai, na, svarbiausia tai yra, na, kad, kaip čia pasakyt. Pirmas dalykas, kad jeigu mes kalbam apie technologijas, tai, visada turime, na, suprasti, kad, ko gero, tai yra tam tikras, na, palengvinimo įrankis darbe, kuris padeda atsikratyti visokių tokių biurokratinių kliuvinių, kurių, iš tikrųjų, jų labai gausu,

sakykim, mūsų mūsų darbe, ane, vat tas pats va popierinių, sakykim, visokių procesinių ten dokumentų ir ne tik skaitymas ir rašymas, tų pačių bylų, kurių tomų ten ne vienas būna, ane, kur tu gali viską skaityti ir, kaip sakyti, tuos procesinius dokumentus žiūrėti elektroninėje erdvėje, tai yra va toks palengvinimas, sakykim, pačios darbinės aplinkos šalinant tas biurokratinės kliūtis, antras dalykas, tai kaip ir sakiau, tas toksai, na, greitumas, sakykim, pačio darbo, pačios aplinkos, ane, proceso pagreitinimas, kaštai, racionalumas, ane kur tau nereikia, sakykim, eikvoti tam tikrų resursų ten spausdinant ar panašiai, kur tu viską gali matyti vėlgi elektroninėje erdvėje, tai, tai, ko gero, pagrindiniai kriterijai, kurie niekaip negali paveikti neteisingumo, sakykim, tai yra visiškai tas pats, tiksliai, kad tai yra, sakau, ko gero, na, iš mano aplinkos matosi, kad tai daugiau yra, na, toksai pripratimo gal reikalas ir galbūt nenoras kažką keisti vat, tai va tas, bet jaunesnės kartos žmonės, jie visiškai kitaip žiūri ir į tą procesą, tai kur kas ir, kaip sakyti, paprasčiau tas dalykas vertinamas ir neabejotinai supratimas, kad technologijos tai yra, na, tiesiog, na, progreso rezultatas bet kokio.

Interviu 2:

- J: Mhm matau yra pradėtas. Taip tai pirmas klausimas toks ir būtų bendresnis, **ką esate apskritai girdėjęs apie technologijas teisėj.. taikomos teisės srity? Ką esate girdėjęs apie taikomas specifiskai teismuose?**

- Apie taikomas nesu girdėjęs. Apie technologijas, kurias gerai būtų taikyti – esu girdėjęs visokių pasvarstymų. Manau, kad technologijos ne itin padėtų priimti teisingesnius sprendimus.

- J: Mhm **kaip manote, ar šiuo metu Lietuvos teismams reikėtų pažangesnių technologijų taikyti?**

- Manau, kad ne, nes yra daugelis dalykų, kurie nėra išspręsti dar beveik net neprieinant prie jokių artificial intelligence ar dar kažkas. Paprasčiausiai bent jau kad vienoj vietoj būtų... atsirastų kažkokie tai duomenys, kokios paprastai bausmės yra skiriamos už tokius ar kitokius nusikaltimus, kiek žalos neturtinės yra priteisiama vienoje ar kitoje byloje, tiek civilinėje, tiek baudžiamojoje. Netgi to nėra. Tai artificial intelligence yra nežinau po 40 metų gal.

- J: O iš tiesų tas tokias smulkesnes, jei galima jas taip pavadinti, technologijos, kurias nu ir dabar teisininkai naudoja ten dirbtiniu intelektu irgi paremtas programos, kur padeda atrinkti informaciją susisteminti ja. Tos pačios išsamios paieškos arba arba bylų bazės. Juos priskirtumėte prie...

- Ta prasme jūs kažkokią LITEKO sistemą priskirtumėte prie technologijų jau ar ne?

- J: Nu prie teisės technologijų. Tai vat klausiu, ar jūs priskirtumėte?
- Liteko sistema jinai yra reikalinga taip žinoma. Bet, pavyzdžiui, jeigu reikia kažkokią tai bylą susirasti, tai vis tiek patogiau yra per eteismai.lt, ne per per LITEKO ieškoti, nes jinai nėra nėra ergonominė pakankamai.
- J: **Kokie**, jūsų manymu, **būtų svarbiausi teisės technologijų diegimo teismuose pranašumai?** Pakalbėjote šiek tiek ir apie trūkumus, bet jeigu va taip visiškai...
- Prieš ką? Pranašumai prieš ką?
- J: Prieš žmogiškąjį, nežinau, faktorių. Prieš patį žmogų.
- Nu jokių. Ta prasme pranašumai nebent nebent tikrai palengvinti tam žmogiškajam faktoriui veikti. Ta prasme kad ne ne knygoje ieškoti kažkokios bylos, o internete. Tai taip. Tai yra tiesiog, kad kad greičiau visa tai galima padaryt, bet bet taip, kad pakeisti patį nu žmogaus elgesį, žmogaus sprendimą, tai tai ne.
- J: O tai, tarkim žvelgiant vat ir į tą pačią LITEKO sistemą, EPP arba nežinau imant tas pačias technologijas, kaip kad mes dabar kalbame – Teams’us arba Zoom’ą. Ar jie turėtų kažkokius pranašumus arba trūkumus?
- Ai ir ir Zoom’as jau yra, technologija būtų, ar ne? Taip, jeigu ir Zoom’as yra technologija, tai taip. Sutaupo ir laiką, sutaupo ir kaštus ir nekyla klausimų, kiek žmonių tilps ar netilps teismo posėdžių salėj, kur paprastai tos salės, paprastai būna tiesiog kambariukai tai. Taip gerai, kad naudoji ir gerai, kad gal per pandemiją atsiradęs, atsiradusi praktika, kuri yra pasiteisino, kad jos nebus atsisakyta.
- J: Mhm.
- Tik tai, kad technologijos teismų darbe, tai dažniausiai tai kai yra tiriama, tai tiriama kalbama dažniausiai apie artificial intelligence. Tai Zoom’ai... tada ir paprasčiausias kompiuteris yra technologija. Tai čia reikia šitą klausimą išskirt.
- J: Taip, jeigu jeigu kalbėti apie žemesnį automatizavimą, tai jo tada ir ir išmanios paieškos ir Teams’ai ir Zoom’as. Jeigu, tarkim, kalbėtumėm apie aukštesnį automatizavimą. Tai tada jo, kaip jūs ir sakėt, kad ten programos, kurios padeda kurti bylos nuosprendį ar sprendimą, priklausomai nuo to, kokia byla, kurios pateikia kažkokią statistinę analizę, skirtingų teisėjų nuosprendžius. Tai tada eina skirtingi vat automatizavimo, lygiai kuriuos vat irgi galima priskirti prie technologijų. Tai mes apimame bendrai viską ir tą žemesnį ir ir visas virtualias programas Teams’ai, Zoom’as ten,

LITEKO ir aukštesnį automatizavimą, kur nežinau bendrai paėmus robotas teisininkas grubiai, pasakius.

- Čia atsiremia į visokius video konferencijų taikymus, galimybės apklausti nepilnamečius ar kitus nukentėjusiuosius atskiroje patalpoje, kuri atskirs, kur jie nemato kaltininko, filmuojant 360 laipsnių kampu. Taip, yra masė, kitų, masė visokių dalykų, kur technologijos tada pačia plačiausia prasme jos yra reikalingos ir daug gerų dalykų padeda padaryti. Sakau, čia technologijų tos išmanios paieškos, nu LITEKO nėra labai išmani, netgi negalima pagal du kriterijus ieškoti, pavyzdžiui, atsirinkus bylas, kuriose yra šnekama apie sakysim vagystę, tik tose bylose ieškoti bylų, kuriose šnekama apie bendrininkavimą. Netgi tokio dvigubo žingsnio negalima žengti.

- J: Mhm o **kokius dar trūkumus įžvelgtumėte** ne konkrečiai LITEKO, o bet ir ką kalbėjote prieš tai apie gerus dalykus?

- Trūkumus...

- J: Galbūt kitaip formuluočiau klausimą, **kokie technologiniai ypatumai galėtų apsunkinti teismų darbą?**

- Nežinau... nežinau.

- J: Gerai na **kaip manote kaip bendrai būtų sudėtinga ar lengva įdiegti teises technologijas teismuose?**

- Vienas dalykas įdiegti Zoom'ą, kitas dalykas įdiegti kokią nors artificial intelligence. Tai vienas lengva, kitas sudėtinga.

- J: Mhm o **apie naudojimąsi kalbant, kaip manot, ar būtų lengva ar sunku?** Nu čia vėl tikriausiai ir apie kompiuterinį raštingumą eina kalba, kad apmokymai būtų teismų darbuotojams norint įdiegti technologijas.

- Tai, jeigu reikalingi apmokymai tai jie turi būti padaryti. Tai tiek.

- J: Kaip manote, **kaip jums pačiam sektųsi naudotis tomis technologijomis? Kaip tai galėtų būti susiję su jūsų požiūriu, ar verta jas diegti, ar ne?**

- Nu Zoom'u naudojuos. Teams'ais irgi naudojuos. Tai... Liteko paieška irgi naudojuos. Ir papildomų apmokymų lygtais nereikėjo.

- J: O jūsų manymu, **kokie yra svarbiausi pavojai ir rizikos taikyti daugiau technologijų teismuose?**

- Rizikos... Nu, kaip gali būti rizika, jeigu tai yra tikrai pagalbinė priemonė? Tai jeigu, jeigu tos technologijos tikrai padeda atlikti kažkokį tai techninį darbą, tai jokios rizikos nėra. Tai, jeigu jau pradėtumėte kalbėti apie artificial intelligence, tai tada čia tiesiog nesuderinama su su teismų darbu. Bent jau dabartinėje situacijoje ir net pas mus, ir neinama į tą pusę tai. Šis klausimas ganėtinai keistai skamba šiame etape.

- J: Mhm o ko, taip hipotetiškai žiūrint, **ko tikėtumėtės iš teisės technologijų taikymo teismuose teisingumo požiūriu?** Kad, pavyzdžiui, kaip manote, ar teisės technologijos užtikrintų, kad, tarkim, su žmogumi būtų elgiamasi pagarbiai, kad sprendimai būtų nešališki? Čia labiau turiu omenyje visą procedūrinį teisingumą.

- Tai procedūrinio teisingumo požiūriu aš nemanau, kad technologijos prisidėtų prie mhm bylos šalių ar ar kitų proceso dalyvių požiūriu ar... Okey, jeigu kažką sugalvot, kur tos technologijos iš tikrųjų gali būti naudingos, tai nuoseklumo užtikrinimas. Kaip ten tas nenuoseklumas yra tas žodis, terminas teismų įstatyme... Vientisumas, man atrodo, teisminės praktikos vientisumas. Man atrodo, toks terminas yra naudojamas įstatyme, kad, pavyzdžiui, Lietuvos aukščiausiojo teismo paskirtis yra užtikrinti teismų praktikos vienodumą ar kažkaip taip panašiai. Ta prasme, kad nebūtų, jog Šilalėje už tą patį nusikaltimą skiriama keturis kartus daugiau negu Rokiškyje, nes tokių dalykų yra. Nesu pasiruošęs duoti konkrečių pavyzdžių, bet pavyzdžiui, ten, kur eina kalba apie baudas, tai baudos labai labai varijuoja skirtinguose Lietuvos pirmosios instancijos teismuose, ypač bylose, kurios nepasiekė aukščiausiųjų tų kategorijų, kurios nepasiekė aukščiausiojo teismo bylose. Pavyzdžiui, smulkesnės korupcijos atvejais, kadangi ne nedažnai yra kreipiamasi į apeliacines kasacines instancijas, viskas lieka pirmoje instancijoje ir ten būna belekaip – gali ir keturi kartus skirtis baudos. Arba... Kas dar? Gal tiek. Ai dar vienas pavyzdys, kaip skirtingai, bet čia jau su technologijom net nesusiję, kad iki paskutinių BK pakeitimų areštas buvo vienos apygardose laikoma su areštu ir su laisvės atėmimu susijusią bausmę kitose apygardose, laikomas o su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė BK 55 straipsnio prasme.

- J: Mhm supratau, o kaip manote, **kiek galima būtų pasitikėti teisės technologijomis teismuose, pavyzdžiui, kaip saugu ar ar patikima, jūsų nuomone, būtų naudotis daugiau tomis technologijomis teismuose?**

- Nu vienas dalykas, kad teismo posėdžiai yra vieši, tai užtikrinti konfidencialumą Zoom'e net ir nebūtina. Tai manau, kad saugu. Jeigu sugalvotų kas nors atiduoti artificial intelligence per kokį nors projektą, tai tai būtų nesąmonė dabar.

- J: O **kokiais tada ypatumais arba savybėmis turėtų pasižymėti tą technologiją, kad ją pasitikėtumėte?**

- Kad aš pasitikiu, kad pasitikėčiau technologija... kokia? Nes vienas dalykas yra pasitikėti Zoom'u, na, jeigu rodo, jeigu girdi, tai ir pasitiki. Tai ne nekyla mintis kad čia, gal vis dėlto ne tas teisėjas šneka, su kuriuo aš šneku, o iš tikrųjų prisijungęs Kinijos avataras kažkoks nu ne nekyla tokie klausimai, o jeigu eiti eiti kalba apie artificial intelligence, tai ne, nepasitikėčiau. Mhm ir ateityje nepasitikėčiau.

- J: Tai, kaip suprantu, **nepritartumėte idėjai diegti technologijas teismuose?**

- Ne, nepritartčiau, nes manau, kad dabartiniame etape tai būtų pinigų švaistymas ir ir tiek. Tikrai yra ką be jokių technologijų tiesiog paimt ir padaryti. Į ekselį, į ekselį suvesti ko kokio dydžio baudos už kokius nusikaltimus skiriamos ar kokia neturtinė žala priteisiama. Tam tam nereikia kažkokių technologijų. Tam reikia tiesiog atsisėsti ir parašyt netgi žmogiškųjų išteklių ne itin daug reikia. Tiesiog niekad niekas to nedaro, nes. Nelabai kam įdomu turbūt

- J: Na, pavyzdžiui, Austrijos teismuose dokumentų priėjimas ir priėmimas, ir pirminis apdorojimas teisme vyksta visiškai automatizuotai be jokio darbuotojų įsikišimo.

- Pas mus irgi buvo mintis, kad reikia padaryti ieškinio aa... Vienas dalykas tai epolicija.lt jau dabar tas yra pas mus. Tai jau jau internetu pateiktas net netgi be mobilaus parašo su kitomis atpažinimo priemonėmis patvirtintą dokumentą jau galima laikyti oficialiu skundu pareiškimu pareiškimu, pranešimu. Tai vienas dalykas šitas jau pas mus yra ir veikia gerai. Tai vienas... Antras dalykas, buvo minčių, kad ir ieškinį galima būtų pateikti internetu ir taip apsaugoti teismus nuo per didelio krūvio todėl, kad būtų galima apriboti ieškinio apimtį, nes jeigu rengiant, jie rengiantis, ieškinį, advokatas atlyginimą gauna už puslapių skaičių, tai yra automatiškai suinteresuotas parašyti kuo ilgesnį ieškinį, o kuo ilgesnis ieškinys tuo teismui daugiau darbo. Tai šitoj vietoj tinkamas sutvarkymas būtų būtų gerai, bet jisai buvo, šita iniciatyva pas mus jau Lietuvoje buvo, bet jinai buvo *užbaninta*. Tai taip nu galima būtų sugalvot, bet čia. Suprantat kertinis dalykas yra ne technologija. Kertinis dalykas yra sugalvoti, ką ko reikia. Ta prasme pirma reikia sugalvoti sprendimą, nu, pavyzdžiui, kalbant apie tuos ieškinius, svarbiausia sugalvoti, kad reikia apriboti ieškinio apimtį ir va tada galima pasakyti, kad teismai nepriima ilgesnių negu 40 puslapių ieškinių galima suskaičiuoti simboliais ir padaryti per

interneta, bet čia tik tai yra instrumentas, kuris gali būti pasitelkiamas, o sprendimas vis tiek, pirmas sprendimas yra tiesiog tiesiog protingas. Čia technologijos, ar ne technologijos yra ne esmė.

- J: Jo, tai vėl dar kitas pavyzdys iš Kanados ir Estijos teismų, kad ten irgi kai kuriuos ginčus dėl nedidelių sumų sprendžia algoritmai. Ten advokatų kontoros irgi taiko kartais tas sistemas, kurios įvedus reikiamus duomenis automatiškai sukuria reikalingą teisinį dokumentą, taip teisininkui paliekant daugiau laiko bendrauti su klientais, o ne tam dokumentų rengimui, tai čia irgi vėl tas pirmojo etapo automatizavimas, žemesnis, kalbant apie dokumentų priėmimą, rengimą.

- Tai klausimas, ką daro tie algoritmai. Nes vienas dalykas, jeigu apskaičiuoja sprendimą, nu tai yra nesąmonė. Ne tikrai ne Estijoje ir, aš manau, kad ne Kanadoje. Nu nėra tokių dalykų, kad kad teisėjui nereikėtų skaityti, jeigu teisėjui reikia skaityti ir tikrinti tai pačiam atrinkti, parinkti sprendimą užima mažiau laiko negu tikrinti, ar algoritmo ten kažkokio tai sukurtas sprendimas yra teisingas. Tai čia du dalykai. Antras dalykas, o jeigu kalbama tikrai apie techninį suformulavimą teksto, nu tai yra pas mus. Pas mus ir dabar internete galima, pavyzdžiui, sutartį parengt įvedus, užpildžius formą ir ir suformuluojama paprasčiausia sutartis, ten skirtingos būna. Na, taip, bet čia galima laikyti, kad čia jau labai technologija, galima tiesiog turėti vieną šabloną, Ctrl+C, Ctrl+V ir pakeisti vardus pavardes tai čia nu tiesiog kažkokia tai, kažkoks tai mados pasireiškimas padaryti tai su kompiuterine forma. Ta prasme ten tam tiesiog nereikia.

- J: Jeigu žvelgiant į ateitį, tai **kokiomis savybėmis turėtų pasižymėti technologiją, kad kuriame nors teismų darbo etape**, nu tai pradant nuo raštinės iki paties teisėjo, kad tai **galėtų pakeisti žmogų?** Aišku, kad dabar sunku tai įsivaizduoti.

- Nu nepakeis tos technologijos žmogaus. Nu automobilio dar technologija negali vairuoti, o tokius sprendimus priimt, kur kur net ir žm... Net ir žmogus negali to sprendimo parinkti, jeigu jeigu iš tikrųjų nagrinėja, jeigu iš tikrųjų nori teisingai išspręst. Tai, kad, kad technologijos parinktų nu... Sakyčiau, tiesiog nesąmonė.

- J: Taip tai iš tiesų greitai ir priėjome jau prie paskutinio klausimo, tai bendrai paėmus viską, apibendrinant, ką aptarėme, kaip manote, **kas yra svarbiausia kuriant ir diegiant technologijas teismuose?**

- Svarbiausia ne sugalvoti, kad reikia sugalvoti kokią nors technologiją ir tada mąstyti, o kam jos reikėtų? Svarbiausia yra išsiaiškinti, kokios pro... kokios problemos turi būti sprendžiamos, kaip jos gali būti sprendžiamos ir tikrai po to apsispręst, pasižiūrėti ar technologijos gali padėti priimtą sprendimą įgyvendint. Nes sakau, man atrodo, kad kol kas per dažnai yra šnekama, kad reikia tech...

kaip jas pritaikyti teismuose. Turėtų būti atvirkščiai, kad ką teismuose reikėtų pakeisti ir tik po to žiūrėti, ar tam gali būti panaudojamos technologijos.

- J: Tai iš tiesų visi klausimai ir baigėsi.

Interviu 3:

- Mes užtruksime čia valandą kažkur, ar ne?

- J: mhm.

- Kiek čia tų klausimų yra?

- J: taip, tai klausimų yra berods 10.

- Hm. Gerai.

- J: gerai, pradėjome įrašą, tai iš tikrųjų pirmas klausimas ir yra toks, **ką esat girdėjusi apie technologijas, taikomas teisės srityje ir galbūt konkrečiai teismuose?**

- Na dabar labiausiai, kuom dabar susiduriame, tai yra būtent tie nuotoliniai, pusiau nuotoliniai posėdžiai, naudojant kompiuterius ir kitas... kitas technikos priemones. Telefonu iš tikrųjų gan dažnai, ypač per pandemiją, tai ypač advokatai gan dažnai jungdavosi. Ir...kadangi nagrinėjam baudžiamąsias bylas, tai piliečiai, kaltinamieji, liudytojai, daugiau kaip 50 proc., netgi sakyčiau gal 70 procentų esant galimybei jungdavosi nuotoliniu būdu. Kaltinamieji, sakyčiau, būdavo... būdavo jeigu įkalinimo įstaigose, tai jau čia savaime suprantama, kad įkalinimo įstaigos užtikrindavo jų dalyvavimą nuotoliniu būdu, ypatingai keletą tikrai retų, retų atvejų buvo kada reikia fiziškai būdavo (atakuojami?) į teismą. O tie kurie laisvėje tai... kas turėdavo galimybę, ir norėdavo, galėdavo jungtis, tai va čia tiek daugiausia šiuo metu tos technologijos ir... ir yra panaudojamos. Aišku, mažiau galbūt... galbūt mažiau... tai yra daugiau, pasakysiu taip, daugiau būdavo bendraujama telefonais, kviečiant į posėdžius, derinant laikus, derinant, aiškinant žmonėms dėl to prisijungimo, mmm, tai toksai šiek tiek ir personalo darbas keitėsi.

- J: Mhm, tai supratau, tai čia tokie daugiau su pandemija dalykai atėję.

- Jo.

- J: o sakykim vistiek, mes Lietuvoj ne taip mažai turim tų technologijų teismuose, kai kurie iki pandemijos viską darė tik popieriuje ir aš suprantu, kad teisėjai Lietuvoje turi ir duomenų bazių, ir paieškos sistemų...

- taip, taip.

- J: ir tam tikrų vat įrankių, tai turbūt juos irgi priskirtume, nes va čia yra klausimas, ką priskirt tom teisės technologijom, ar ne?

- jo, prie.. jo, jo, tai taip, žinoma, duomenų bazės, mūsų ta LITEKO sistema, bylų paieška, sprendimų paieškos, taip pat kitų institucijų bazių duomenys, ten kokio teistumo, administracinių, ten gal turto arešto, SODROS duomenys, na, kažkiek tai. Bet šitie, šitie tai grynai dažniausiai tai būdavo, yra bylose duomenys, tiktai kad jeigu kažką tai pasitikslinti ar perpatikrinti ar dar kažkaip tai... paieškant žmonių, galbūt rast darbovietę kas surastų tą žmogų, ar kažkaip tai. Jo, šitie irgi, taip, gan plačiai šitos naudojamos technologijos. Kiek žinau, mūsų duomenų baze naudojasi ir policijos institucijoje, ir prokuratūros, jie mūsų baze.

- J: Mhm, tai aš turbūt noriu jums tiesiog paminėti, kad turėtume tokią platesnę diskusiją, ar ne, kad tų teisės technologijų yra įvairesnių, galbūt esat girdėjusi, kad.... aš aidžiu kažkaip.

- man tai gerai girditės.

- J: gerai, ar ne? Gerai tada, tai kad, na Kinijoje pavyzdžiui veikia mobilioji aplikacija, kur žmogus telefonu gali sudalyvauti teismo posėdyje, ir yra virtualus teisėjas. Brazilijoje teisėjams argumentus siūlo dirbtinio intelekto programa, kai kur duomenų aprašymo... na, skundų, kitų dokumentų pateikimai teismui yra visiškai be žmonių jau, man atrodo Austrijos kai kuriuose teismuose. Rusijoje netgi kuriamas robotas-teisininkas, kuris, na, teiktų informaciją piliečiams ir teisininkams apie teisės procesus. Norisi tiesiog paminėti, kad visai daug jau yra tų dalykų ir daug gali būti, ir aišku, jūs jau įdomu, kad nemažai esat susidūrusi, nes kaip ir minėjau, kai kuriose (nesigirdi). Vakar kalbėjau su filipiniečiu, tai pas juos tiktai su pandemija atsirado apskritai kažkas elektroniškai, nes dokumentų tvarkymas, rinkimas – viskas prieš tai buvo popieriu. Tai čia toks įvadinis, ar ne, ką girdėjote kas tai

yra; o tolimesni klausimai jau būtų konkretesni. **Na, kaip jums atrodo, kokie būtų svarbiausi teisės technologijų diegimo teismuose pranašumai ir kokie trūkumai?**

- net negaliu atsakyti, tiesa pasakius, apie tai aš negalvoju, dažniausiai tie įrankiai tokie būna jau kažkieno sugalvoti ir mums nuleisti, ar ne. Ko mums reikėtų? Nežinau, aš asmeniškai tai gana skeptiškai žiūriu į tas elektronines bylas, ar ne, policija tai pateikia kaip didelį kažkokį tai plusą, ir aš suprantu dėl ko. Aš suprantu dėl ko – todėl kad jie surašo kažkokius tai dokumentus, suskaitmenina, įdeda, įdeda į dabar jau naują, kuriamą tą bazę, ir mums vienos kategorijos bylos, tai yra baudžiamieji įsakymai, kur žmonių nebūna teisme, kur grynai dokumentiškai jau yra siunčiamos tikrai elektroninės bylos. Turiu pasakyti, kad... gal čia dėl to, kad kažkoks tai stagnacijos momentas yra, viena vertus, antra vertus yra tai, kad policijos ir teisėjo darbas yra visiškai skirtingas – jie apklausė liudytoją, suskaitmenino jo protokolą, įkėlė į bazę, ir jų darbas pasibaigė. Tarkime jeigu tai nėra, nežinau, šimto lapų byla, ar ne, tai... tai... verti... teisėjas tą bylą verčia, ir ne vieną kartą. Man nėra patogų dirbti kompiuteriu, ar ne, turint mintį, skaityti dokumentus. Tai man neatrodo labai patogų. Kita vertus, turi būti... turi būti... aišku yra jau dabar ir pas mus, ir geras internetinis ryšys, kad galėtumei pakankamai greitai skaityti, bet pati ta... pati ta formuojama byla, šiuo metu formuojama byla, man asmeniškai, jinau yra nepatogi. Norint įeiti į vieną dokumentą ten reikia tris kartus kažkur tai paspausti, tris kartus kažką tai atsidaryti, ir dar dažniausiai ne ten papuoli, tai asmeniškai man yra daug patogesnis popierinis bylos variantas, jį gali bet kur nusinešti į salę, pasidėti ant stalo, ten... todėl kad tuos dokumentus vartai ne vieną kartą, dažniausiai žiūri ne vieną kartą, ir tai... tai aš suprantu, kad čia ateities dalykai yra, bet... bet nesu tuo sužavėta, taip pasakysiu, ar ne, mažose... galbūt mažuose, smulkiuose klausimuose tai taip, bet rimtose bylose, kurios yra kelių dešimčių tomų, tai iš tikrųjų... iš tikrųjų... nežinau, labai sunkiai įsivaizduoju tą darbą ir praktiškai... praktiškai kol nepradėjome su tokiomis bylomis dirbti, šiaip galvoju, kad beveik yra neįmanomas toksai darbas.

- J: mhm, jeigu galėčiau pagilinti klausimą – kaip jums atrodo, **kas tose technologijose apsunkina jums darbą, o kas galbūt palengvintų?**

- Nu apsunkina... net nežinau, taip dabar labai sudėtinga yra įvardinti, bet tarkime... tarkime mes va su kolegomis netgi diskutavome vat liudytojų apklausa, ar ne, šiaip jau žiūrint, tai liudytojas negali naudotis jokiais įrašais, jis negali atsakinėdamas su niekuo konsultuotis, tai dabar tarkime mes su jumis kalbame, bet aš nežinau, galbūt priešais jus yra žmogus, kuris jums galėtų palinguoti, patarti, pritarti kažkaip tai, nebūtinai žodžiu, bet na ir veiksmu. Tai tarkime... tarkime pačiose apklausose, ar

liudytojų ar nukentėjusiojo, ar kaltinamojo, tai vat iškyla tokios elementoriškos problemos, ar tikrai jo parodymui niekas nedaro įtakos. Aišku, tą įtaką teoriškai galima padaryti ir prieš tai, bet apklausinėjant gyvai klausimų uždavimas, atsakymas į klausimus į nepatogius klausimus, tarkim, būnant už ekrano gali dar kartą turėti laiko perklausti „kaip sakėt? Negirdėjau“ ten ar dar kažkaip, kad turėti laiko pergalvoti ir atsakyti taip, kaip reikia, arba kaip jam atrodo, kad reikia atsakyti. Tai tos technologijos kai kuriuose momentuose tai negali pasakyti, kad jos trugdo, bet sakykim, susisiekti su kažkokiais žmonėmis, kurie yra kažkur tai toli, ten kažkokioj tai užsienio šaly, arba serga ir negali ateiti, nes koja lūžusi, tai iš tikrųjų tai yra didelis palengvinimas, kadangi tai nestabdo eigos. Kita vertus, dar... vistiek ne visi turi tokius telefonus ar kompiuterius, kurie galėtų... tai leisti prisijungti. Yra daug žmonių kurie... ne dėl to kad nenorėtų, bet dėl to kad neturi ar nemoka.

- J: suprantu. Tai iš tikrųjų iš tų apsunkinimų jūs prieš tai minėjot, ar ne, kad jungtis reikėtų ten per keletą kartų, ir sudėtingai, tai tas galbūt būtų apsunkinimas, o palengvinimas, jūs sakot, proceso, tai yra, kad galėtų prisijungti, ar ne, įvairūs žmonės, kurie dėl įvairių aplinkybių negalėtų to padaryt.

- jo, arba jiems tai sukelia kažkokias problemas, tarkime iš kokios Graikijos atskristi, čia kažkur tai, dar kokios *koronos* čia kai, karantinuotis, o čia va tiesiog, susiderinus laiką, ir galima tai... jo, tai taip.

- J: ir jūs užkabinot trupučiuką rizikas, tai mes persöksim keletą klausimų, paskui pargrįšim. **Kaip jums atrodo, kokie yra, na, svarbiausi pavojai ir rizikos, taikant technologijas teismuose, daugiau technologijų teismuose, netgi?**

- Na, kaip ir sakiau, tai yra patikimumas, tarkime, apklausiant žmones, vėlgi, ryšio problemos, vėlgi ten gal kažkaip gi, sakyčiau, tiesiogiai nuo teisėjo nepriklauso, bet pačių ten duomenų bazių saugos... saugos klausimai... Kaip ir tiesiogiai manęs neliečia, bet be abejonės, tai liečia visus, bet čia tokie, kaip ir... kaip ir bendrąja prasme pas visus tos... tos pačios yra galimos rizikos. Na tarkime vat buvo pas mane vienas posėdis, kada iš tikrųjų labai strigo ryšys, dešimt kartų jungėmės, jau kai dešimtą kartą prisijungėm, sakiau jau jeigu atsijungs, tai tada perkelsime kitai dienai, ir tiesiog... bet čia buvo kažkokia tai masinė problema, nes visiems tą dieną tas ryšys buvo, bet tai buvo vienintelį kartą per tą visą pusantrų metų laiką. Bet tai čia nemanau, kad čia kažkokia ypatinga problema, nes paskui ten už savaitės ar kiek buvo suplanuotas posėdis ir viskas įvyko puikiausiai.

- J: mhm, vat sakykim, **sakytų, va teisėja, dėkim daugiau technologijų; ar jūs sakytumėt ne, nes matot kažkokias rizikas ar pavojų?**

- Tai matot, neišmėginus... neišmėginus tai negali sakyti, ar čia yra kažkoks pavojus, ar yra kažkokia rizika, bet bet koku atveju tai, kas, kaip sakant, spartina procesą, kas leidžia, kas leidžia greičiau ir paprasčiau visa tai padaryti, tai kodėl gi ne, bet aš tik nelabai daug įsivaizduoju ką dar čia galima, tarkime, teisme, tų technologijų įgyvendinti, kokias jas dar čia įvesti. Man tai labai keista su tais visais, vat kaip jūs minėjote pradžioje, su dirbtiniais intelektais – taip, žmogui gal kažkokių elementarių konsultacijų teikime taip, bet teisėjui... matematiniais metodais skaičiuoti kokį sprendimą priimti, tai čia nelabai kažkaip įžvelgčiau galimybę.

- J: Mhm, o kaip jums atrodo, **ar būtų sudėtinga ar lengva diegti tas technologijas teismuose, ar būtų naudotis jomis lengva, jūs vat su kažkuriom susidūrėt, vat sakykim, per pandemiją?**

- Ką aš žinau.. Sakau, nepabandžius negali žinoti ar tai yra patogus įrenginys... ar tai... įrankis, ar ne, bet bet koku atveju žinoma, kad tos technologijos pagreitina procesą, kad kažkokios technologijos pagreitina... bet kai pavyzdžiui ta elektroninė byla, tai nežinau... kol nepradėjau rimtai dirbti, tai pokalkas neturiu labai vizijos, kad ji labai čia man pagelbėtų.

- J: mhm, **o kaip jums atrodo... kaip jums sekasi va dabar naudotis ar kaip sektųsi, jums atrodo, naudotis naujomis kitomis teisės technologijomis teismuose?**

- Na pavyzdžiui, apie ką mes galėtume pagalvoti?

- J: sunku jums siūlyti, nes ne mano turbūt čia sprendimai, ir klausimas kas čia bus, iš tikro, nu.. čia toks gal labai... kaip jūs gal nusiteikusi, kaip jums atrodo, ar jums lengva būtų tą daryti, tiesiog jeigu ateitų ir saktų „kitą dieną, dabar čia bus kažkokia technologija“, ar jums būtų jausmas, kad jūs lengvai sugebėtumėt, įgustumėt ir panašiai, ar būtų, kad, na, nežinau ar pavyktų, ar čia susidurčiau su sunkumais? Čia daugiau yra apie tą „lengvumą naudotis“.

- vėlgi, tai priklauso nuo to, kokia technologija, ką mes su ja darytumėm. Tai sakau, nepamėginus... nepamėginus, ir nežinant apie ką kalba eina tai yra... tai yra sudėtinga. Betgi viską išmokom, kažkada ir kompiuteriais, aš dar kai pradėjau dirbti, atsimenu, kompiuterių nebuvo, ir išmokom, ir mobilių telefonų nebuvo ir išmokom, ir išmokom naudotis. Tai čia tikrai yra man atrodo yra nusiteikimo.... nusiteikimo reikalas. Vistiek tos technologijos neateina sulig pirma diena, vistiek diegiant yra metus ar kažkiek tai bandoma, testuojama, ar jūs dar su manim?

- J: taip, tik išjungiau nes šuo loja.

- Mhm, tai va, tai... tai mėginti galima viską, tiktai... tiktai sakau labai sudėtinga yra teoriškai kalbėti.

- J: suprantu. **O kaip jums atrodo, kiek va tas lengvumas yra susijęs su jūsų požiūriu ar verta diegti ir naudoti?**

- Nu net nežinau ką pasakyti. Viskas verta yra, aš galvočiau kad viskas verta, verta išmėginti. Galbūt tiktai mes esame kažkokie tai maksimalistai, kad jeigu nusprendėme kad dabar darysime taip, tai negalime nuo to, kaip čia pasakyti... atsisakyti. Bet pamėginti tai kodėl gi ne? Kita vertus, pasižiūrint ir dabar situaciją, vienais įrankiais vieni naudojami labiau, kitais įrankiais kiti naudojami labiau arba mažiau naudojami, tai... tuo labiau jei imant konkrečiai teismus, jeigu imant konkrečiai teisėjus, tai korpusus (???) ganėtinai atsinaujina, ateina... ateina jauni žmonės kurie... kurie yra galbūt išmanesni tose technologijose, ir... čia bet koku atveju, bet koks palengvinimas yra žingsnis į priekį.

- J: mhm, tai girdžiu jūs taip visai palankiai... rezervuotai bet gal ir palankiai nusiteikusi.

- na aš tai nesu nusiteikusi prieš. Aišku kažkiek tai, kažkokias technologijas diegiant atsiranda tam tikras skepticizmas, ar čia jisai pasitvirtins, ar nepasiteisins, ar bus patogų, ar bus gerai, bet su laiku viskas ateina. Labai gerai prisimenu, kaip mes vat, antram teisme, buvo pilotinis teismas va tai vat LITEKO programai, ir keletą metų kone vienintelis teismas mes... juos gal dar 2005 metais turėjom, ar kada, tai iš pat pradžių žinoma, kad ir darbo atrodo įdėti čia reikia daugiau, ir ten prikabinti, ir atžymėti, ir su... varnelės sudėlioti, bet iš tikrųjų dabar tai naudojasi visi, ir ne tiktai teismai, bet ir kitos institucijos ir tai yra tikrai patogų pasižiūrėti, ir kažkokios praktikos pasižiūrėti, ir bylą susirasti... tikrai niekas šiuo metu jau neabejoja, kad tai yra gerai ir kaip tik visi sako, kad dar trūksta ir to, ir to, ir spartos, ir ten dar kažkokių įrankių... papildomų ir kitų. Tai... tai čia sakau, tas skepticizmas man atrodo kad yra visur ir visuomet, lygiai taip pat ir dabar – žiūrėkit, kiek diskusijų kelia 5G tinklo diegimas – vieni už, kiti prieš, bet įdiegs ir pamatysim, čia gerai ar blogai. Greičiausiai blogai nebus.

- J: supratau, tai jūs turėjot tokią unikalią praktiškai patirtį ir buvot viena iš tų pirmųjų, kuri išbandėt tą naują technologiją tuo metu.

- taip taip, tai sakau, keletą metų mes buvom pilotinis teismas, ir ten iš tikrųjų buvo... buvo įdomu gan, ir ten kai prisimeni pačioj pradžioj tai ten ir daug primityvesnis buvo ten reikalas, ir.. ir tų žymėjimų paskui ten su kiekvienais metais ir tų funkcijų daugėja, ir tų galimybių daugėja, ir... ir dabar labai gerai, kai ten kiekvienas turi savo rolę – sekretorės ten už save žymi kažkokius tai dalykus toje byloje, tai čia... tai čia teisėjui beveik jau nebeįmanoma žinoti kiek ten kas ir kuris teismo darbuotojas ką atžymi ir ką atčipuoja... varniuką.

- J: supratau, tai čia tokia sudėtinga sistema, nes iš tikro aš irgi esu su ja susidūrusi, mes tyrimus darydami visada žiūrim į sprendimus, bylas ir panašiai – labai gerai kad yra, kitu būdu nelabai... atsimenu dar bakalauro metu turėjau eit į archyvus, į raštinę ir sėdėti ir bandyti ten išsirinkti duomenis, tai tikrai skirtumas didžiulis.

- Taip, taip, nepalyginsi.

- J: Mhm, o kaip, **ko jus tikėtumėtės iš technologijų taikymo teismuose teisingumo požiūriu?** Na čia aš turiu omeny ir tą mūsų mylimą su profesorium ir procedūrinį teisingumą, tai yra, pagarbumą, galimybę išreikšti nuomonę, bet tuo pačiu ir na, kad procesai ir sprendimai yra paremti tikslia informacija, kad nepažeisti etikos standartai ir panašiai. Kaip jums atrodo ar teisės technologijos ateityje ar kažkurios, kurias minėjau, ar tas, kurias jus įsivaizduojat, ar jos paveiktų šitą teisingumo dalyką?

- nu, kaip pasakyti, čia yra labai labai sudėtingas klausimas, labai sudėtingas klausimas ir jisai priklauso tos pačios situacijos įvertinimas netgi įvertinimas ten tarkime yra nusikaltimas ar nėra nusikaltimas. Priklauso nuo labai daug, emm, sudedamųjų dalių ir kaip kažkada mano studijų metais pasakojo, kalbėjo aš atsimenu šviesios atminties, emm, Povilionis, tai sakydavo, kad sako, žinokit, sako gyvenimas yra toksai įvairus, kad sako, visko sudėti į kodeksą yra neįmanoma, yra tiktai bendra nuostata įdėta, kas yra ten tarkim vagystė – svetimo turto paėmimas. Tos vagystės ta pati po vagyste gali slėptis daugybė dalykų, tai aš nežinau, suprantate, vieno ar kito faktelio kažkokios aplinkybės buvimas ar nebuvimas, gali nulemti, tai yra ta vagystė ar tai tos vagystės nėra ir dabar kokia ten padaryti lentelę ir ten kaip teigiamai yra, nėra, pliusiukai ir minusiukai aš vargu ar įsivaizduoju ar čia kas galėtų priimti tą sprendimą. Galvoju, kad tam ir rašomi motyvai, emm, teismo sprendimas tai, kad, emm, kad pagrįsti ar paneigti tam tikras aplinkybes, gal kažkokiose bylose, gaal, gal tai būtų galima kažkaip tai daryti, bet bet šiai dienai kažkaip tai labai, labai, labai negaliu, negaliu to

įsivaizduoti. Sprendimų priėmimas, nu žinot, čia kiekvieną dieną teisėjas tas pats kas visą dieną sprendžią kokį nors sudoku ar ten kokį kryžiažodį. Turi dėti iš atskirų mažų gabalėlių, kad gautųsi kažkoks tai rezultatas arba nesigautų to rezultato, bet būtų tada, vadinasi, kitas rezultatas, kitoks rezultatas, tai hmmm, pačiam sprendimų priėmimui, sprendimų priėmimui galbūt būtų reikšmingos kažkokios tai technologijos, tobulinant ten nežinau, ekspertinius kažkokius tyrimus, hmmm, kažkokius tai analizių kažkokių tai duomenų ten nežinau kažkokius apdorojimus, bet pačiam sprendimo priėmimui, tai nu nežinau. Ar jūs dar su manim, nes esat užstrigus?

- J: aš užstrigus? Ne, žinokit, aš su jumis, tuoj pabandysiu iš naujo. Ar judu?

- Ne, dabar matosi tikrai jūsų inicialai. Tai nesvarbu, tai aš galiu kalbėti, tikrai tiek, kad nematai žmogaus veido tai po kurio laiko atrodo, kad čia vienas kalbėsi. Tai nesvarbu, galim dirbti toliau, tik nežinau ar aš pataikiau atsakyti į jūsų klausimą.

- J: tai klausimai atviri, nėra čia tų teisingų atsakymų, taip, taip, žinoma. Tai aš kaip supratau, tai **ištikro kolkas jūs nematote kaip tos technologijos galėtų paveikti tą teisingumo procesą, kaip jame galėtų atsirasti ir tada koreguoti į kažkurią pusę, ar ne?**

- ne, tai tyrimams duomenų, dokumentų kažkokių tai apdorojimui, tai be abejonės, tai čia tos technologijos, čia jų gali būti visokiausių, sakau ekspertiniams, kažkokiems analitiniams duomenų tai apdorojimui, tai be abejonės betkokios technologijos, kurios padeda apdoroti ten duomenų kažkokius srautus, tai jos yra gerai ir, ir jos yra sveikintinos, tačiau pačiam sprendimų priėmimui jeigu taip teisėjo darbe, o teisėjo darbas tai yra visų turimų duomenų analizė ir savų išvadų darymas, tai va čia tai nežinau kokios technologijos galėtų padėti.

- J: man labai gaila, kad jūs manęs nematot.

- nieko tokio.

- J: aš kadangi irgi su studentais dirbu, tai žinau kaip su savim šnekėti kartais būna. Pabandysiu išjungti ir įsijungti, gal tada kažkas keičiasi. Neatsiradau ar ne aš jums?

- tai nesvarbu, nesvarbu, dirbam toliau.

- J: mhm, supratau, **ar jūs pritartumėt idėjai įdiegti daugiau technologijų teismuose ir kas jus skatintų pritart arba nepritart tam diegimui?**

- ne tai sakau, sakau tai čia tos technologijos tai yra sveikintinas dalykas, tiktai reikia žiūrėti kurios jos čia yra, matot taip apskritai kalbėti, tai čia yra ganėtinai sudėtinga, betkoks, betkokia technologija tai vistiek yra žingsnis kažkoks į priekį, kažko tai palengvinimas, supaprastinimas ar, ar, ar nežinau ten koks nu palengvinimas, taip. Galvočiau, kad technologijos turėtų palengvinti, supaprastinti ir kažkaip tą darbą ar duomenų paiešką, ar tai kažkokių tai ten, nežinau, įrodymų paiešką, bet čia gal daugiau tos technologijos kažkokios techninės technologijos, tai galbūt daugiau ten tyrėjam, policijai, jeigu taip žiūrėt, ummm, tai manyčiau, kad pavyzdžiui kaip žinau dalis dabar susiduria su tuo, kad žinote kaip yra elektroninės bylos, ten skirtingais formatais ten pateikia, skirtingais ten kažkokiais tai dydžiais, ten skirtingom ten kažkokiom tai nuorodom, tai galvočiau, kad vistiek turėtų būti jos daugiau universalesnės ir kad jos visiems būtų panašios arba vienodos.

- J: mhm.

- kad kiekvienas galėtų naudotis nu pakankamai patogiai, kad nereikėtų ten lapų žiūrėti ir panašiai.

- J: mhm, supratau. Iš čia jau mes prie pabaigos iš tikro esam, čia toks išplaukė kitas klausimas, kaip manot nuo ko priklauso tai, ar žmonės tiek teismų darbuotojai, tiek gal teismų klientai, nes jie irgi turi dabar jungtis ir panašiai. **Nuo ko priklauso ar jie naudosis teisės technologijom?**

- nu priklauso nuo pačio žmogaus priklauso. Galvočiau, kad nuo pačio žmogaus, tai pirmas dalykas ar jisai turi tokį įrenginį su kuriuo gali prisijungti. Kitas dalykas, hmmm, na jeigu žiūrint dabar pavyzdžiui, kaip sekretorės dirba, kviečia, nu ne kviečia, o pasiūlo prisijungti ar ne, tai yra laiko taupymas dažnam tam na, emm, ganėtinai didelis stresas ateiti į patį teismą. Pats tas atėjimas į teismo pastatą ir atsistojimas prieš teismą, prieš teisėją ar ten prokurorą, ar kitus proceso dalyvius, tai be abejonės jisai savo aplinkoj jaučiasi saugiau, tai galvojo, kad skatina juos irgi prisijungti, jungtis geriau per kompiuterį negu kad eiti gyvai – tam daugiau laiko reikia ir laikas tauposi, ir matyt pačio tokio geresnės asmens pačio nuu savijautos. Savijauta geresnė, žodžiu savijauta geresnė skatina geriau prisijungti per kompiuterį negu, kad ateiti gyvai, esant tokiai galimybei, turint galimybę rinktis ir turint galimybę turėti patį įrenginį.

- J: o iš teismų pusės, iš teismų darbuotojų pusės?

- kas skatina naudotis? Nu vėlgi jeigu tai yra paprastesnis darbas, greitesnis, paprastesnis, mažiau laiko užimantis, geresnė ta tarpusavio ten sąveika su kitais dalyviais, tai tai ir skatina, kad greičiau padaryti tam tikrą darbą, ten sukviesti žmones ir jau eiti prie kito klausimo, galvoju, kad patogumas, patogumas ir, ir, ir komunikacijos greitumas.

- J: mhm

- betkoku atveju žmogus turi turėti kažkokį tai mano galva apčiuopiamą naudą, kad jisai tom technologijom naudotųsi.

- J: suprantu, tai būtų svarbiausia.

- manau, kad taip. Nu ir jeigu taip primityviai, paprastai pažiūrėjus į šitą klausimą, tai galvočiau, kad taip. Jeigu man emmm geriau yra paskambinti ir pasakyti žmogui, kad ten posėdis yra poryt negu ten siųsti šaukimą arba ten dar kažkokius tai, tai kodėl gi nepaskambinus ir to darbo neatlikus per minutę negu kažkoks ten dar neaiškumas ar jisai gaus, ar jisai ateis, ar jisai žinos, ar jisai...

- D: taip, taip, su šaukimais žinau, kad visko būna.

- joo

- J: mhm, o čia toks futuristinis klausimas. **Kokiomis savybėmis turėtų pasižymėti technologija, kad kuriame nors teismų darbo etape ji galėtų pakeisti žmogų?** Na žiūrint į teismą nuo pradžios iki pabaigos, ar ne, kaip susiduria žmogus, jau turbūt nuo raštinės iki vat jūsy.

- kokiom savybėm... nu turėtų būti labai patikima, viena vertus aišku čia paprastos kažkokios tai technologijos, nu labai sudėtinga dabar apie tai kalbėti. Turėtų būti patikima ir, ir, ir nežinau, nežinau nu ką galėtų pakeisti technologija teisme. Nu, netgi dabar nu nepagalvoju, tarkime imt kad ir tų pačių šaukimų siuntimas, vistiek reikalingas žmogus, kuris turėtų suvesti pirminius duomenis.

- J: mhm

- vistiek, vistiek, kad ir dokumentų priėmimas na gerai, tai dokumentu tai galima galbūt kažkokia tai technologiją sugalvot, kad visi dokumentai teisme gaunami, bet vistiek tų dokumentų išrūšiavimas, kam tai yra skirta, jų kažkaip nu nežinau, net nežinau.

- J: bet vistiek įvardijot patikimumą kaip tokį svarbiausią.

- aš galvočiau jo, jo. Saugumas, patikimumas pačios tos technologijos, tai taip, bet neįsivaizduoju technologijos, kuri visiškai pakeičia žmogų. Iš dalies gali pakeisti tai taip, bet visiškai nei galėtų savarankiškai atlikti kažkokias tai funkcijas be žmogaus įsikišimo, tai šiuo metu nežinau. Grindis galėtų nebent robotas valyti.

- J: supratau, na čia aš jus iš tikrųjų, viskas tvarkoj, klausinėju tikrai futuristinių klausimų kaip ir minėjau jie yra tokia į ateitį. Mes dar neturim, bet svarbu yra žinoti kaip yra nusiteikę, apie ką galvoja žmonės kol nėra turbūt įgyvendinta kažkas dėl ko na vat žmonės turbūt niekada nenorėjo, ar ne. Čia turbūt apie tai yra.

- nu bet būtų... dabar aš jus nutraukšiu, labai gerai jūs prisiminėt tokį pavyzdį, ar ne. Daugelis jų technologijų yra labai susiję, minėjote, kad įvairiose šalyse yra taikomos skirtingos tos technologijos ir, ir, ir jų yra ganėtinai įvairių, pasakysiu tarkime dar kažkada labai senais laikais mūsų teismas, tai ne apygardos teismas, tai buvo apylinkės teismas, mes draugavome tokie susibičiuliavę buvome su Švedijos vienu iš teismų. Atvykdavo jie pas mus, mes važiuodavom ir tada mums atrodė iš tikrųjų kaip futuristinis dalykas tai yra teismo posėdžio garso įrašai, ko pas mus nebuvo ir nebuvo rašomi protokolai, pas juos buvo tikrai garso įrašas, buvo žymima, kad nuo tokios minutės ir sekundės kalba tas, nuo tokios minutės jau kalba tas, va... ir tai yra labai panašu ir pas mus, senose bylose yra tokia pat sistema taikoma, kitose bylose yra ir garso įrašas, ir vistiek dar protokolai rašomi, ar ne. Ir tuomet mum vat klausinėjant būtent apie šitą jų tokį garso įrašą, protokolą tokį garsinį, ar ne, aš atsimenu viena teisėja sako, o tai kaip jūs patikrinte ar vienas pilietis taip sakė, ar anaip sakė, ar ten buvo taip pasakyta, ką kalbėjo. Tai jina labai gerai pagalvojo ir sako, nu žinote, aš per 10 metų ten ar prieš kiek tai, bet maždaug toksai laikotarpis buvo nurodytas, sako, ir mes apeliacijoje esame viena kartą klausę tik garso įrašą, sako, niekam nekyla abejonės, kad tas žmogus taip sakė, kad kitaip galėtų būti. Tuo tarpu, lygiai ta pati technologija naudojama pas mus, tai tie garso įrašai yra klausomi, žiūrimi, tikrinami, tiek pačių piliečių perklausomi, prašomi tie garso įrašai labai dažnai.

- J: aha.

- tai vat švedai, pavyzdžiui, sakau man tada labai įstrigo tos teisėjos atsakymas vat tai, jeigu taip parašyta sprendime, tai vadinasi taip pasakė ir sako čia niekada, sako pas mus sako nekilo jokių diskusijų dėl tų garso įrašų, pasakymo vienaip ar kitaip. Umm. Pas mus vat sakau pas mus tai su garso įrašais, tai prašo ir žmonės tų garso įrašų labai dažnai, neužtenka vien tikrai rašytinio to protokolo, tai ir, ir, ir, ir tada kaikuriuos aspektus perklauso, tai čia nebūtinai posėdžio metu, bet teisėjas perklauso ir, ir, ir kabinte dirbdamas, tai va tų pačių technologijų panaudojimas va yra toksai, jos yra vienodos technologijos, bet jų praktinė nauda yra emm va tokia.

- J: ahaa, o kaip vertinat kodėl taip yra, kokios čia priežastys?

- aš galvoju, kad žmonių mentalitetas yra. Tuo metu netgi būdavo netgi sakau kaip toksai labai įdomiai įvertintas buvo, ir tai kad sako iš posėdžio salės paskambina ten kažkokiam tai liudytojui Johnsonui, paklausia ar tu ten Johnsonas, sako taip, čia teismas ir čia mes norim kelis klausimus kaip liudytojui užduoti. Ir sako ir telefonu, o posėdžio salėje jis yra išklausomas ir, ir, ir ten jis patvirtino, kad yra toksai žmogus, tai taip ir yra. Nu pas mus ten vistiek prašome, kad jisai pasirašytų pasižadėjimą, kad jis nemeluos tikrai kitaip galėtų būti. Tai žinoma, kad jisai turi nemeluot, taaaai ateina ir tos technologijos iš kitų šalių, taigi taip pat telefonu galima va dabar sudalyvauti nuotoliniam posėdy. Galbūt, galbūt tikrai pačios apklausos yra skirtingos, sunku pasakyti kiek vienoj šalį smulkiai ten reikalaujama ar ten klausinėjama, nes tarkime ir patys sprendimų rašymai yra visiškai skirtingi, tiek pas mus, tiek kitose šalyse, kiti parašo labai paprastai ten. Važiavo, turėjo automobilyje ten 10kg narkotikų, reiškia kaltas ir paskiria 10 metų, tai gaunas ant 2 lapų maksimum, o pas mus ten būtų, nežinau, nu galbūt būtų keletą kartų ar kelios dešimtys kartų didesnis sprendimas. Tai, tai, tai va taip va.

- J: nu labai svarbų dalyką paminėjot iš tikrųjų. Tas ir yra, kad kartais šalyse tikrai gali skirtis ir ne tik tai įdiegimas, bet ir panaudojimas.

- jo, jo

- J: na o bendrai paėmus, visgi aptarėm, **kaip manot, kas svarbiausia kuriant ir diegiant technologijas teismuose?**

- nežinau, viskas svarbu, viskas svarbu. Technologijos nebūna be technikos, technikos nebūna be žmogaus, tai viskas svarbu ir technika, ir aptarnavimas, ir mokymai, ir žmonės, ir jų nusiteikimas, ir viskas svarbu yra. Jeigu jau kažką nori įdiegti, tai kas tai turi daryti, kas tai turi pamokyti, kas tai turi išaiškinti... galų gale tai netgi esu pastebėjusi, kad tarkime paleidus kažkokią tai sistemą, kažkokią tai nežinau ten, tai reikia kartoti tuos pačius mokymus, kai atsiranda naujų klausimų, kažkas ten pasimiršta ten greitai taip ir neįsisavinsi tam kad jau ten visapusiškai ir, ir kokybiškai tuo naudotis, tai čia daug sudedamųjų dalių, ir mokymai, manau, čia yra ne menkiausia dalis. Svarbiausia, kad tai būtų paprasta naudotis, o kad būtų paprasta naudotis, tai turi būti kažkas tai žinot kaip genialu padaryta. Kažkas turi sugalvoti ir padaryti – sudėtingai padaryti tai galima daug ką, bet va kad būtų tai paprasta, priimtina ir nereikalautų daug ten kažkokių tai laiko ir ten kažkokia žinote kaip ten paspausti vieną mygtuką galim, paspausti 2 mygtukus dar galim, bet jeigu reikia ten jau į vieną kažkokį tai dokumentą įeiti paspausti 5 mygtukus, tai galvoju, kad ne visiems tam užtenka kantrybės ir noro, ir užsidegimo.

- J: mhm, suprantu. **Ar būtų kažkas ko dar nepaklausiau, bet gal kilo į galvą dar apie tas technologijas ar teismus, ko nepaminėjau?**

- nežinau, čia jūs ir taip sudėtingų klausimų klausinėjot, ir futuristinių, tai tada dar minčių atsirastų, tai čia oj oj oj

- J: visaip gali būt, turiu patikrinti. Tai iš tikro visi klausimai baigėsi, stabdau įrašą.

Interviu 4:

- J: M matau yra pradėtas. Tai iš tikrųjų mano pirmas klausimas toks ir būtų bendresnis, **ką esate apskritai girdėjusi apie technologijas, teisės technologijas, ir gal būt taikomas specifiskai teismuose?**

- Dėkoju už klausimą, tai apskritai apie technologijas girdėjau daug, nes tai ir susiję su mano tyrinėjimo sritimi. Ahh girdėjau, kad jos vis populiarėja ir kalbant, galbūt konkrečiai apie technologijas teismuose, tai Lietuvoje iš tiesų turim neblogą situaciją, nes turime nuo 2005-2006 metų veikiančią LITEKO sistemą, kuri iš tikrųjų ir tarptautiniu mastu jinai yra... na... sulaukėme daug pagyrų už ją, nes tikrai ne visi, ne visos šalys gali pasižymėti tokia... (pauzė) turėdamos tokią sistemą.

Tai čia galbūt būtų tas pliusas, kad mes esame nedidelė valstybė ir mums lengviau yra tiesiog *digitalizuoti* ar pereiti į tą skaitmeninę erdvę su bylomis. Apskritai, išeinant iš Lietuvos ribų, pereinant į Europos sąjungos ribas, tai panašias sistemas irgi taip pat nuo 2004 ir 2005 metų atitinkamai turi ir Estija su Latvija. Jos irgi. Tai va, tos Baltijos šalys tikrai kalbant apie technologijas teismuose yra tokios na... Europos sąjungos mastu gana, gana lyderiaujančios. Toliau, išeinant dar šiek tiek už tų Europos sąjungos ribų, tai taip pat, pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė ir Velsas dabar labai daug yra investavę virš vieno milijardo į HMCTS vadinasi taip Her Majesty Courts... žodžiu, teismų reformavimo sistema, kur irgi jie integruoja labai daug technologijų į teismus. Tai jeigu bendrai kalbant apskritai technologijos, tai jie kalba apie ateityje ir virtualios realybės galimą panaudojimą teismuose, kad mes ne jungtumėmės nebe taip, kaip mums įprasta, o tiesiog, kad kaip galbūt net kaip *avatarai* kažkada. Tai jie dirba ties tuo. Taip pat jie dirba ties tuo, kad ateityje turėtų asinchroniškus teismų posėdžius, kas reikštų, kad, na, vietoj to, kaip mes dabar esame įpratę kiekvienas susijungti į tam tikrą posėdį, tam tikru nustatytu metu, kad mes na kaip, kaip, kad teismo procesas vyktų kaip bendravimas *emeilais*. Tarkime, viena pusė pateikia savo tam tikrus dokumentus, kitą tam tikrus dokumentus. Kada jums yra patogiu, tada tu prisijungi prie teismo posėdžio ir ne nebėra to tikslo visiem vieną valandą, būtinai tuo metu susijungti ir panašiai. Tai ties tuo taip pat yra dirbama. Taip pat apskritai jie reformuoja visą sistemą, integruodami vis daugiau technologijų. Ir kas yra įdomu, kad jie, na bent jau Richardas Susskindas, kuris yra kaip ir pagrindinis žmogus atsakingas už šito projekto įgyvendinimą, kad jis irgi pažymi, kad na netgi dirbtinio intelekto panaudojimas ateity, be abejo, mes kalbame apie tolimesnę ateitį, kad tai nėra, kad tai gali būti realybė ir tai apie šitą projektą trumpai būtų tiek, galbūt, jeigu bus įdomu, galėsime toliau. Aš tiesiog tokius sudėlioju aspektus. Sakau, kas jums bus aktualu, tiesiog galėsite paklausti. Tada išeinant iš Europos sąjungos ribų. Tai turim Amerikoje įdomių, labai įdomių iš tikrųjų pavyzdžių. Tai turbūt daugumai žinoma COMPAS'o programa, kuri yra naudojama, kaip asistuoja teisėjams priimant sprendimus dėl lygtinio paleidimo. Tai irgi yra toksai kaip ir technologijų tam tikro algoritmo panaudojimas teismuose kaip asistentu. Taip pat yra daug girdėta apie, apie tuos emm *prediction*, tuos nuspėjimus... nuspėjamumo, teismų sprendimų nuspėjamumo sistemas visokias, kurios irgi plačiai naudojamos advokatų kontorose, ir vat yra toksai jurisprudencijoje, bent jau yra diskutuojama, kiek teismai turėtų naudoti tokias technologijas. Tai irgi gali būt, kad ateityje sulauksime teismuose, tokių technologijų integravimo ir naudojimo. Tai trumpai atsakant į jūsų klausimą, tai būtų turbūt tiek, o jeigu kažkas konkrečiai domintų. Tai jūs sukonkretinkite.

- J: Mhm, aš galbūt norėčiau labiau akcentuoti vat Lietuvos situaciją, nes na vis tiek Lietuvoje nemažai turim tų technologijų teismuose. Kai kurie vat ir iki tos pačios, kai kurie teisėjai ir kitos

pačios pandemijos viską darė tik popieriuje, ranka ir, ir aš suprantu, kad yra ir daugiau – tų duomenų bazių, tų išsam... išmanių paieškų sistemų, kaip jus ir LITEKO paminėjote. Tai galbūt dar, dar kažkokias technologijas, programas, galbūt su dirbtiniu intelektu labiau galėtumėt paminėti vat ir papasakot.

- O jūs labiau turit omenyje, kad būtent patys teisėjai, kurias naudoja, ar apskritai, kur žmonės ten gali teismų sprendimus susivesti, ar ir tas paprastesnės tokia sistema?

- J: Visi teismų darbuotojai, tai ir teisėjai, ir kad klientai galėtų naudotis ir raštinė.

- Supratau, supratau jūsų klausimą, dėkui. Tai taip, turim ir *eteismai* sistemą, ir ir tų sistemų iš tiesų ir kiekvienas teismas turi savo puslapį, kur jie skelbia ir ten, tarkime, aktualiausias, kažkokius aktualiausius sprendimus plačiaja prasme priimtus ar ten įdomesnius pasikreipimus į STT ar EŽTT, tai čia tarkim, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat dažnai paskelbia. Taip pat teismai skelbia tuos ir biuletenius visokius elektroniniu būdu. Tai jie visi yra prieinami, kad būtų teisė į informaciją tinkamai užtikrinta asmenų. O kalbant apie teismus, tai čia galbūt dar esmė būtų ta, kad, kad labai, na, kai kalbam apie teismus, mes turim labai ir Lietuvoje, ir pasaulyje, labai reikia turėt omeny, kad na baudžiamųjų, baudžiamųjų bylų teismas, kuris, teismas, kuris specializuojasi baudžiamosiose bylose, mes negalime dėti lygybės ženklo prie civilinio teismo, kuris tenai, kai kalbame apie teismą ir teismų darbą civilinėse bylose. Nes kaip jūs ir paminėjote teisingai, kad, tarkime, administraciniai teismai taip, mes prieš pandemiją jau nuo 2015 metų turėjom tą sistemą kad, tuos nuotolinius posėdžius, tarkime, su kaliniais, tai, tai jau veikia net ir prieš pandemiją. Tačiau ta, tarkime, baudžiamosiose bylose, kur ten na sprendžiami tokie, kaip čia pasakyti, ne tai, kad opesni klausimai, bet na, kai yra labiau sprendžiama apie asmens teisių ir laisvių suvaržymą, kada mes kalbame apie įkalinimą, kada ir patys tie nusikaltimai yra nebe nusižengimai, tai ten, be abejo, kad technologijų ta integracija yra gerokai mažesnė. Tarkime, ir dabar mes turime beveik, manau, kad galima net sakyti, kad beveik visos bylos tiek civilinės, tiek administracinės yra perkeltos į LITEKO. Mes turime, turime galimybę per tą LITEKO sistemą ir įkelti dokumentus, ir juos išsitraukti ir tai žodžiu daug daugiau galimybių negu su baudžiamosiomis bylomis. Nes baudžiamosios bylos vis dar yra popierinės, nepaisant to, kad, na, kad jau ir taip, jau ir po pandemijos, ir kai jų reikėjo, tai tiek ir su tais nuotoliniais posėdžiais, tai, be abejo, daug labiau jų buvo civilinėse ir atitinkamai administracinėse bylose ir daug mažiau baudžiamosiose. Tai va šitą dar nu šiek tiek svarbu būtų,

norėčiau pabrėžti, būtų svarbu akcentuoti ir dėl to, kad, na, kai kalbama apie teismus reik turėt omeny, kad na, kad vienas teismas nėra lygus kitam teismui, nes na, labai yra ta bylų specifika. Dabar grįžtant prie jūsų klausimo apie technologijas teismuose tai taip, ta LITEKO sistema, tai, kaip ir minėjau, kad ten galima ir įkelti, turime sistemas ir kur paskirsto teisėjams bylas tam tikras, kad, tarkime, nebe, nebe kaip anksčiau. Bet čia vėlgi mano žinios labiau yra apie civilines ir administracines bylas ir mažiau apie baudžiamąsias. Tai galbūt, kai aš galbūt turėkite omeny, kad aš labiau kalbu apie civilines ir administracines, nes gali būt tam tikra specifika baudžiamosiose bylose. Tai taip mes turime sistemas, kurios paskirsto teisėjams bylas. Turime sistemas, kur, kaip minėjau, tuos pačius vat naudojam nuotoliniam posėdžiui, o ypač pandemijos metu buvo naudojama ZOOM programa kai kur, lygtai ir TEAMS'us naudoja, bet ZOOM'as buvo populiariesnis. Tai va tokios, kokios technologijos nuotoliniam posėdžiui naudojamos. O šiaip tai, turbūt trumpai atsakant, būtų tiek apie tas technologijas.

- J: Na, kaip jūs manote, čia dabar norėčiau pakalbėti apie pranašumus ir trūkumus. **Tai kokie būtų svarbiausi technologijų diegimo teismuose pranašumai ir, ir atitinkamai, kokie trūkumai, jūsų manymu?**

- Na tai čia, kadangi labai bendrai, nes tos technologijos irgi, kad mes, vienu, tam tikra prasme dirbtinį intelektą galim laikyti technologija ir tam tikri, paprasčiausiai va tą pačią LITEKO sistemą ir viskas palenda po to žodžiu "technologijos". Tai va čia galbūt būtų sunkumas atsakant į šitą klausimą, bet aš pabandysiu taip labai bendrai, tiesiog, kad tiktų, kad, kad tiktų viskam, o galbūt, kai ką reikės ir atrinkti pagal tam tikras technologijas būtent jau. Tai privalumai yra tokie, kad, be abejo, tai yra kaštų sutaupymas. Kad, tarkime, kai mes kalbam apie tuos pačius nuotolinius posėdžius ar dar kažką, jeigu pažiūrėtumėte, yra toksai atliktas įdomus labai Anglijos teismų tyrimas 2015 metais dėl mažos vertės ginčo ir ten yra išreikšta labai įdomi pozicija, kad jie, tarkime, sako, įsivaizduokite, jei ateityje mes visus posėdžius turėtumėm nuotolinius ir galėtų teismo darbuotojai dirbti iš namų, mums tiesiog neberekėtų turėti pastatų apskritai, nes kam reikalingi teismų pastatai tokiu atveju. Tai, taip, būtų ir kaštų sutaupymas dar vienas plusas. Čia jau žiūrint į tolimesnę perspektyvą. Taip pat tai yra greičiau ir kartais tai yra, tarkime, nuotoliniai posėdžiai, jeigu kalbant apie, nes aš bandau parišti prie konkrečių technologijų, nes kaip sakau, ta sąvoka "technologijos" labai plati ir ten labai daug kas telpa. Tai taip pat, kad tam, kad tam tikrais būdais tai gali būti iš viso vienintelis būdas, kaip įmanoma susijungti, tarkime, jeigu mes turime ieškovą iš vieno pasaulio galo, atsakovą iš kito pasaulio galo, ginčas nusėda ten Lietuvoje, tarkime, tai na tam tikrais, tam tikroji, tam tikroms situacijoms, tarkime,

va pandemija, kad uždaromos valstybių sienos, dar kažkas, tai tam tikrais atvejais tai gali tapti net vienintelis būdas apskritai turėti teismo posėdį. Tai irgi, irgi yra įdomus aspektas ir tai yra technologijų plusas. Taip pat, kuom dar technologijos yra gerai, koks dar būtų jų plusas, kad jos didina efektyvumą. Tai, tarkime, tos, yra labai daug tų visokių paieškų sistemų, kurios, tarkime, kurios padeda greičiau surasti tam tikrą teismo sprendimą, kurias naudoja ir advokatų kontoros, tai, jos visur yra rašoma ir atliekami tyrimai, kad jos veikia daug greičiau nei žmogus, nes na žmogus negali taip greitai *suprocesinti*, sužiūrėti visų tų, visų, visos ten šūsnies dokumentų, o tuo tarpu, technologinio įrankio pagalba mes galime daug greičiau surasti tam tikrus dalykus. Tas pats, tarkime, ta pati *eteismai* sistema, dar kažkur, kur mes ieškome tam tikro teismo sprendimo, mes tiesiog įvedame raktažodį ir kiek mums tai sutaupo laiko, kad mums nebereikia eiti per visas tas bylas ir patiems tenai žiūrėti. Tai irgi dar vienas technologijų plusas, kad jos veikia greičiau, efektyviau. Pabrėžiant, kalbant apie minusus, tai didžiausias kone minusas, tai jau žiūrint tiek iš teisėjų, tiek iš teismo darbuotojų, tiek iš tų, vadinamų, klientų ar vartotojų perspektyvos, tai turbūt būtų tas, kad yra didžiulė problema ne tik Lietuvoje ir Europoje, ir net pasaulyje – visur, kad tas technologinis raštingumas yra labai žemas. Tai... Nes, be abejo, norint naudotis technologijomis, reikia jas kažkiek išmanyti. Turime daug ir vyresnio amžiaus žmonių, ir, ir dar turime daug apskritai tokių vat, ypač teismų sistemoje, daug yra tokių, kurie nemėgsta keisti tų įprastų sau būdų, kaip jie yra pripratę dirbti. Tai technologinis raštingumas yra didžiulė problema, jeigu mes jau kalbame apie kažkokių įmantresnių technologijų taikymą. Taip pat dar vienas, dar viena problema, be abejo, yra kibernetinis saugumas. Kad na, jeigu mes kalbame apie tam tikras technologijas, tai, kad galima ten įsilaužti į jas, bandyti jas kažkaip paveikti ir tą jų gaunamą rezultatą kažkaip paveikti. Dar vienas įdomi problema, čia jau labiau tokia psichologinė galbūt būtų. Bet man visuomet yra įdomu, tarkime, kai kalbam apie tuos, tas, kaip čia pasakyt... programas, kurios asistuoja teisėjams, teismų darbuotojams ir panašiai. Įdomu yra ant kiek teisėjas yra linkęs, paskui jau galvoti vis tiek savo galva pasitikėti savo tuo sprendimu. Nes na, mes žinome, mes turime tokį principą, kad teisėjas yra nepriklausomas ir šito principo teisėjai turi laikytis, tai vat įdomu, kiek yra užtikrinamas šitas principas ir tinkamas jo laikymasis, kai mes turime omenyje, kad, tarkime, tiesiog kiek teisėjas yra linkęs, toliau vis tiek pasitikėti savo sprendimu, kiek jisai gauna ten, tarkime, kad yra devyniasdešimties procentų tikimybė, kad byla turėtų būti išspręsti taip ir ant kiek jisai linkęs, taip ir parašyti, nes tiesiog, na, sistema tai pasakė. O kiek jisai, o kiek yra sakau užtikrinamas tas teisėjo nepriklausomumas, nešališkumas. Dar vienas aspektas susijęs su rizikomis galėtų būti arba su problemomis su technologijomis... (pauzė) Jo, paminėjau raštingumą, tą pasitikėjimą... Tai turbūt trumpai tiek, o jeigu kažkokį konkretų sugalvosit, tai galit patikslinti.

- J: Jo tai iš tiesų palietė labai svarbią temą apie vat pavojus, paminėjote kibernetinį saugumą, ar ne, va teisėjų nešališkumą. Tai aš galbūt ir norėčiau labiau šitoj, šitam klausime sustoti, **kokias dar vat rizikas ir pavojus išvelgiate taikant technologijas teismuose?**

- Tai apskritai, jeigu kalbant apie technologijas, tai mes žinom dar, kad jos diskriminuoja. Tai, tarkime, galima diskriminacijos rizika yra, nes tai yra vis dar didelė problema ir viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl technologijos taip na, mes taip plačiai jų vis dar netaikome, kaip, kaip galėtume ar kaip, kai kas norėtų jas taikyti galbūt. Kita problema yra ta vadinamoji “juodosios dėžės” problema, kad na nėra aišku, ne visi supranta, kaip veikia tos technologijos ir kaip jos pasiekia tam tikrą sprendimą, kaip yra pasiekiamas tam tikras rezultatas. Tai irgi ir iš to žmogaus, kuris kreipiasi perspektyvos. Na, nežinau, ar tai yra teisinga, kai tu nesupranti... Iš to teisinės valstybės principo prizmes, ar tai yra teisinga, kai tu negali suprast kaip buvo priimtas sprendimas, tai kaip tu gali jį apskūsti? Kaip tu gali žinoti, kaip tau apsiginti nuo tokio sprendimo? Tai va ta “juodosios dėžės” problema. Taip pat paminėtina hmm iš tokių, ko dar nepaminėjau čia... (pauzė) Manau, tiek ir būtų.

- J: Ačiū, o, **kaip manote, apskritai sudėtinga ar lengva integruoti ir diegti technologijas teismuose?** Galbūt labiau mane domintų Lietuvos teismai.

- Sudėtinga yra dėl to, kad yra nemažas pasipriešinimas. Be abejo, tam reikėtų atlikti atskirą tyrimą. Bet bendras įspūdis atrodo toks, kad teisėjai, teismų darbuotojai labiau yra linkę likti prie jiems įprastų darbo, kaip čia pasakyti, kai dirbti taip, kaip jie yra įpratę. Nes, na, technologijos yra kažkas naujo, tai yra ypač... Aš net sakysčiau, kad kuo labiau technologija pati yra keičianti įprastą darbo režimą, ta prasme tai, kaip įprastai, yra atliekamas darbas, aš net tokią koreliaciją preziumuoti, tokią hipotezę kelčiau, kad tuo labiau teismai yra linkę nepriimti ar sunkiau priimti tokias technologijas, nu tokių technologijų integravimą. Nes, tarkime, kur paprastesnė sistema – gerai, bet pasakyk kokiam teisėjui: “gal čia integruokim robotus teisėjus”, tai jie susiima už galvos ir na jiems tai yra šokas. Tai aš net tokią koreliaciją pieščiau, kad tarp, tarp, tarp to ant kiek transformuojanti yra pati technologija ir tarp to, kiek tarp to pasitikėjimo ja arba nepasitikėjimo, nes tai vienas iš stabdžių yra, vienas iš sunkumų integruoti technologijas yra, yra, yra būtent tas nenoras pasikeisti. Kitas aspektas svarbus yra tas, kad mes kalbam apie tam tikrą specifiką. Teisė kaip sritis yra šiek tiek specifinė, nes jinai labai ilgai nesikeitė. Nes mes nuo XII amžiaus turime tokį apibrėžimą, kad teismas yra vieta, kur yra ten atliekamas teisingumas. Ir, ir apskritai, kaip pažiūrėtumėm tai na nuo labai seniai taip, kaip mes

suprantame teismus, taip kaip jie veikia, tai nelabai iš esmės ir, ir skyrėsi, nes buvo... Mes turėjom tų pramoninių revoliucijų. Dabar jau kalbama apie penktą, bet kai pažiūrėtumėm, tai kitos sritys tikrai buvo daug labiau paveiktos negu teismai. Tai, tai irgi galėtų indikuoti, kad, na, mes esame pripratę prie tam tikrų būdų, mes turime tam tikrą įsivaizdavimą ir kad aš gal ką bandau pasakyti, kad dar vienas iš tokių sunkumų integruoti technologijos būtų tas, kad teismai turi tam tikrą, tam tikrą, kaip čia pasakyti, tai tam tikrą įsivaizdavimą, kas tai yra, ir mes visi turime tam tikrą įsivaizdavimą ir tai pakeisti gali būti sunku. Čia labiau psichologiniai dalykai, nes čia irgi prasideda, kad nuotoliniai posėdžiai – ar teisėjas turi dėvėti mantiją? Ar teisėjas turi atsisakyti visų... gali atsisakyti visų tų savo atributų? (juokiasi) Kaip čia juos pavadinti gražiai... (juokiasi) Na, kad teismai, teisė, apskritai šita sritis yra labai tokia ne, nekintanti ir mažai paveikta buvo anksčiau. Tai irgi būtų dar vienas sunkumas, integruojant plačiau technologijas. Taip pat dar vienas sunkumas yra tas raštingumas. Na, ir tai, kad technologijos turi tam tikrą riziką. Tai aš sakyčiau, taip tiesiog atsakyti, kad, “taip, sunku integruoti” ar “ne, nesunku” ar “ne, lengva integruoti”, būtų vienas žodžiu, sunku atsakyti, aš sakau, aš labiau laikyčiau tos pozicijos, kad kuo technologija yra mažiau formuojanti ir keičianti tam tikrą, tam tikrą jau įprastą sprendimo priėmimo būdą ar apskritai darbo būdą, tuo jinau, tuo ja labiau būtų pasitikima. Aš gal šitaip trumpai atsakyčiau į jūsų klausimą.

- J: Tai tokius kaip pagrindinius dalykus išskirtumėte tą galbūt konservatyvų požiūrį, tą tokį uždarumą naujovėm, šiuo atveju technologijom, ir turbūt tą požiūrį, kad nu teisingumą vykdo žmogus ir sunku turbūt pasitikėti tuo dirbtiniu intelektu.

- Taip, taip ir, be abejo, tas rizikas, kurias, kurias prieš tai aptariau, kad ten diskriminacija, Juodosios dėžės problema. Tai tos esančios galimos problemos jos tikrai neprideda pasitikėjimo tom technologijom, tai vat irgi, irgi būtų dar vienas iš tokių sunkumų, kodėl, kodėl mes dar galbūt neturime tų, taip plačiai pritaikytų, technologijų.

- J: **O kaip jums sektųsi naudotis technologijomis? Kaip esate nusiteikusi... ar jums pačiai būtų lengva prisitaikyti ir išmokti?**

- Aš pati tai iš tiesų gana pozityviai žiūriu į technologijas, nes irgi turėjau tą persilaužimo vadinamąjį laikotarpį. Man labai patiko Susskindo toj knygoj, nežinau, kaip lietuviškai čia ją išverst, bet *Online Courts and the Future of Justice*, tai jis ten rašo, kad, žodžiu yra tokia pateikta ištrauka, kurioje

parašyta, kad dirbtinis intelektas, robotai teisėjai niekuomet nepakeis gyvų žmonių, nes technologijos neturi tokios vaizduotės, nes jos negali, neturi tokių tų galimybių kaip žmogus. Žmogus žodžiu, yra *super*, čia niekas niekada jo nepakeis ir tada tos citatos pabaigoje jisai rašo: “koks žmogus galėjo šitokią nesąmonę parašyti” ir sako, “o juk tai aš prieš 20 metų” (juokiasi). Pats save pacitavo. Ir tada na, tiesiog, matyt, kiekvienam turi įvykti, mano nuomone, tas lūžis, kada tu pradedi... Nes pirma, pirma mintis visiems yra pasipriešinimas: “ne, tai nauja”, “tai keista”, bet kada tu pereini šitą tu pradedi suprasti, kad, na, yra tų plusų ir yra priežastis. Na, kaip ir dabar, kodėl mes, o kam, kodėl mes naudojame ten robotus, siurblius robotus? Nu tai, o kam? Tai galim gi rankom plaut tas grindis (juokiasi). Žinot, kad aš tiesiog manau, kad kol... Jeigu atsirastų galimybė ir kol yra galimybė užtikrinti, kad žmogaus teisės yra tinkamai užtikrinamos, tol aš tikrai palaikau technologijų integraciją ir aš manau, kad tai yra labai naudinga ir aš tik tikrai nemanau, kad reikėtų čia iš principo kažkokio užsidaryti ir, ir, žinote, laukti ir laikytis tų senų archajiškų kažkokių būdų. Nes jeigu mes gyvename pasaulyje, kur mes viską, viskas mums yra ranka prieinama, telefonu mes ir prekes, paslaugas užsisakom, viską darom, bet į teismą einam ir sėdim ten (juokiasi) su visom relikvijom. Na, tai, aš tai iš tiesų palaikyčiau trumpai atsakant technologijų integraciją ir nemanau, kad būtų sunku naudotis. Be abejo, tai reliatyvu čia reikėtų ir, ir su tuo raštingumu technologiniu dirbti daug, bet kol būtų tinkamai užtikrinama, užtikrinami visi europietiški standartai, visos žmogaus teisės tai aš tikrai palaikau ir, ir tikrai esu už.

- J: O kalbant apie ir žmogaus teises, ir europietiškus standartus, **ko jūs tikėtumėtės iš technologijų taikymo teismuose teisingumo požiūriu?** Na, kad nu, pavyzdžiui, ar manote, kad technologijos užtikrintų, kad, tarkim, su žmogumi būtų elgiamasi pagarbiai, kad procesai, sprendimai būtų nešališki, kad nepažeistų ir jokių etikos standartų, ar ne, kad, kad sprendimai būtų paremti tikslia informacija. Čia vat turbūt labiau kalbu apie procedūrinį teisingumą visą?

- Tai taip, be abejo, aš tikėčiausi, kad tikiuosi, kad taip ir bus, kad taip ir yra. Dėl to ir džiaugiuosi, kad mes gyvename Europos sąjungoje, o ne kažkur Kinijoje (juokiasi) ar Jungtinėse Amerikos Valstijose, nes, mano nuomone, jau Europos sąjungoje kažin ar mes galėtume taikyti tą patį COMPAS'ą, apie kurį šiek tiek užsiminiau. Nes kad ir tai, kas veikia Amerikoje, nebūtinai veiks Europos sąjungoj. Tai aš šiuo atžvilgiu džiaugiuosi, kad mes turime būtent tokią teisinę bazę ir kad europietiškas tas požiūris, Europos sąjungos institucijų požiūris yra būtent toks, kad, kad žmogaus teisės turi būti priekyje, kad taip, mes palaikome technologinę integraciją, bet nepamirštam žmogaus

teisių. Tai, tai atsakant į jūsų klausimą, taip, aš tikiuosi, kad taip toliau ir bus, ir aš palaikau šitą požiūrį.

- J: Na, **kaip manote, kiek galima būtų pasitikėti technologijomis teismuose?** Na, sakykime, **kaip saugu ir patikima, jūsų nuomone, būtų naudoti tas technologijas? Kokiais tada ypatumais ir savybėmis turėtų jį pasižymėti, kad, na, kad ja pasitiktumėte tiek jūs, tiek galbūt ir vyresnio amžiaus teismų darbuotojai, kad, ir kad patys klientai?**

- Tai čia yra geras klausimas ir, iš tiesų, man patinka, kaip jūs jį kreipiate. Būtent ir Europos sąjungos institucijos pažymi, kad svarbiausia yra pasitikėjimas. Net ne, kad tiesiog mes turėtumėm kuo daugiau tų technologijų, kad kai žmonės pasitikės, tada jau ir ta integracija bus didesnė, platesnė, spartesnė, geresnė ir vis tiek visokie, *visokiakesnė*. Tai, tai labai gerai formuojamas klausimas – o kas galėtų paskatinti pasitikėjimą? Vėlgi, kaip minėjau, kad na technologijos, robotas teisėjas ir LITEKO yra šiek tiek... Na, labai tas didelis spektras, bet, kalbant bendrai, tai aš manyčiau, kad ir ypač labai tas matosi, tarkime, iš, iš dirbtinio intelekto reglamento projekto, kad Europos sąjunga pažymi, kad kuo daugiau yra, kuo didesnė, yra intervencija į žmogaus teises ir laisves priimamo sprendimo, tai, tarkime, jau tie patys teismai jau būtų kažkur, na, prie didelės rizikos sričių, tuo didesni reikalavimai yra taikomi technologijom, kurios, kurias norima integruoti. Tai iš tiesų aš gal kažkokių naujų principų neišradinėčiau, nes ten jau yra daromas, dedamas didelis darbas ir, aš manau, kad tai yra teisinga žiūrėti pagal tai, kuo, kuo sprendimas yra labiau paveikiantis žmogaus teisės ir laisvės, tuo griežtesnius reikalavimus taikyti. Ir pagal tai yra nustatomos kol kas, nes tai yra vis dar projektas ir kol, kol tas projektas nepraeis visų stadijų, mes to reglamento dar neturėsime. Bet esmė ta, kad pagal tai, jau kalbant konkrečiai apie, apie tą dirbtinį intelektą šiuo atveju, bet aš manau, kad na mes analogiją galime taikyti bendrai technologijom. Kad tuo jos yra suskirstytos, dirbtinis intelektas į rizikos grupes: ten, tarkime, didelės rizikos, itin didelės rizikos arba tokios rizikos, kokios jau mes nebegalime naudoti ir pagal tai yra taikomi vis griežtesni reikalavimai. Ir, aš manau, kad toks požiūris yra, yra teisingas ir kad jis yra tinkamas, bet tarkime ten yra parašyta, kad jau, kur mes turime labai didelę riziką, tai tokių technologijų apskritai taikyti teismuose mes negalėsime bent jau Europos sąjungoj. Tai, tai aš manau, kad reikėtų tiesiog žiūrėti į tuos pavyzdžius, kuriuos mes jau turime ir juos bandyti taikyti pagal analogiją kitoms sritims. Kaip minėjau, kad nors kalbama tik apie dirbtinį intelektą, bet jeigu mes kalbame apskritai apie technologijų taikymą, va, nežinau, teismų sprendimų priėmimo procese, tai irgi reikėtų įsivertinti, kokios, kokios rizikos yra ta technologija – ar jina didelė, ar maža, ir pagal tai žiūrėti. Nes, tarkime, tos, kur visai neturi rizikos, joms yra paliekamas tas

smėlio dėžės principu veikimas, kad jokio reguliavimo nėra, kad, žodžiu, jūs patys sureguliuokite, kaip jūs norite. Tada, kur jau labai daug ten yra labai daug įsikišimo – jie turi pateikinti daug licencijų, sertifikatų, atitikti tam žodžiu ir tie patys duomenys, duomenims yra taikomi standartai, kurie yra naudojami, kurių pagrindu yra priimami tam tikri sprendimai. Tai aš gal koncentruočiausi į tai, kas jau yra padaryta ir bandyčiau tiesiog pagal analogiją taikyti bendrai visom technologijom pagal šitą principą.

- J: **Nuo ko priklauso, kaip manot, ar žmonės naudosis technologijomis?** Po to žodžiu “žmonės” aš labiau pakišu šiuo atveju tiek teismų darbuotojus, tiek teismų klientus. Nes man įdomu, kas juos... (pauzė) sugundytų turbūt, net nežinau, kaip čia pasakyt. Nu jo, kad kas turėtų pasikeisti jų požiūryje, kad jie pradėtų naudotis.

- Tai aš taip įsivaizduoju, kad viskas ir atsiremia į tą pasitikėjimą, o pasitikėjimas kyla iš to, kad aš suprantu, kaip yra priimamas tam tikras sprendimas, aš, tarkime, man kažkas garantuoja, kad, kad nebus nepagrįstai, nepagrįsta diskriminacija ta pati, kad, tarkime, nebūtinai aš turiu susipažinti. Žinote, nes mes turime tuos ir autorių teisių reglamentavimo, po kuriuo mes negalim ateiti ir sakyti: “na dabar pasakykite, kaip veikia jūsų technologiją, aš nusikopijuos ir padarysiu tokią pačią”. Ne, tai nebūtinai tu pats, tuo labiau kaip ir minėjau, tas technologinis raštingumas yra problema. Nebūtinai tu pats turi galėti ten viską pažiūrėti, bet kad būtų kažkas, kas gebėtų patikrinti ir pasakyti, kad šita technologija atitinka visus standartus, jina tikrai nediskriminuos jina tikrai... Ne nebus jokios ten, kibernetinės rizikos kažkokios nekils ir dar kažkas tiesiog ir visa tai atsiremia į pasitikėjimą. Tada aš pasitikiu ta technologija ir, kaip minėjau, aš tai irgi pritarčiau tam požiūriui, kad jeigu tu pasitiki šituo, nes po truputį, po vienas mažą žingsniuką dedam, nepradėti iš karto irgi galbūt nuo grandiozinių... Sakau ne, ne, neintegruoti iš karto robotų teisėjus, bet šiek tiek po truputį, po truputį vis plėsti tas, tą didesnę technologinę intervenciją ir taip tiesiog viską statyti ant pasitikėjimo ir, o viskas atsiremtų, mano nuomone, į tai, kad gebėjimas tiesiog užtikrinti arba žinojimas, kad, kad, na, kad yra tinkamai užtikrinamos mano žmogaus teisės ir laisvės, ir aš manau, kad to, to, to, to pakaktų. O teisėjams labiau kalbant apie juos, kuriems reikėtų naudotis, ta visa, be abejo, visom technologijom, tai ir ta raštingumą tinkamai užtikrinti, kad, na, nežinau, nesakau, kad ar kad advokatai turėtų, iš klientų jau pusės žiūrint, ar kad advokatai turėtų būt technologai, ar kad šalia turėtų sėdėti advokatas, ir tada dar mes papildomai samdomės, samdomės kažkokį žmogų už, kuris ten nusimano technologijose, bet tiesiog kažkoks sprendimas turi būti. Ir sprendimas turėtų būti ne, nenustumti į užribį tų žmonių, kurie tų technologinių žinių neturi ir nesuteikti nepagrįsto, nepagrįsto pranašumo tiems, kurie tas žinias apie

technologijas turi. Tai va. O kaip visą šitą sužiūrėti, be abejo, yra iššūkis, bet, aš manau, kad tai turėtų būti tai, ko, ko turėtų būti siekiama tam, kad tiesiog plačiau, kad žmonės labiau pasitikėtų technologija.

- J: **Kokia tada turėtų būti ta technologija? Kokiomis savybėmis jina turėtų pasižymėti, kad kuriam nors teismų darbo etape, tai imant nuo pat raštinės iki teismo posėdžio, jina galėtų pakeisti žmogų?** Nes nu jo, vat vieną savybę paminėjot, kad jina būtų saugi, patikrinta technologija ar ne, kad būtų atlikti visi reikiami, reikiami tyrimai, užtikrinantys kibernetinį saugumą. Tai, kokios dar savybės būtų būdingos?

- Mhm tai technologiškai saugi, kad ten... Aš nežinau, aš atsakant į šitą klausimą, aš tiesiog remčiausi berods aštuonioliktais metais buvo išleista ir tokia etikos chartija dėl technologijų naudojimo. Tai aš galbūt tiesiog pasižiūrėčiau ten, nes ten yra aštuoni berods principai, tai ir aš tiesiog pažiūrėčiau, ar atitinka tuos principus ir susidėliočiau pliusiukus. Tai, o atsakant šiek tiek plačiau ne taip konkrečiai, kad tai tiesiog, be abejo, tai turi būti technologiškai saugi, kad na, kaip minėjau, kad kibernetinis saugumas būtų užtikrinamas, kad būtų suprantama ta technologija, kad būtų aišku, ką jina daro ir, ir kaip jina tai daro, kad žmogaus teisės nebūtų pažeidžiamos, tai, kad nebūtų niekas diskriminuojamas ir panašiai. Tai tai ir būtų tos savybės, mano nuomone, kuriomis turėtų pasižymėti tą technologiją, kad mes ją priimtume ir kad mes ją tiesiog plačiau naudotume ir, ir pasitikėtume.

- J: Pabaigai palikau tokį klausimą, kuris man iškilo mūsų pokalbio metu, kad, nu aš kažkaip nesusimąstydavau, kad na iš tikrųjų mes, kalbėdami po to žodžiu “technologija” pakišame, kaip jūs ir sakėt, ir LITEKO, ir robotą teisininką. Tai koks būtų jūsų siūlymas suskirstyti? Galbūt, nežinau, pagal kažkokį automatizavimo lygį ar ne, žemesnis ir aukštesnis. Kaip jūs siūlytumėte?

- Tai pirminis, pirminė tokia vat irgi man kol, kol kalbėjom, piršosi mintis, neatlikus kažkokio tyrimo, nes gal tikrai yra efektyvesnis būdas, bet, man atrodo, kad grynai pagal tai, kiek labai ta technologija transformuojanti tiesiog ir pagal tam tikrus lygius, kaip jūs paminėjote, yra tie automatizacijos, lygiai kiek mes čia, galbūt labiau tinka grynai konkrečiai algoritmą, bet kiek mes suteikiame žodžiu, kiek mes paliekame, kiek yra žmogus šitas *in the loop*, kiek žmogus yra tenai... Ar jis vis dar atlieka tą peržiūros funkciją ar mes žmogų visiškai eliminuojame. Tai kažkaip bandyti irgi perteikti pagal... Nes čia irgi net, jeigu mes kalbam apie konkrečią technologiją, tarkime, apie kažkokį nežinau

algoritmą, mes vėl susiduriame su tuo, kad, o kiek žmogus tenai yra, kiek žmogus tame dalyvauja, ar žmogus peržiūri tą sprendimą, ar jis jo neperžiūri. Nes kalbant apie tuos pačius robotus teisėjus, mes galime sakyti irgi, žinote, kad roboto teisėjo sprendimas bus priimtas, bet jūs galite jį skųsti teismui. Tai vėlgi, labai tos technologijos ten tiesiog yra tiek daug, kad atsakyti į šitą klausimą būtų sunku. Bet aš kažkaip linkčiau prie to, kad kuo labiau transformuojanti technologija – pirmas kriterijus. Tiesiog tiek kiek jina, kiek jina keičia, kiek jina keičia tai, kaip mums yra įprasta dirbti. Kiek jina... Ar mes žmogui leidžiam tik truputį, ar žmogus tikrai suveda tam tikrą informaciją ir tada technologija pati visko padaro ar technologija kažką padaro, tada žmogus, pavyzdžiui, ant to kaip ant skeleto, kaip ant tam tikrų griaučių perdaro transformuojant virš jos. Tai vat aš šitaip galbūt žiūrėčiau į tai, ant kiek gili yra integracija. Aš galbūt pagal tai skirstyčiau tas, tas technologijas ir pagal tai taikyčiau tam tikrus, tam tikrus griežtesnius arba atitinkamai mažiau griežtus standartus, kuriuos turėtų tą technologiją atitikti.

- J: Nes ir nu vat man atliekant tyrimą ir kalbuosi su skirtingais tyrimo dalyviais, tai vat vieni viso interviu metu kalba ten vien tik apie LITEKO, TEAMS'us, apie ZOOM'ą, kiti vat jau giliau apie ten COMPAS'ą, apie teisėjus robotus, apie kažkokius legal chatbot'us, ten tą visą debesies kompiuteriją, ar ne. Tai turbūt ir toks, toks žinojimo, nežinau, ant kiek žmonės skirtingai domisi tomis technologijomis ir ant kiek jų vat požiūris yra, kad vienas mano kad nu vat jo, čia va tos technologijos, kaip TEAMS'ai, ZOOM'ai čia yra labai gerai, čia labai vat mums padeda ir vat kaip patogu yra teismo posėdžius vykdyti nuotoliniu būdu ir taip toliau. Bet kai bandai kažką futuristiškai užklausti apie aukštesnę kažkokią automatizaciją, tai tada sako, ne, nesąmonė, čia tokio nebus, teisingumą vykdo žmogus ir tik žmogus gali priimti kažkokį sprendimą.

- Kas su kuo labiausiai susiduria tas, apie ką daugiausiai ir gali papasakoti. Kas konkrečiai sėdi su nuotoliniais teismais, tas teisėjas labiausiai pasakys apie tai, ką jie jau dabar taiko. Kai kurie net nežinos išvis, kad tas COMPAS'as egzistuoja ir ten robotai teisėjai bus toli, toli. Tai čia yra, yra tas dalykas ir tikrai vat, vat tas, kad po to žodžiu, po žodžiu "technologijos" labai, labai galima jo daug, jo, daug ko paslėpti. Bet kas, bet kas plačiaja prasme nu tai yra technologija, tušinukas - rašymo technologija, čia dar kažką. Žodžiu, kad tai tikrai labai svarbu tiek ir, ir darbe labai vat patarčiau, labai apsibrėžti, ką jūs savo tame rašto darbe plačiaja prasme, ką jūs turite omeny sakydama technologijas. Tai vat, kad paskui nebūtų tokių, tokių klausimų ir kad būtų apibrėžtos labai tos ribos, nes čia tikrai galima, galima paslysti.

- J: Nu tai bendrai paėmus viską, ką aptarėme, **kaip manote, kas yra svarbiausia kuriant ir diegiant technologijas teismuose?** Tokį kaip apibendrinimą.

- Tai svarbiausia ir pirminis dalykas tai yra pasitikėjimas, nes jeigu nebus pasitikėjimo, tai, tai, tai be to, mes nepadarysim nieko. O kuo bus didesnis pasitikėjimas, tuo lengviau bus ateityje integruoti, integruoti. Technologijos labiau, plačiau ir geriau, greičiau. Tai va trumpai sakyčiau, kad pasitikėjimas.

- J: Tai visi klausimai iš tiesų ir baigiasi stabdau įrašą.

Interviu 5:

- J: Va, viskas. Prasidėjo.

- Tai aš kalbėsiu lėčiau, kad po to būtų patogiau.

- J: Ai, kur žmogaus mielumas. Ačiū. Gerai, tai mano pirmas klausimas yra toks: **ką esi girdėjęs apie, aaa, technologijas, taikomas teisės srity ir konkrečiau, teismuose?**

- Tai, teismuose paskutinė naujovė yra elektroninis orderis. O pagrinde, aaa, civilinės teisės šakoje bendrosios kompetencijos ir administracinių bylų, irgi, srityje yra EPP portalas, per kurį teikiame procesinius dokumentus, yra galimybė pastaruoju metu posėdžius rengti nuotoliniu būdu, o teismai turi LITEKO sistemą, kuri yra baisi teismų pranešimų srityje, bet visai decent, visai normaliai veikia, aaa... teismų aktų paskelbimo paieškos klausimu, tačiau yra privati komercinė sistema INFOLEX, kuri tiek teisės aktų paieškos požiūriu, tiek ir teismų sprendimų p-paieškos analizės yra žymiai kietesnė negu valstybinė. Tai, that's... p-pagrindiniai dalykai.

- J: Mhm. O iškart tada toks klausimas, **kaip tau atrodo, kokie būtų svarbiausi teisės technologijų diegimo teismuose pranašumai?** Nu, tavo manymu.

- Tai, aš kaip galiu palyginti, aš iš karto per palyginimą. Nereikia siųsti ir nešti dėžių popieriaus, tai susitau po tiek resursai spausdinimui, piniginiai, tiek ir laiko požiūriu. Nes, vėl gi per pavyzdį, pirmadienį turėjau, aaa, sutvarkyti 260 lapų medžiagos, čia buvo vienas priedas, tai su popierium man tai užtruko tris valandas ir jeigu man dar reikėtų daryti visoms šalims kopijas, tai reikėtų iš keturių dauginti, eiti į paštą čia valandą, ir dar į teismą siųsti dar valandą. Tai elektroniniu būdu aš tą galiu

padaryti per valandą, tai gaunasi penkis kartus greičiau ir kaina atitinkamai susitaupto. Klientui, jeigu skaičiuoti ten kokį vidutinę, apskrit-, nu, visiškai vidutinę per visą rinką kainą, nu tai, tai 500 eurų tos penkios valandos. Ne, tai... vien galimybė įkelti popierius elektroniniu būdu visiems labai daug laiko ir pinigų sutaupo, ir nėra būtina su savim to visko nešiotis. Tai... pagrindinis technologijų diegimo tikslas šiuo, etape vystymosi, aš manau, turėtų būti laiko ir resursų taupymas. Ta prasme, vi-vis dar reikia užsibaigti visų... nu, skaitmenizaciją, kad jinai iki galo įvyktų, kad nebūtų problemų ten, su kaip-a, nu, a-a, realus, reali problema buvo dabar, dvejus metus buvo, kad, aaa, tu įkeli dokumentą, o priedai eina tik kaip suspausto formato ir jų nesimato elektroninėj byloj. Problema šita kyla tik dėl to, kad Turto bankas neišskyrė papildomos patalpos Nacionalinei teismų administracijai, ir jie nors ir turėjo lėšų nusipirkti serverio, neturėjo, kur serverio pastatyti. Ir dėl to dvejus metus buvo apribotas sistemos našumas ir teisėjai keikėsi ant advokatų, advokatai keikėsi ant administracijos, administracija keikėsi ant Turto banko, ir visi buvo nepatenkinti ir tikrai, aaa, nu, bylinėjimasis vyko ne pagal įstatymą.

- J: Mhm. Tai čia perėjom prie trūkumų, nes mano tolesnis klausimas yra, **kokius trūkumus matytum?**

- O technolog-, turit, nu, t-tai aš manau, su šituo... užtenka, tai čia, ta prasme... da-dabarty tai šitie momentai, ane, patyks aktualiausi. Ten, to-toliau jau galima kalbėtis apie patogesnes analizes, patogesnę paiešką ii-ir panašius dalykus, nes net ir turint ten INFOLEX'ą ar LITEKO, vis tiek, aa, aš turiu atsis-atsirūšiuoti ir susirinkti medžiagą. Ne, ni-, mmm, jau pradedama po biškį diegti ten, hashtagai, aa, citavimas kažkoks, bet jis dar toks, nu, pramoginio pobūdžio, o neee... paruošto profesionaliam naudojimui. Tai vat. Aaaa, o trūkumai tai, kad jeigu našumas sistemos... nėra užtikrintas, tai tadaaa... kyla tokių, nu, tikrai procesinių problemų, pavyzdžiui, nu vat, užlūžta EPP. Nėra niekaip sureguliuota, ką tu turi daryt. Ne, dabar jau paštas nedirba iki dvylikos. Nes nu, beveik vien dėl teisininkų ir tedirbo anksčiau. Aaa, galbūt ten vienas kokiam Akropoly yra ir tai nežinau, ar iki dvylikos dirba. Nu tai tu siunti elektroniniu paštu, kas neee... nu, pagal įstatymą ne-nesiskaito. Bet visi tipo supranta ir todėl užskaito. O kitas momentas, trūkumas gali būti kad, aam, mh. Faktinis... įteikimas dokumentų, tai yra, pranešimas apie bylą, gali būti simuliuojamas. Kai teismai įteikinėja ten per elektroninius portalus arba per, aa, EPP, arba elektroniniu paštu, aa, žmogus formaliai kaip ir informuotas, į jo pašto dėžutę įkelta, bet, aaa... Skirtumas, kai tau paštininkas į rankas paduoda, tavo dėmesiui tam turiniui, ir kai tau tarp dešimties laiškų apie... gr-grožio pas-, aaa, procedūrų pasiūlymus dar įkrenta ieškinys, ten, ten kažkiek pinigų, aaam, dėmesys... ir dėmesys kitoks, ir tu gali tiesiog praskip'int, nepamatyti tokio dalyko. Čia vienas dalykas. (Ilga pauzė). Nu, o, o kitas, kad, aaa, kadangi laiko sunaudoji mažiau kažkokiam dokumentui pateikti, tai srautas vis didėja, ir informacijos kiekiai

didėja. Jeigu anksčiau šalis atsirinkdavo, ką pateikti, tai dabar dažnai net ne, nu, siunčia viską. Tai... didesni kiekiai, didesnės apimtys galvoj... ne-ne-ne visada gerai, gali ir pasiklysti. Bet, nu, ta prasme, čia toks prie itin retų problemų.

- J: Toks netikėtas, šalutinis. Mhm, o tai tada taip, pabaigiant šitą klausimą, **kaip manai, kokie technologijų ypatumai galėtų apsunkinti, o kokie palengvinti teismų darbą?**

- Nu tai, tolimesnė skaitmenizacija tikrai lengvins. Nes, aa... (ilga pauzė). Ją su-sujungus su visais autentifikacijos klausimais ir konfidencialumo užtikrinimo klausimais, teisėjui tikrai, nu, jis galės dirbti iš bet kur. Su dokumentais. Tai yra tikrai pranašumas, aaa, bet, aaa... Dėl apsunkinimų tai, ką aš žinau. (Ilga pauzė). Nu, i-i, žiūrint, ta prasme, iš tos kasdienės pusės, tų technologijų diegimas kartais būna nu, t-to, taip vadinamojo, mažiausios kainos principu. Ne-neapgalvotas, nepragalvotas, neatitinkantis teisės aktų, galiojančių teisės aktų reikalavimų ir todėl, nu, teisėjas turi kurti vietoje, kaip jam elgtis arba, nu, taikstyti su nepragalvota sistema. Vien dėl to, kad, nu, buvo pateiktas kažkoks ten užsakymas kažką padaryti ir kažkas gavosi, o ne tai, ko, ko, ko šalims ir teismui reikia. Tai šito išvengti visada galima per, nu... normalias konsultacijas, kur ne vienų universiteto ten kažkokia darbo grupė daro, o, kaip neretai būna, ooo vis gi investuoti, priversti tiek teisėjus normaliai atsisėsti, pasižiūrėti ir pr-prabalsuoti, sudėlioti, tiek ir nu praktikos, tokius kaip mes.

- J: Mhm, čia labai vėdi gerai į kitą klausimą, **kaip manai, kaip sudėtinga ar lengva būtų diegti tie-technologijas teismuose? Ir, na, tolesnis klausimas, naudotis jomis**, ar ne, čia iš dalies užsikabinai, bet, nu va dabar toliau einam. Tai, apie diegimą ir tada, mhm.

- Tai... ta prasme, mes kalbam apie software ar hardware, apie geležį ar programas? Arba abu?

- J: Apie abu. Apie ką tau atrodo, kad svarbu, ir kas dabar ateina į galvą. Nes čia daug dalykų iš tikrųjų yra.

- Mhm, taip. Nu tai viskas vėl, ta prasme, aktualiausia pas mus tema, kai teisėjo padėjėjas gauna 700 eurų ir sprendžia žmonių likimus, tai niekaip neatitinka įsivaizdavimo, nieko apie gyvenimą. Ir, aaa... atitinkamai, jeigu bus mažai investuojama į technologiją ir jina bus tik tam, kad būtų, tai čia yra problema, bet jeigu kokybiškos technologijos, pragalvotos ir aptartos su informuotais žmonėmis, tai tas pats EPP, jis, p-... nu, įsiskiepyjo ten per pusmetį. Visi, ta prasme, nuo penkioliktų metų, ar trylikų, galioja, ir jau, nu, tikrai dauguma net neįsivaizduoja, kaip be to galėtų gyventi. Ir tikrai dabar, kad kai, pra-pra-pradedama byla popierium, nu, keikiasi, pyksta. Nes tai yra tikrai krūvis, tai yra tikrai problema. Ooo šiaip tai... nu... dauguma teisėjų nėra pagyvenę. O net ir jau artėjantis-tis jų įgaliojimo

pa-pabaigos laikotarpiui, šiam penkerių metų, jie vis tiek aktyviai naudojami ir sugeba išnaudoti technologijas, kurias jiems duoda, nes, nu, tai tikrai patogiu ir pamažina krūvį. Plius, vis tiek, patys teisėjai dažniausiai, aaa, užimti sprendimo priėmimu, o techninį darbą atlieka kitas personalas, padėjėjai ir sekretoriai, kurie yra šiek tiek jaunesni ir dar labiau imlesni technologijom. Tai... all good. Viskas gerai.

- J: Mhm, suprantu, kad atrodo ne taip ir sudėtinga. O ir naudojimosi aspektą irgi paminėjai, ir tiek amžiaus klausimu, ir turbūt tuo, kad jau naudojami ir visi neįsivaizduoja, ar ne, be.

- Naudojami, neįsivaizduoja, o realiai žiūrint, tai... problemos būna dažniausiai n-n-ne kaip naudotis, o kad neveikia. Ta prasme, tik, nu, tik tais aspektais. Ne, ta prasme... teisėjai randa patys sprendimų, kaip naudotis sistema, kai ji net neveikia. Tai, čia viskas tvarkoj, ir tikrai mes neturim kažkokių technologijų, kurios nebūtų išnaudotos, mano žiniom.

- J: Mhm. Mh, sekantis klausimas yra susijęs su, va tokiu, na, suvoktu lengvumu ar sunkumu naudotis technologijom, tai kaip manai, **kaip tau sektųsi arba sekasi**, turbūt naudoji tas teisės technologijas, ir kiek tas, kaip s-, **kaip lengva ar sunku sekasi yra susijęs su, na, tavo požiūriu, ar verta jas diegti?**

- Tikrai verta. Aa, naujausia sistema yra antstoliai.lt, visa aplinka, kurią teko išbandyti, išnaudoti, tai... (Ilga pauzė). Jinai nėra labiausiai patogi vartotojui, iš išbandytų, ten tikrai buvo per pastaruosius dvejus metus daug techninių problemų, tačiau ta sistema buvo vis tiek patogesnė už, aaa, gyvą, offline važiavimą pas antstolį. (Pauzė). Nu, tai, realiai problemos kyla tik tada, kai sistema neveikia. Užlūžta, bet ne-ne mano gale, o ten, būtent, tiekėjo.

- J: Taip. Mhm, tai suprantu, kad ar sunkiau, ar lengviau, nėra tiek svarbu, nes vis tiek iš esmės kokybiškai keičia kai kurias procedūras ir veiksmus.

- Tikrai taip. Nes, mmm, nėra jinai nei apkrauta, nei ten kažkokia paini... Tai iš įstatymo yra sukurtas funkcionalumas, tai... tu nebent susiduri su problema, kurią grafą pasirinkti, bet, aaa, pabaigoje to proceso viso, kokią tu bepasirinktum, gavėjas jau pats pas save surūšiuoja, kaip jam reikia. Tai, v-, nu... nėra šitoj vietoj jokių problemų.

- J: Mhm. Einam toliau, **kokie, tavo manymu, yra svarbiausi pavojai ir rizikos taikyti daugiau technologijų teismuose?**

- Kad daugiau technologijų nereiks. Ta prasme, jeigu dabar turim ten dvi, tris sistemas, ir viena užlūžta - tai sukelia problemų, ir pavyzdžiui, nu... aš kai žinau, kaip dirbti ir popierium, ir elektroniniu

būdu, tai man pasikeisti ne problema, nu aš štampą dedu, einu į paštą, ne-, tik nu, tas štampo dė-dė-dėjimas užtrunka be-, (nusijuokia), dvi, tris valandas. Ooo jaunai kartai, kuri niekada nėra dirbusi popieriniu būdu, tai gali būti kolapsas. Tai va. Tai tų naujų sistemų įdiegimas tam, kad pakeisti... dabartinis, jeigu jos netyčia nustotų veikti, aaa, nu, va tame gali būti problema. Pavojus kažkoks. Iii... Žiūrint iš tos pusės, ar vartotojas, aa, pirmą kartą susidūręs sistemoje suprastų, ką ten daryti, aaa, tai čia yra, nu, ta prasme, kai būna kritika, kad va, "EPP sudėtinga sistema, ten reikia žinoti, ką spausti". Tai... teisė yra sudėtinga sistema, reikia žinoti, ką rašyti. Tai ar vartotojas, aa, neteisingai laišką uu-užvadintų, ar neteisingai pateiktų, nu, rezultatas tai vis tiek tas pats, kad, nu, jis tiesiog nežino ir jam reikia kreiptis į teisininką, o teisininkas žino, ar čia elektroninė, ar popierinė sistema. Tai ar daugiau bus tų elektroninių sistemų, ir, nu, ar mažiau, aaa, kokybinė pusė nepasikeis. Vis tiek, aa, jeigu neišmanai, tai neišmanai, mmmnn, neatsiranda daugiau poreikio kažką žinoti ir išmanyti, gebėti naudotis kompiuteriu. Ta prasme, nu, bet koku atveju, ar ant popieriaus, ar sistemoje, turi naudotis galva.

- J: Mhm. Paminėjai tikrai labai įdomu aspektą, susijusį su kartom. Nu ir tuo mokėjimu apskritai naudoti kai kuriais darbais. Daryt, ar ne, tuos darbus, aha. Mhm. Nu tikrai ačiū, labai įdomus požiūris. Toliau mes einam prie teisingumo. Am, **ko tu tikėtumeis iš teisės technologijų, a, teismuose teisingumo požiūriu?** Na, sakykim, kiek užtikrintų, kad su žmon-,žmog-, su žmogum, žmonėm būtų elgiamasi pagarbiai, procesai būtų nešališki, nebūtų pažeisti etikos standartai, sprendimai būtų paremti tikslia informacija, ir panašiai.

- Jau reikia per kažkokį apsektą susiaurinti klausimą.

- J: Mhm. Tai kas tau atrodo aktualiausia iš tų paminėtų?

- Nu tai, jeigu mes žiūrim į technologiją, kiek tai liečia popierinį procesą, tai... elektroninis procesas yra žymiai objektyvesnis. Tu, išsiuntęs laišką tikrai žinai, kad aš tą padariau, va, mano įrodymas, aš galėsiu apsiginti. Jeigu tu išsiuntei per paštą, nu jis dingsta ir dingsta, ir tu kažko lauki, nežinai, tas teisingumo jausmas, nu, slopinamas nežinomybės. Tai technologijų diegimas sutrumpina pra-grįžtamąjį ryšį tarp tavo veiksmo ir bent jau, a, patvirtinimo, kad tas veiksmas atliktas, teisingai arba neteisingai. Tai čia, a, geras dalykas. Jeigu mes kalbam apie TFT (? 19:35) dalykus, gyvus dalykus, aa, kaip posėdžiai, pavyzdžiui, tایی nuotoliniai posėdžiai, mmm, tikrai turi (atsidūsta) daugiau neigiamos pusės, nes, aaa, grįžtamasis ryšys, kurį tu gauni, yra žymiai prastesnis, žymiai sudėtingiau užtikrinti procedūrinį teisingumą, nors ir galima tikėtis, kad teisėjų krūvis mažėja, emocinė įtampa nuo gyvų posėdžių mažėja, aa, dėl to (atsikrenkščia), tų pačių problema, dėl ko grįžtamasis ryšys mažesnis, ane. Kad, nu, jeigu šaukia kažkokia šalis, gali užmute'inti, jeigu smirda, aaa, tai n-nekvepia,

ir nereikia eiti į salę, grįžti į salę, įsijungia kamerą ir jau va, vėliava, herbas už nugaros, viskas. Teismo salė. Aaa... Toks momentas būtų, taip. (Pauzė). Mmm. Nu va, bet, aaa, jeigu mes kalbam apie ir kažkokias tai reikšmingesnes bylas, tai vis tiek, aa, norėtusi daugiau gyvų posėdžių naudojant technologijas. Mes naudojame, nu ten, projektorių, skaidres pristatymo, tai jeigu būtų galimybė būti tikram, kad atėjus į posėdį tu gali ten *paairdrop'inti*, pasidalinti elektroniniu būdu su teisėju konkretaus įrodymo iš elektroninės bylos ištrauka, ir jam ne-, ir teisėjui tikrai nereikia formuoti elektroninės bylos arba eiti ir raustis per EPP sistemą... nu tas būtų tikrai, aa, smagiau, būtų patogiau. Ir, aa, mes, kaip teikiantys tą premium paslaugą teisės srity, tai tikrai daugiau išnaudotume. Todėl, aa, kol kas tie nuotoliniai posėdžiai, kur tu gali tą daryti iš savo pusės, per savo įrangą, ane, tu demonstruoji ant ekrano ir jau priklauso nuo to, kokią tu programinę įrangą esi įsigijęs ir įvaldęs, tu atitinkamai gali bendrauti su teismu efektyviau. Bet jeigu tai galė-, galima būtų suderinti su gyvais posėdžiais, tai būtų žymiai prasmingiau ir, aa, būtų lengviau pristatyti bylą, tuo užtikrinant ž-žmogaus teisių konvencijos, aa, garantijas, nors ir šiek tiek, aaa, padidintų atotrūkį tarp, aa, kokybiško teisinio atstovavimo ir nekokybiško. Tai... čia, nu, reikėtų, žiūrint, kurią problemą mes sprendžiam. Čia jau nu, kai reikšmingos bylos, tada vis tiek, ta prasme, tie teisininkai, kurie investuoja į tinkamą bylos pristatymą, jie ir užsiima reikšmingesnėm bylom, savaime. A, nn-nėra taip, kad ten... ateini *bylynėtis* dėl gyvenimo ir iš vienos pusės superinis advokatas, o iš kitos *lievas*, ar tai žmogaus, ar įmonės gyvenimo. Nors būna, būna.

- J: Mhm, tai paminėjai tokį įdomų momentą, sakei, didintų atskirtį, ar ne, kartu skirtumą kokybės. Jeigu toliau didintų, daugėtų, sakykim, technologijų, jos labiau būtų integruotos į gyvus procesus.

- Taip, didintų... ta prasme, skirtumą patį. Ne... Ir, aaa, nu, li-, visada liktų tie prastesni atstovai ir visada būtų dar geresni atstovai. Tai, čia, žinai. Ko mes siekiame, ar komunizmo, ar galimybių. Ta prasme, jeigu mes norim viską suvienodinti ir padaryti šablonišką, nu tai tada mes galim kalbėti jau ir apie dirbtinį intelektą. Kuris viską suvienodintų, ane, jeigu mes norim kalbėti apie teisingumą ir objektyvumą, tai dirbtinis intelektas ir, aaa, šablonai nepadedą. Nes, nu, situacijos yra individualios, teisėjai yra individualūs ir, aa, tu negali tos pačios bylos pristatyti taip pat skirtingiems teisėjams ir tikėtis to paties rezultato (pauzė). Tai.

- J: Mhm, šia tema visada noris pakomentuoti, bet aš nekomentuosiu. Am, toliau klausiu, am, kaip manai, **kiek galima būtų pasitikėti teisės technologijomis teismuose?** Nu pavyzdžiui, **kaip saugu ir patikima, tavo nuomone, būtų naudoti daugiau tų teisės technologijų,** tu truputį minėjai, bet dar **kokiais ypatumais ar savybėmis turėtų pasižymėti technologija, kad tu ja pasitiktum?**

- Tai pasitikėjimą, mano akyse, pagrinde lemia grįžtamojo ryšio aiškumas. Jeigu tu atlikai kažkokį veiksmą ir gauni atgal, kad tu jį atlikai, tai gerai. Tai va, jeigu ten kažkoks yra, nu, grįžtam, tarkim, du pagrindiniai, ane, technologijų dabar aspektai, tایی, mm, nuotoliniai posėdžiai, ane, v-vaizdo ryšys, ir, aaa, dokumentų įkėlimas ir gavimas. Tai kai tu gauni grįžtamąjį ryšį, kad įkėlei dokumentą arba gauni pranešimą, kad dokumentas įkeltas ir atitinkamai, ten, tu įpareigotas arba ten kita pusė įpareigoja ir tu visą informaciją matai, jinai niekur nedingsta, ir, aa, aiškiai sistematizuota, visada prieinama, pasitiki tokia sistema, neini ir neneši popierių. Mmm, probleminis aspektas, aa, kad kuo daugiau ta sistema priklauso nuo žmogiško, nuo žmogiškojo faktoriaus ar nuo žmogaus valios, tuo aš mažiau pasitikiu. Jeigu man reikia pateikti konfidencialų dokumentą Apylinkės teismui, aš neteikiu, nes aš žinau, kad ten sekretorės nežino, kaip elgtis su konfidencialiais dokumentais EPP sistemoje. Į Apygardą aš kartais rizikuojau. Ane, nes aš žinau, kad ten atidirbta tvarka, ten iškomunikuota ne vieno advokato, ir, aa, jos jau pačios paaiškina, ką darys, joms nereikia aiškinti. Ane, tai yra atidirbta sistema, kaip, aa, įkelti konfidencialų dokumentą, kad kita pusė nepamatytų. Nes įprastai tu vis tiek tada nori užklijuoti voką, konfidencialų dokumentą, užrašyti "Konfidencialu", uždėti vos ne laiškinių spaudą ir nešti į teismą. Tačiau realybėje ir tokį dokumentą gavę, būna, išsiunčia kitai pusei. Tایی... viskas susiveda (nusijuokia) į tai, kokiais žmonėms tu pasitiki. Tai va, tai, jeigu technologija priklauso tik nuo technologijos, ir tu gali pats paspausti, ir, nu, aa, sprendimą priima tas žmogus, kuris turi priimti sprendimą, teisėjas, all good. Bet jeigu ETT (? 28:04) iki kol pasiekia tavę arba teisėją, dokumentai, jie dar kažkieno, apdorojami kažkokio žmogaus, tai tada pasitikėjimas sistema šiek tiek mažėja. Va tada tu nori jau gyvai susitikti su žmogum, pamatyti jį, pažiūrėti jam į akis, pamatyti, kad ten ne tuštuma, o jis suprato, ko tu nori iš jo. Aaa... ten, nuotolinio, posėdžių, tai, mmm, nematau pasitikėjimo, nepasitikėjimo skirtumo jokio, tarp gyvo ir nuotolinio. Tai va. Apie, mmm, ten, teisės analizė sistemas jeigu kalbėti, ane, tas trečias momentas, kuris dabar šiek tiek sustojęs vystymesi pas mus, aaa, Lietuvoj... (pauzė). Mmm, nu, nėra ten pasitikėjimo, nepasitikėjimo, ten tu arba moki naudotis ta sistema, arba nemoki naudotis ta sistema. Dabar tokiam lygyje, kad, nu, jeigu nau-, nu, žinai, kaip naudotis paieška, tu surandi tai, ko tau reikia. Bet kažkokių, mmm, dėl to, kad lietuvių kalbos produktai yra itin maža rinka, net bendrąja prasme, ne, neskirstant į sektorius, aaa, analizės kažkokie instrumentai, mašininio mokymosi ar dirbtinio intelekto, yra tiesiog per brangūs, kad kas nors į juos investuotų iki tokio lygio, kad jis suteiktų kažkokį pranašumą prieš žmogiškąjį darbą. Tai va, tai vis tiek, aaa... reikia specia-, apmokyto specialisto bet kokiai teisinei analizei atlikti, ar teismų praktiką surinkti, ar patikrinti, mmm... kokiuose įstatymuose kas parašyta. Ane. Tai va, nors, aaa, ten... nu, patys paprasčiausi dalykai, ten redakcijas palyginti, taip, mmm, nekyla kažkokia abejonė, bet vis tiek tai, aaa, toks funkcionalumas yra tik, aa, labai brangioje ir beveik visų advokatų, aa, kas

mėnesį apmokomoje sistemoje. Tai va. Tai jeigu visi advokatai susimestų, ten, ant kažkokio dirbtinio intelekto, mokėtų kas mėnesį dvidešimt metų, nu tai, pas vis, jis pas mus ir būtų.

- J: Dar palauksim, kol padarys gerą skirtingų kalbų apdorojimo įrankį ir tada galėsime naudotis. Jo, dar turint omeny, kad teisinė kalba dar atskira kalba yra, nuo šiaip kalbų, tai. Aha, bet faina, kad paminėjai taip skirtingais lygiais, skirtingus momentus, kur, nu, skiriasi, ar ne, nuo ko priklauso tas pasitikėjimas. **Na, ar pritartum idėjai diegti daugiau technologijų teismuose? Kas tą skatintų, pritart arba nepritart tam diegimui?**

- Nu, kai aš turiu tą skirtumą tarp, aa, buvo popieriniai posėdžiai ir elektroniniai posėdžiai, tai aš galiu taip pasakyti, kad, nu (pauzė), varom tik į priekį, daugiau technologijų yra gerai. Kur aš nenorėčiau, kad būtų technologijų, nu, kur nužmogina tą patį procesą, sprendimo priėmimą, pavadinkim. Jeigu, (atsikrenkščia), yra, nu, nnn-verbalika ir verbalika, online posėdžiai nuima nuo mažiausiai penkiasdešimt procentų informacijos, kurios tu gali perteikti teisėjui, tai jeigu tai dar labiau mažintų visą tą dalyką, tai didžiąjai daliai būtų, sakykim (pauzė), liktų, ta prasme, tada jau atsirastų spren-, nu, atsirastų daugiau (pauzė) racijos rinktis popierinį procesą be apskritai žodinių posėdžių, kaip yra numatyta įstatymų, negu... nu, vaidinti, kad čia vis gi dar vyksta žodinis procesas. Ane, tai jeigu iš žodinio proceso liktų tik žodžiai, ane, nu, ta prasme, ten... aa, visiems privalomai nuimtų visus background'us, uždėtų baltą foną ir liktų ten tik kalbanti burnaaa, nu, ne. Kad aš nemanau, kad čia yra, ten, kažkoks technologijų diegimas. Ne, tai jeigu mes ne-nekalbam apie teisės aktų keitimą, tai... visos technologijos, kurios tik tuos teisės aktus galėtų įgyvendinti.

- J: Mhm. Paminėjai labai įdomų momentą, tą žmogiškąjį faktorių. Man visada įdomu, iš ko jis susideda, vat, kas čia yra.

- Žmogiškąjį faktorių kurioj daly?

- J: Mhm, Toj daly, kur galbūt nuimtų, ar ne, jį technologijos ar nužmogintų kažkaip.

- Kadangi teisėjas, aaa... su byla susipažįsta žymiai mažesne apimtimi, ir turi, aaa, visokiausias tendencijas, visokius tendencingumus, tu, negaudamas grįžamojo ryšio, kokie tendencingumai pas jį veikia ši-konkrečioje situacijoje su konkrečia byla, negali pasirinkti nei strategijos, nei metodų, kaip juos neutralizuoti. Tai, jeigu... Nu, ta prasme, tokį kraštutinį p-p-p-paimkim pavyzdį, kuris praktikoje pas mane gal buvo tik ten kažkur pradžioj, nors ne, ne pr-, nu, kartais pasitaiko. Ane, aaa, feminizmo ir ten, aaa, šovinizmo apraiškos. Kad, aa, teisėja labai jautriai sureaguoja į melagingai apsisiverkusią liudytoją. Ane, j-jeigu tu to nepamatysi per ekraną, gyvai tu tai tikrai pamatysi. Kad, aa, palietė širdį, ir tada tu tos liudytojos, aaa, parodymų turiniui skirsi mažiau laiko, skirsi daugiau laiko formai.

Aneee, jos asmenybei, kai po to yra, aaa, amerikoniškoj sistemoj, ane, kad tu gali liudytojo parodymus atmesti dėl, aa, behavioral evidence. Ane, pas, pas mus apie tai, nu, tiesiogiai nėra tokios, aa, doktrinos praktikos, bet i-iš esmės tai vertinu, ta prasme, bendrai, per vidinį įsitikinimą, per bendrą galimybę įvertinti parodymus, aaa, teisėjui, n-nėra atskiros kategorijos ir kad n-nebūtina teisėjui tą pagrįsti, tiesiog pasako, nu vat, mažiau patikimi. Pagrinde, ane, tuo pačiu ir, aaa, nu, kai ten teisėjai vyrai, mažiau pasitiki moterim. Ane, tai irgi gali atitinkamai p-parodyti ten kažkokias gerasias savybes, jeigu matai, kad to būtina. Nes tu turi labai limituotą, aaa, teisėjo dėmesio kiekį, tiek laiko, tiek apimties požiūriu, tai tu privalai kažką pasirinkti, ir jeigu tu gauni mažiau grįžtamojo ryšio per neverbaliką, jau nekalbant apie verbaliką, ane, nes teisėjas tiesiog užsiimute'ina mikrofoną ir, mm, nedūsauja, negirdi dūsavimo. Tai tu mažiau gali reaguoti tinkamai. Tai va. O jeigu ... (? 36:52 dėstytoja tuo pačiu metu pasakė aha, todėl nelabai suprantu), tai atitinkamai reaguoji, tai jeigu tu geras, aaa, litigatorius, tai tu... atitinkamai *bylynėjiesi* į tai atsižvelgdamas.

- J: Mhm. Mhm. Nu žiauriai gerai, čia labai įdomūs dalykai. Am, liko mum trys klausimai. **Kaip manai, nuo priklauso tai, ar žmonės, tiek teismų darbuotojai, tiek klientai naudosis teisės technologijomis?** Nu nes kaip minėjai, vienos sistemos yra ir abiem, ir gali bylininkai, ar ne, žiūrėt, ir advokatai, ir teisėjai, ir panašiai, tai, nuo ko priklaus-, nu, **kas čia galėtų būt svarbiausia?**

- Nu tai... Nuo paprasčiausio, ar jos veiks. Jeigu jos reguliariai neveiks, jos, ir, nu... regul-... n-nenaudos, ane, naudos tuos įprastus būdus, ku-, prie kurių problemų jau yra pripratę žmonės. Antras momentas, aa, kiek laiko šios technologijos taupo. Nes pas mus, aa, kai tikrai didesni krūviai, o apie teisėjų krūvius tai apskritai nnnnėra kalbos, tai tu labai atsirenki, kas tau laiką sutaupo, o kas tau daugiau kaštų sugeneruoja ilguoju laikotarpiu, nes, nu, mmm, never-, ta prasme, teisėje pro-projektinis grįžtamasis ryšys yra itin ilgas. Net išnagrinėjęs visą bylą, tu dažniausiai lauki mėnesio, kol sužinai rezultatą. Taiii teisėjui, okay, ta prasme, nn-net ir teisėjui, vis tiek, jis gauna bylą, susipažįsta, tada po trijų mėnesių būna posėdis ir jis tada per mėnesį kažką priima. Nėra, kad aš šiandien padariau ir rytoj sužinau. Tu bet kokią metodologiją naują, techniką naują, metodiką naują, ar tai analizės, ar tai technologijos požiūriu, tu išbandai ilg-i-ilgoj grįžtamojo ryšio kilpoj. Tai tu turi labai daug statistinio, aaa, statistinės, aaa, datos, kiek tau tai padeda ar kiek tau tai trukdo. Nes jeigu tu jau pradedi kažką naudoti, tai būna, nu, rimti dalykai. Ane, tai... ant mikroprocesų beveik jokių dalykų, nu... nėra pas mus, kad tu, mm, ta prasme, per dieną išbandai ir tada priimi ar atmeti. Ne, ta prasme, bet kokia technologija, jinai, mm, įsiskiepija į visą procesą ir to viso proceso kontekste tu jį žiūri. (Pauzė). Tai, ar veikia, kiek sutaupo laiko, o visi kiti dalykai, ten, kiek tau užtrunka išmokti, ar gražu, ar faina, ar suprantama, neaktualu, nes, aa, kai kiekvienas darbas reikalauja didelių laiko ir energijos resursų... visos investicijos į to paska-, nu, to tur-, mh, į laiko taupymą, atsiperką. Per masto ekonomiją.

- J: Mhm. Jo, *thinking big* šitoj vietoj.

- Visiškai.

- J: Mhm. Am, nu čia toks dabar futuristinis truputį, **kokiomis savybėmis turėtų pasižymėti technologija, kad kuriame nors teismų darbo etape ji galėtų pakeisti žmogų? Kodėl taip manai, kokios technologijos savybės būtų pačios svarbiausios?**

- Kurį žmogų, da-teismo darbuotoją?

- J: Kuriam nors teismų darbo etape galėtų pakeist žmogų?

- Ai, kad vietoj žmogaus dirbtų?

- J: Mhm, ar būtų, kokia galėtų...

- Aš galvojau, žmogų pati pakeistų, ten, kažką.

- J: Ai, pakeistų žmogų, čia būtų įdomu (abu nusijuokia). Ne, bet kokia techno-, kaip turėtų atrodyti kokiom savybėm pažiet, kas tau atrodo, būtų svarbiausia, kad kuriam nors etape, tai jau čia gali pats pasirinkt, kuriam tau atrodo, kad būtų galima, ar nebūtų galima, nu vat, kokia čia ta situacija būtų, kad pakeist žmogų?

- Tai tikrai galėtų pakeisti, aaa, sekretores. Ta prasme, j-jų pagrindinis darbas yra vis gi techninis, jos ten išpildo funkciją išsiųsti šalims dokumentus, ir, aa, nu, ti-ti-tiesai į akis žiūrint, aaa, pagrindinis dabartinis sekretorių darbas vis gi susiveda į tai, kad, aa, užfiksuoti tuos likusius popierinius, hm, mmm, nu, klausimus, kai tau reikia išsiųsti laišką kažkur arba, ten, aa, persiųsti elektroninę bylą iš vieno teismo į kitą, suformavus lydraštį ran-, nu, ta prasme, ant kompo užpildžius word'inį dokumentą, ar ten, aa, kai vyksta posėdžius, įjungti diktofoną ir išjungti diktofoną. Nu... like... (? 42:00) Tipo, tikrai, biškį daugiau investicijų šitoj vietoj, kad teisėjui paspaudus, aa, *enter*, prieš tai uždėjus tris varneles, viskas vyktų automatiškai, tikrai būtų galima. Oooo... dėl kalbos ypatumų, politinės valios, aa, nuolatinių pokyčių, mmm, aš netikiu, kad galėtų pilnaverčiai pakeisti, mmm, sprendimų priėmimo etape, nes, nu, nuo, nuo labai daug dalykų priklauso, tačiau... (pauzė). Jeigu būtų įdiegta technologija, futuristiškai žiūrint, kad, aaa, šalys galėtų susitarti dėl ginčų sprendimo algoritmo, ne tik procedūros ir mechanizmo, bet ir šalys iš anksto susitaria, aa, kad jeigu atsitinka tas, tai sprendimas bus toks, ir tai yra privaloma, tikrai pirmosios instancijos teismo sprendimus tai galėtų susiaurinti... ir, aaa, po-supaprastinti visą tą dalyką, žmogų nepakeistų, bet krūvį sumažintų. Tačiau. Šitoj vietoj galima labai paprastai parodyti, kad tai yra futuristika tuo, kad, aaa, žmonės nesudaro

vedybinių sutarčių beveik. Tai jeigu žmonės nesutaria dėl jų santykių sprendimo mechanizmų, nu, tokiame konkrečiame klausime, kur tikrai, nu, kaip turtas bus padalinamas, jeigu, nu, n-n-nesutaps, norės skirtis, tai... ta prasme, kartu nepriima tokio sprendimo. Tai, i, kaip žmonės pasitikės, kad kažkokia programa priims sprendimą dėl to, kur jie apskritai nieko nesutaria. Nu, tai va, tai technologijos gali pakeisti sprendimų priėmimą tik tuo atveju, jei patys žmonės, aa, dalyvautų algoritmo priėmime. Nu, aa, sprendime dėl, aaa, konflikto sprendimo algoritmo nustatyme.

- J: Mhm. Labai įdomus kampas iš tikrųjų. Mhm.

- Nes, nu, č-čia-čia-čia išvystymas tos minties, kad, ten, kažkur jau yra, kur, aa, pirmąjį sprendimą priima technologija ir tada šalys sutinka ar nesutinka. Nu tai... tai yra bullshit, nesąmonė, bet jeigu šalys prieš ginčui atsirandant nuspręstų, kad vat mums suvedus tokius duomenis, gausim tokį rezultatą. Ateina, ir tada, nu, viskas, įvedi duomenis, kad tai įvyko, pateiki tuos formalizuotus įrodymus, va, yra rezultatas, ir tada kitas šalis skundžia, neskundžia, ane. Tai veiktų. Bet tai... nu, mm... Lietuvių kalbos po-požiūriu yra tiesiog per daug brangu.

- J: Mhm, ir turbūt žmogiškuoju, kaip ir minėjai, dar nėra nei praktikos sutarti dėl dalykų tada, kai net gerai sutariam, ar ne, ir kai prastai sutariam, tas...

- Hm, nu, tai būtų investicija sukurti, ir po to dar pr-pr-pr-įdiegti, į, žmonėms. Tai nu, dviguba investicija. Nors tai, mano akim, yra ganėtinai realu.

- J: Nu, pasaulyje yra daug dalykų, kur siūlo argumentus, siūlo sprendimus, siūlo daug dalykų, jo. Mhm. Nu žiek, bendrai paėmus viską, ką aptarėm, **kaip manai, kas yra svarbiausia kuriant ir diegiant technologijas teismuose?**

- A, abejoju, ar tiks kažkokiai gilesnei analizei ši-atsakymas, bet, aa, teisinė bazė. M, jeigu mes turim proceso taisykles, kur yra visko pagrindas, ir tik, nu... pagal tą, pagal tas taisykles mes sprendžiam ginčą. Ginčo esmė visiškai nesvarbi. Ane, kai profesionalų, ten, skaitant naujienas yra svarbu, ar mes kalbam apie nužudymo bylą, ar prievartavimo bylą, ar tiesiog ten 10000 eurų paskolos bylą. Aaa, bet, aa, kaip tu *bylinėsi*, ką tu darysi, nuo materialinės teisės, ginčo turinio, nepriklauso. Viskas priklauso nuo formal-for-formaliosios pusės proceso. Tai technologija turi padėti procesui. Kai procesas bus user-friendly, draugiškas vartotojui, nesvarbu, ar tai profesionalus vartotojas, kaip advokatas, teisėjas, prokuroras, ten, dar kažkas, ar, aaa, tiesiog žmogus, tada mes galėtume jau pradėti kalbėti apie turinio sprendimus. Apie materialinę teisę, kur ten jau kažkokios taisyklės. Kol mes, aa, turime netobulą procesą, tobulą turinį kurti beprasmiška.

- J: Mhm. Tai čia kaip, kaip tik labai gerai analizei, žodžiu, pargrąžinam į teisę, hmm, ne į technologijas, kad pirma grįžt prie teisės reikėtų ir prie tų procesų.

- Ne, nu, čia, čia dabar eina koja į koją. Ane, atsiranda naujos technologijos, atsiranda naujas straipsnis kodekse. Bet jeigu tu tai kaip įstatymų leidėjas žiūri nesistemiškai, tu gauni *šūdą*. Arba nenaudotiną, arba, nu, bloginantį procesą. Nu tai va, tai... Mes dabar turim tikrai palengvinimą, ten, mechaniniam darbe, tai mes galime pradėti galvoti apie tai, kaip dar labiau susisteminti tą procesą.

- J: Mhm. Aš čia žiauriai pritariu, man rodos, technologijos yra, nu va, dabartiniam lygmeny, puiki proga pargrįžti prie dalykų, kaip jie vyksta dabar ir su jais padirbėti, be, netgi, technologijų kai kuriais atvejais. Super, ačiū labai, tuoj stab-stabdu, žodžiu, am, įrašymą.

Interviu 6.

- J: **Ką esate girdėjusi apie technologijas, taikomas teisės srityje? Ar apie specifiskai teismuose?**

- Mhm. Tai... Pradžioj jau gal nuo 2015 ar 2016 girdėjau pirmas susidūrimas buvo advokatei, pradėjo labai komunikuot apie tai didžiosios kontoros, kad jie e... naudojami kažkokia programa, kuri nuomų sutartis analizuoja ir išrenka e... šablonines nuostatas ir paskui ją taip rengia tą programą tam, kad jina paskui galėtų jau vykdyti tą... dealanc'ą... nu tą tyrimą, kad pastebėtų kažkokius red flag'us nu, kad ta, tą daryt... nes tai daro teisininkai, bet ne teisininkai, bet teisėjai, t-teisininkų asistentai ir tai labai vertinama kaip toks techninis darbas, kuris užima labai daug laiko, bet mažai pinigų atneša. Tai... ta programa tą turėjo. Tai va aš iš advokatų kontorų pirmą kartą išgirdau va tokius turbūt... apie tai kaip realiai gali padėt kažką padaryt, bet tą programą reikia užsiaugint. Nu mano toks va suvokimas buvo tuo metu. Tada prasidėjo, a... į universitetą atėjau ir pradėjau, girdėjau tuos Simaičio atliekamus, nu kito mūsų dėstytojo, tyrimus, apie tai, kaip va... per programas, per mažus kaip Googl'as, Amazon'as, turi savo tuo asistentus... Nu žodžiu, kaip jie ten ginčus nagrinėja tose programėlėse, kad.. ten užprogramuota viskas yra. Tada, kad kai kurie estai, ar kas ten daro tuos... mažas sumas, tuos ieškinius ir juos išsprendžia ta sistema kažkokia sukurta. Tai va tas tas buvo. Tada, kad Kinijoje paskui jau girdėjau, kad ten išvis ant tiek jau ten pažengę, kad ten iš tikrųjų yra tie elektroniniai teisėjai net... Kai dalyvavau seminare vienam su teisėjais ten per tą Europos tinklas, tas toks turi, tai numetė net nuotrauką viena teisėja kaip atrodo tas e-teisėjas (juokiasi). Tai visi buvo pakraupę, išsigando net, ten rašė: „o dieve, tikiuosi niekada taip nebus Europoj“ ir panašiai (linksmai). Tai va tai tas va, o diskusijos, ar teisėją pakeis robotas, tai ne vieną esu girdėjęs šitą, net Lietuvoj buvo pakviestas. Ir VU universitetas darė tokią diskusijos formą, kiek čia galėtų ir taip viešoj erdvėj

kažkas prasisukdavo. O vienas iš to, kad ką Lietuva labai pažengus, tai pažengus su elektroninėm bylom, ta prasme, kad mes turim tą LITEKO sistemą, kurioj žmogus ir tą EPP sistemą: LITEKAS viduj, EPP išorėj ir, kad per tą EPP žmogus gali įkelti tuos dokumentus, žiūrėti įrašą, stebėti procesą ir pasirinkt tokią formą elektroninę ir čia yra jinai labiausiai susijus su apsieitimais medžiaga ir tu matai visą savo tą. Tai mes esam čia, kaip lyginant su kitom Europos šalim, tai esam belekaip pažengę, nes mes perėjom į tą elektroninę erdvę, bet tiktai erdvė, čia tik forma, nieko nesusiję su jokiais sprendimų priėmimais, nes teisėjas vis tiek turi rašyt nutartis, jas pasirašinėt elektroniniu parašu. Tai čia tas kitiems yra, kitoms šalims, kiek ten pasakojo, tai labai tas, kaip jūs priėmėt tą elektroninį teisėjo parašą, nes visi įsivaizduoja, kad nu ranka vis dėlto turi būt tas, nu tas jau teisėjo parašas. Kaip jis gali tapt ten kažkokiu, bet čia požiūrio jau reikalas, ką mes jau perėjom. Ir tas va tos ten technologijos, kad tas LITEKO tampa vis toks mum įrankis be kurio mes jau nebegalim iš esmės nei vienos funkcijos atlikt. Net ir popierinėse bylose jis vis tiek yra, tai yra veidrodis popierinės bylos. Ir nu vis tiek gaunasi tas, kad nu tu dirbi su sistema. Tu... tu kartais, jeigu yra rašytinis posėdis, rašytinio nagrinėjimo forma, ir per EPP, tai realiai tu net nesutinki žmogaus, tu tiesiog va viską matai tam toj sistemoj, kurią, aišku, mes kuruojam, bet nu jinai labiau iš tokios techninės pusės. Nu ir daugiau Lietuvoj, kad kažkas čia būtų sistemizuota taip, kad būtų, nes buvo siekimas, ten mes turim tokius rekomendacijas, kaip rengti procesinius dokumentus teisėjų taryba buvo... yra parengusi nuo 2016 ir mes VU buvom... patekom į tą tyrimą, kad buvo, mes žiūrėjom post... tą tokį vertinimą, kaip tos rekomendacijos paveikia teismų procesinius sprendimus, jų formą, turinį, tai iš esmės žiūrėjom, lyginom, paėmėm random ten tuos, nu tai pamatėm tikrai, kad yra pagerėjimas kokybės, formos ir panašiai, suvienodinti dabar teismų sprendimai ir procesinės nutartys, iš esmės, jeigu paiimsi ten, pavyzdžiui, kokią apygardą Vilniuj, ir paiimsi apygardą nu... Šiauliuose, nu panaši bus forma, kas anksčiau būdavo visiškai skirtingi, visiškai. Net ten net buvo ir paboldinimai, ir italic'as ir ten, ko tik nebuvo, o dabar maždaug jau einam link bendro standarto, kad Lietuvos Respublikos vardu tu gauni maždaug tokį patį vizualiai sprendimą. Tai čia tikrai geras ir pozityvus žingsnis į priekį, kalbant apie tą įvaizdį ir, ką mes per tą tyrimą šnekėjom, tai buvo per- iškeltas visai klausimas to... Mes daug turim to techninio darbo, tai yra: aprašomoji, procesinių dokumentų ten sutrumpinimas, jų pateikimas. Didžiulė problema ten su prokuroru šnekėjau vienu, didžiulė problema buvo susijusi su tuo, kad kaltinamojo akto reikia viską perrašyti vos ne į teismo procesinį dokumentą, o ten kaltinamasis aktas būna nu realiai nu 60 lapų, ten nu viskas ir sako šitas techninis dalykas, nu jis ant tiek neturi jokios prasmės, nes tu vis tiek padarai šitą dalyką ir tu vis tiek viską pamiršti ir tu eini gilintis iš naujo, nes tu ten tiesiog techninį darbą atlieki. Tai jis net klausia, ar nereikėtų keist visos BPK sistemos, nu kad nereikėtų aprašinėt, bet paskui diskutavom, kad perėjom per tą, o gal būtų galima, kad tą... techninį, tą mūsų LITEKAS arba kažkas, jis padarytų tą techninį dalyką, tai yra: sudėtų procesinių dokumentų

santraukas kažkokias kažkaip. Net neįsi- nu tiesiog mes šnekėjom tokią... diskutavom, kėlėm tokias idėjas, kad gal tai būtų galima, kad tą dalyką būtų padarytą ta sistema, o mum reikėtų prieiti prie motyvų, tai yra pagrindinės dalies ir tada daug to techninio darbo, bet nu, aišku, čia pasakyt čia viena, bet čia realiai žiauriai sunku įgyvendint šitą, bet, kad buvo, kas man įdomu buvo, kad mes kalbėdami, ieškojom, kaip galėtų kažkokį labai tokį, atrodo, apsunkinantį tokį darbą, kuris va, grįžtant advokatuose, tas toks ieškojimas kažko tose normose, nuostatuose, kad truputėlį palengvintų tą darbą, nes nu iš tiesų, ką ir mes pastebim, pavyzdžiui, ypač apeliacinėj instancijoje, kai yra pirmą instanciją ir tas pirmas skundas, nu jis toks gaunasi nu sunku tikrai jį nu turbūt ne žmogui susisteminti, bet, pavyzdžiui, kai ateini į apeliaciją, tai iš esmės procesinis dokumentas, atrodo, santrauka to teismo pirmos instancijos padarytų išvadų. Tai jau čia sistema tikrai galėtų gražiai su-sudėliot, nes tą jau teismas padarė, nu tą jau padarė žmogus. Čia realiai mes perkeliame žmogaus kažkokio atliktą darbą ir dar mes truputį jį patobulinam, nu man šitoj vietoj, aš iki dabar dar man nelabai suvokiama, nes kai kurie teisėjai nori, kad tu ištaisytum arba žiūrėtum pirmos instancijos ne patį sprendimą, bet pirmus procesinius dokumentus ir tu juos perdarytum procesiniam dokumente jau apeliacijoje, kas atrodo nu šiaip neturėtų būt, bet argumentas tas, kad mes apeliacijoje rašom: „skunde nurodė“, mes nerašom pirmos instancijos sprendime buvo nurodyta, mes rašom: „skunde nurodė“. Nu tai čia jau pats procesas, ko mes norim iš to proceso, aš kartais, kai... ir negaunu dar atsakymo iš teisėjų, jie labai skirtingi: vieni visai nepagalvoja apie tai, nes eina metai iš metų dvidešimt metų tas pats per tą patį, o kiti nu suglumsta, nu tai nu jo: vieni taip daro, kiti pirmą instanciją. Atrodytų nu tada... gal tos technologijos truputį nu pasakytų, kaip nu dar daryt reikėtų efektyviausiai, ta prasme, nu jas padaro tą darbą, o mes jau.. nes mes vis tiek... kai tu gauni apeliaciją, tai tu visai... tu nežiūri, negaudai ten to, tu vis tiek iš naujo viską sprendi, pats žiūri ir tas darbas, tas techninis gaunasi nu jis su-su daug laiko sugaištam ir tada truputį ir išblaško, nes, pavyzdžiui, aš pastebėjau mane išblaškė, nes aš įsi... vienoj byloj įsijutau ant tiek, kad jau perdariau viską pirmos instancijos ten ir reikalavimus, ir viską, ir tad teisėjas sako: „ką čia padarei?“ ir aš: „Oh my God, rimtai“ (juokiasi). Nu, bet vat mokaisi, nes aš tik dabar neseniai perėjau iš pirmos instancijos į apeliacinę ir man dar tas pereinamasis laikotarpis, kaip reik žiūrėti tas bylas, jaučiasi man tas dar ir nepadeda tas, kad turi perrašyt ten, perdar- nu atrodo nu čia kažkas too much ir, aišku, žmonės, kurie jau ilgai dirbė, jau pripratę, jiems viskas gerai. Bet nu ar tikrai, nes žmonės verčia nuo krūvio, ta prasme sako nu, nu beprotiškai daug visko reikia, jeigu, pavyzdžiui, apeliacinei yra keturi, atsiliepiamas į apeliacinę, tai aštuoni jų, nu ir dar tu turi sutvarkyt visą pirmą instanciją. Tai to noro, kad kažkas čia sustemizuotų ir kažkaip čia būtų viskas suprantama ir aišku ir mes grįžtume prie esmės, nu tikrai matėsi ir tą kaip tyrimą darėm, kuo mažiau ten tų, kuo daugiau tos techninės pusės kažkam atiduot norėtusi. Ir netgi nieks nekalbėjo apie tą, kad čia būtų kažkas neteisinga ar kažkas labai bloga, tiesiog visi mato tai ir supranta, kad tai yra tiesiog techninis

darbas, kuris nu esmės nekeičia ir jis netgi padėtų labiau, nes pastebėtų gal tų argumentų, kurie nebuvo pirmoj instancijoj ir kurių mes net nebegalim daugiau nagrinėt, nes kartais aš tikrai pastebiu, kad apeliacija panagrinėja tai, ko net nebuvo pirmoj instancijoj ir tada tau kyla klausimas, o kodėl tu tai darei. Nu akivaizdu, kad tu viską, kai tu tiesiog nepastebėjai to dalyko. Ir nu toks teisingumas ir išeina ir jis patvirtintas būna, bet, kai tu pradedi žėti į tas detales, nu tai man daug klausimų kyla, kur aš negaliu surast atsakymų, nes dažniausiai nėra atsakymų, tiesiog, tiesiog tiesiog taip yra ir nieks negali paaiškinti, kodėl tu taip padarei. Nu, nes tam, kad tu paaiškintum, tu turi pasakyti, arba tu vališškai tai padarei, arba tu inertiškai tai darei, nu, nes tiesiog tai buvo argumentas. Ir tu net nepagalvojai, kad pirmoj pirmoj instancijoj apie tai net nešnekėjo, nes nu tu tiesiog automatiškai ten viską kėlei, kėlei, kėlei ir tau net nebuvo labai ten įdomu. Tai visokių situacijų būna ir visai būna ir tada, o kodėl tai yra svarbu, nes, kai tu, pavyzdžiui, analizuoji tada jau iš mokslinės pusės, analizuoji teismų praktiką... ir va randi tokius dalykus, tai tada tu pradedi kvestionuoti, kad tu kažko nesupranti. Nu čia jau kažkas, tu kažko nežinai, tada kyla abejonės, nors iš tikrųjų nu neturėtų jos kilti nu. Ką ir pastebiu, kad nu trūksta to... ne tai, kad... nu realiai turbūt paprasčiausiai trūksta aiškumo, o šitoj vietoj, jeigu aiškumo trūksta, tai ir skaidrumo, nes man tada kyla abejonių, kaip tada išvis dirbam mes, jeigu taip va, pavyzdžiui, įvyksta. Ar tikrai įsigilinau ant tiek į bylą, bet čia jau nu iš tos, iš vidinės pusės, kai dirbu toj sistemoj, tai pati žinau nu, kad visokių būna ir nereikia vaidinti, kad mes čia viską puikiai padarom, nu ne. Mes irgi žmonės ir dar, jeigu negaunam pagalbos, kad mum padėtų susiorientuoti, nu tai tada ir stresas, įtampa. Nu... prasideda dalykai apie kuriuos nieks nekalba, bet iš tikrųjų viskas nuo to, kad yra labai daug darbo, kur mes nežinom jo prasmės. Nu kam? Nu kaip jis, pavyzdžiui, nu ar tu ten aprašysi, pavyzdžiui, aš žinau, kaip reikia skaityti teismo sprendimus: praleidi viską, kas yra iki „konstatuoja“, kur būna dažniausiai 20-13 lapų ir pasiimi tą paskutinę po „konstatuoja“ dalį. Taip tu žiūri, nes neįmanoma, nes ji nėra sistemizuota, jeigu jinai būtų susistemizuota, mes ją žiūrėtume ir žiūrėtume, dėliotume argumentus per argumentą, bet nu nėra prasmės, nes ten būna... nu nieko, ten būna tiesiog va taip perkelta viskas. Taip neturėtų būt. Jeigu jau darom vieną dokumentą, jis turi būt vientisas, o mes dabar turim, tą, ką turim. Ir jau turbūt... Nuo Nuo pradžios taip turim, žiūriu tikrai į „konstatuoja“ dalį ir žiūri, ką ten padarė, bet ar tu taip išsineši visą bylos esmę...? Nu man tai atrodo tikrai ne, nes ten kartais gali būt argumentų, kurių teismas net nepavertina, o jie yra esmė. Jie yra, iš esmės, gali keistis išvada ta visa. Tai vat, tai man su tom technologijom, va biškį pasakiau, kaip čia man, ką girdėjau ir ir, kur mes jau, kur aš pati matau, kur kur jos galėtų mum būt... naudą kažkokią nešt.

- J: Mhm. Prieisim ir prie to iš tikrųjų, bet jo plačiai... Tai antras klausimas iš tikrųjų būtų, kaip jums atrodo, **kokie būtų svarbiausi teisės technologijų įdiegimo teismuose pranašumai?** Ir tada, aišku,

kokie trūkumai, ir... dar bus ten keli tokie detalizuojantys klausimai, bet jau pradėjote apie tai kalbėt iš tikrųjų.

- Jo, tai pranšumai būtų turbūt laiko sąnaudos, pranašumai būtų... aš tai kalbu apie tai, kad ta sistema turėtų sisteminti kažką. Jinai neturėtų priimti kažkokių sprendimų, bet padėtų susisteminti tą medžiagą, kurią mes dabar turim, tai tikrai būtų laiko, kad... kad tai, pavyzdžiui, padės, galėtų tik peržvelgt maždaug plus minus, susipažinę su dokumentais, bet jų neaprašinėjęs, tiesiog susipažinęs peržiūri, kas ten parašyta ir nu tada jis pats ir mato ir jis matytų: ai va čia kažkas negerai ir jis pats darytų, jis vis tiek atliktų tą mąstymo dalyką, bet tą visą...a...su- į formą įdėjimą, tai aš tikrai manyčiau, vat, jeigu tokia būtų galimybė va taip va su technologijom va tą pasiekt, tai būtų laiko sąnaudos. Privalumas tas, kad liktų laiko... kokybei, nežinau, esmei, prasmei, n-n nu mažiau to detalėse pas-paskendimo, nes prasideda: vienas taip sutrumpino kažką, kitas kitaip kitaip sutrumpina. Mūsų tekstas turi būt vienodas, tada tu keiti, trumpini, tada tu keiti tekste, esantį trumpinį, tai čia yra, tu pradedi, tose detalėse ant tiek paskęst, kad tau jau ta byla gaunas va čia ir tu net nenori jos daugiau ugh... prisiliest ir tada labai sunku motyvus rašyt, nes tu jau vemi nuo jos, nes nu ir tas, ir tas, tada tu berašydamas motyvus pradedi galvot: „o, ar aš sutrumpinau tą, o šitą aktą pirmą kartą pavartoju?“. Mes esam tiesiog savo sukurtose taisyklėse suvaržyti taip ir ten viskas persipina ir ir nu tikrai nieks nekalba apie tai, bet tai yra žiauriai sunku, kai tu darai iš esmės dalykus, jeigu tu sieki tikslo, kad tai yra vientisas dokumentas, jis vienodai turi atrodyt ir turi būt suprant- aišku, kad tu rašei nuo a iki z jį, nu tada reikia padirbėt žiauriai daug, bet, jeigu tau tas pats, nes tu pavargai nuo šito viso, tu pradedi a, z yra pirma dalis ir a,z yra po „konstatuoja“. Nu ir tada, nu tada... profas mato tai, žmogus gal nelabai, nes jam gal nelabai įdomu, bet profas tikrai matys tą, nu ir tada kyla tie visi, kiek išsamiai čia viskas paanalizuota. Tai, manau, laiko sąnaudos... turbūt, tai būtų privalumas ir ramybė kažkokia, kad kažkas kažką padarė, kažkas kažkas padarė tą įžanginį darbą, o dabar, nes visada gi daug lengviau yra pasižiūrėt, kas parašė kažką, o ne pačiam padaryt. Nu mes gi tinginiai žmonės, tai, man atrodo, tas va, bet tu vis tiek turi tą... pareigą nu, tu turi galią keist kažką, nu tas nėra tai, kad čia kažkas blogai būtų ir aš iškart gal atsakau į tuos, kad trūkumai... Aš manau, jeigu yra labai labai konk-aiškus procesas ir mes patys labai gerai suprantam, ką ta technologija gali padaryt, ko ne ir mes jai neleidžiam kažkaip... u... praslysti, tai čia iš mūsų, manau, kyla tas, kad, jeigu mes sąmoningai viską suvokiam ir gale mes vis tiek suprantam, kad nu žmogus priima sprendimą, teisėjas priima sprendimą. Jeigu tu nueisi pas jį ir jis klaus tavęs, tu negali atsakyt, nes taip va su-suprojektavo čia šita sistema taip. Ne. Tu eini per, nu čia tavo darbas, čia tik pagalbininkas. Tai, jeigu va taip va būtų idealiai, tai, manau, jokių, aš net neįžvelgčiau jokių jokių nei-neigiamų dalykų, jokių trūkumų. Jeigu žmogus vis tiek supranta, kad čia yra tik pagalba. Nu nei vieno trūkumo neįžvelgiu, ta prasme, galima galvot dirbtinius trūkumus, bet, jeigu taip nuoširdžiai paimi ir galvoji, jeigu čia tavo būtų. Aš įsivaizduoju

būtų mano darbo priemonė, tai man būtų tik... Kokį trūkumą jinai man duoda, jeigu jinai man sutaupo laiko ir per tai aš iš-išanalizuoju ir labiau suprantu tuos klausimus ir nu aš tik džiaugčiausi, jeigu man kažkas va taip padėtų, bet, jeigu aš eičiau taip, kad čia va jinai padarė, atsakomybė šitai sistemai, nu tai tada čia, tada net neverta kalbėt apie šitų sistemų kūrimą, jeigu toks požiūris būtų. Tai čia, manau, čia šitoj vietoj turbūt gal aš labai juoda-balta matau, bet nu kitaip aš procese neįžvelgiu, procesas man yra juoda-balta. Materialiniai dalykai ten visokie, tai man ten gali būt ir rožinė, bet procesas yra juoda-balta. Ir nu ten, o juoda-balta dėl to, kad tu žinai, kur tavo atsakomybė baigiasi ir žinai, kur prasideda kita, tai... nežinau, gal turbūt čia trumpai, va taip, kad tai va nu nu va privalumų galima gal pagalvot, bet nu pagrindiniai tai šitie būtų.

- J: Nu ir gerai.

- Daugiau kažko labai... Aišku, gal dar kažkas ir išlystų, koks geras.

- J: Išlys, išlys. Aš dar turiu klausimų, tai tikrai gali išlysti ir, jeigu dar išlys pabaigoj, tai irgi išlys. Tai čia dar taip pratęsiant, kaip atrodo jums, **kokie technologijų ypatumai galėtų apsunkinti, o kurie palengvinti teismų darbą?** Tai čia irgi taip gal tęsiant tą trūkumų aprašymų dalį.

- Jeigu ta technologija yra žiauriai sudėtinga, arba jinai daugiau sudėtinga negu mes pripratę prie technologijų, kurios kiekvieną dieną mus supa, jeigu jinai bus lab- nu tokia sudėtinga, bet truputėlį kažkas bus neaišku, viskas, aš manau, jinai iš esmės negalės būt naudojama. Ta prasme, man toks ir čia turbūt tas saugiklis yra to... kad, jeigu jau nei mes nesup-nes aš matau, kas vyksta valstybės institucijose, nes pas mus ginčai su valstybės institucijom. Toks jausmas, kad jie net nežino, kaip kai kurie duomenys renkami ir, kai kyla klausimas dėl duomenų leistinumą jau kaip įrodymo, išvis galimumo būti teisme, mes negaunam atsakymo iš jų, kad kaip jie renkami ir panašiai ir vienam iš seminarų, irgi teisėjų, buvo... to tinklo buvo jau antrą kartą iš esmės. Jau temos yra vis būna tos materialinės, procesinės ir jau pasipildo temomis apie e-justice ir visokius dalykus. Tai ten buvo vienas iš to... diskusijų išsirutulioja, kiek teismas, gavęs kažkokią tai sprendimą, kuris priimtas technologijos pagrindu, tai yra jis priimtas, remiantis log-nu algoritmas būna ir kažkokiu algoritmu apskaičiuota kažkas. Pavyzdžiui, pensija apskaičiuota kažkaip, nu žodžiu, kad į tą įeina ta ta sistema ir kilo klausimas, kiek teisėjas turi vertindamas sprendimo teisėtumo pagrįstumą gilintis į tai, kaip tie duomenys buvo surinkti ir, ar tai turi kažkokios reikšmės va tam sprendimo teisėtumo pagrįstumui ir išsiskyrė nuomonės: vieni sako, kad nu teismas turi iš esmės pasisakyti, bet tada kyla specifinių žinių ir kompetencijos trūkumas, nes mes teis-nu teisėjai nėra rengiami tokiam dalykam. Ta prasme, nu... teisėjas yra nu teisė, tai nėra IT kažkas ten ir panašiai ir..., o ten toj sistemoj gali būti diskriminacinių kažkokių tai elementų, net aš labai pati nežinau, ar gali taip būt, bet nu girdžiu ir matau, kad nu taip gali būt, ten žiūrint a... Amerikoj su tuo facial recognition sistema ir panašiai, tai ten nu tas ir buvo

bumas, kad jinai nemato tų juodaodžių, jinai kažkaip kitaip juos traktuoja ir panašiai. Nu, kad tos sistemos iš esmės gali būti... diskriminacinio pobūdžio, tik, ar gali tada tokios sistemos pagrindu priimti sprendimus, nebūt diskriminaciniu. Ta čia tokie va buvo nu, kad ir iš to kilo, kad nu tai, kiek mes turim suprast šituos dalykus. Tai aš manau, kad teisme, tai gerai dar institucijose nu okay. Nu čia vienas valdžia taip, bet, jeigu teisme būtų, kad teisingumas vykdomas per tai, kad tu net nežinai įrankių išvis, ką jie daro kažkoks įrankis, kuriuo tu naudojiesi, nu tai tada čia išvis, nu man atrodo čia yra net ne ne nekvestionuotina, kad tokios priemonės mes net negalim apie ją net pagalvot, o galim pagalvot apie tokias priemones, kurias nuoširdžiai... kurias iš esmės supranta tie, kurie jas naudojami. Jeigu kažkokio aspekto tau nesuvokiama yra kaip jinai čia tą surenka dalyką ir kaip tas dalykas tau... u... koks rezultatas iš to kyla ir jeigu, tu nuoširdžiai nesupranti to, tai man atrodo, tu ir... ir negali tokio būt. Nežinau, čia turbūt žiauriai sunku pasiekt tokį tikslą, bet nu čia yra tas, kad vis tiek pas mane kažkoks įsijungia... toks, kad aš dabar tai savo rankose viską turiu: turiu popierių, turiu bylą elektroninę ir matau nuo a iki z, aš viską matau ir dabar atiduot kažkurią dalį kažkam nu truputį baisoka, nes tu vis tiek jauti atsakomybę už tą. Tai šitoj vietoj, jeigu aš atiduočiau, jeigu tikrai žinočiau, ką tu darai ir dar, aišku, iš kitos pusės, jeigu sutikčiau, sakyčiau: „nu jo, tu čia gerai“, bet šiaip tai dar buvo galima ir kitaip, nes aš kitaip darau. Tai šitoj vietoj, man atrodo, dar, kad nepamirščiau, jeigu kuria tą technologiją, tą technologiją turi kūrimo procese dalyvaut žmonės, kurie ją naudos ir dalyvaut žmonės, kurie konkrečiai dirba tą konkretų darbą ir tam, kad jie pasakytų, ką jie veikia, kaip jie logiškai nuo vieno iki vieno ten paprasčiausius dalykus atlieka ir tą va, kaip pasakys, kaip žmogus tai daro ir, jeigu tą technologiją darys, bet jinai darys tai 5, 10 milijonų kartų greičiau, efektyviau ir ir paprasčiau, nes viskas bus į vieną sudėta, tai va tada tai, aš manau, tikrai, tada vat pranašumas akivaizdus, ane? Nu man šitoj vietoj tada... o palauk, koks klausimas buvo? Pranašumas...?

- J: Viskas gerai, žinokit, viską atsaket, iš pradžių kalbėjot apie panašumus, trūkumus, o tada apie ypatumus, kurie galėtų palengvinti, pasunkinti ir iš tikrųjų paminėjai ir daugiau dalykų dar. Ir jie tikrai dar... įdomu, ką sakot ir iš tikrųjų taip foreshadowinat tolesnius klausimus, kurie čia dar bus, tai viskas okay. Viskas okay. Tai trečias klausimas yra: kaip manote, ar sudėtinga, ar lengva būtų įdiegti. **Kaip sudėtinga, ar lengva būtų įdiegti teisės technologijas teismuose?** Ir kita dalis bus apie naudojimąsi, bet pirma apie diegimą. Kaip čia sudėtinga, lengva?

- Aš manau, labai priklauso nuo pirmo etapo, t.y. komunikavimo šitoj vietoj. Jeigu būtų padarytas žiauriai stiprus komunikacinė akcija, nežinau, kaip čia pavadint šitą dalyką. Tai yra ne selektyviai atrinktus žmones, bet ta prasme, visą, aš tai matyčiau, kad komunikacija turėtų traktuojama būt, nu žiūrime į teismų sistemą, joje dirba 700 teisėjų, 700 tiesėjų padėjėjų, š... dar kažkiek, apie 300-400 teisininkų, kurie pagal darbo sutartį dirba, teisėjo sekretorės dirba, kurios irgi betarpiškai viską žymi

ir panašiai ir dirba administracininkai, pavyzdžiui, raštinė, kuri irgi susijusi betarpiškai, nes jinais užregistruoja viską ir panašiai, nu iš esmės raštinė yra tas va, kur laiko visą teismą. Tai nereikia, pas mus, kas vyksta su komunikacija: tikslinės grupės vyksta, teisėjai, padėjėjai šitoj vietoj, kai šita sistema, pavyzdžiui, kuri būtų diegiama taip žiūrint į perspektyvą, jinais betarpiškai visus visus: nuo raštinės į viršų, jinais juos paveiktų ir, jeigu būtų komunikacija vėl selektyvi, manau, be šansų. Be šansų, nes per tokią selektyvią komunikaciją į-įsigrynintų žmonėms skirtingi dalykai ir jiems būtų skirtingai pateikiama informacija ir mes su tuo susiduriame: teisėjai gauna vieną informaciją su tuo pačiu dalyku, padėjėjai gauna visai kitokią informaciją ir čia in-informacijos skleidėjas, jis tiesiog nu šališkai pasi-, nu jis nesąmoningai šališkas tampa, nes jis pamato teisėją, visai kitaip kalba su juo, pamato teisėjo padėjėją visai kitaip... ir šitas dalykas yra, mes nu, aš tai, pavyzdžiui, matau, aš nežinau, ar tai mato kiti dalyv-kiti, bet, kai dirbau pirmoj instancijos administracijoje nu aš daug pagaudavau dalykų, kad, o tai gerai mum pasakė, o tai teisėjams buvo ištransliuota? Ir dažniausiai to nebūna, tai tada sakau: „tai, ką padėjėjas ateis teisėjui ir pasakys, kaip tu turi daryt? Tai teisėjas turi žinot tą dalyką“. Tai va tokie atrodo paprasti komunikaciniai abc teisme yra žiaurūs, ta prasme mūsų ta sistema yra stagnuota tokia, yra hierarchinių dalykų juose, jinais yra labai nu tokia m.... nu tokia ne dokumentinė, bet tokia nu procesinė. Labai daug procedūrų yra ir pasi-visiems susiplaka tos procedūros. Yra tas – pirma tam, kita tam, kita tam, kas va, mano nuomone, yra visiškai ne-negerai, nes mes nepasiekiam... mes nepasiekiam to aiškumo, nes mes, kai kažką teigiam, tai mes net, kai, jeigu ir pasiektume tą tikslą, kad būtų visi informuojami kartu apie šitą dalyką, tai mes ir tai negalėtume sukontroliuot, kaip skirtingas žmogus išsineša šitą informaciją, o dar, kai mes viską selektyviai padarom, tai čia yra išvis. Ta prasme mes galim pradėt šnekėt nuo tai, kad aš pasakau: „raudonas obuolys“, tai bus juodas ir žalias ir tu nieko nepakeisi šitoj vietoj. Tai... tai šitas diegimas, jo sėkmė priklausytų nuo to, kaip komunikuotų apie tai, man taip atrodo, ir, jeigu iškomunikuotų bendrai visai sistemai tą pačią žinutę, be jokių interpretavimų ir palikim interpretavimus padaryt žmonėms, kurie kurie visi skirtingi. Mes iškomunikuokim viską taip pat vienodai, nepasimest, nes daug būna pasimetimų visokių ten: vienas taip, kitas taip, bet turbūt tie pasimetimai kildavo iš to, kad būdavo teisėjams informacija, jie pasiima kritiką iš teisėjų, tada ją kažkaip inkorporuoja ir jau padėjėjams sako kažkokią atšviežintą informaciją. Nu žodžiu, tokių pas mus daug ir tų nesusikalbėjimų daug, tai va šitoj vietoj, jeigu būtų viskas bendrai, tai diegimo sėkmė priklausytų kaip kaip gerai iškomunikavo. Ir, aišku, ne tik tą pačią mūsų vidinę sistemą, bet ir nu visuomenę. Bet šitoj vietoj, tai aš vat ir nežinau iš esmės, ar visuomenė turėtų žinot apie dalykus, kurių jinais net nemato, nes jinais matys galutinį teismo sprendimą, kuris, ar iki technologijos, ar po technologijos nebus visišk- jis bus toks pat. Tu ne, jie nesupras, tai... nu čia, aišku, galima paskui kalbėt apie tai, kad gal reiktų viską sistemoj susiformuot, padaryt pilotinį dalyką, žėt, kaip kas vyksta ir, jeigu nebus kažkokių didelių

kažkokių fiasko, tada apie sėkmės istorijas, kad ir pasitikėjimas valstybės institucija - teismu niekaip nenu-nenukentėtų, bet kaip tik keliamės jį, tu pasakoji apie tai, kaip mes esam, kokie mes pažangūs esam ir panašiai ir, kaip mes sėkmingai iš-išnagrinėjame va tiek bylų ir net proceso dalyvius apsiklausyti, ar jūs žinojot, kad vat panaudota buvo, ar kažką pajutot, jeigu ne pirmąkart. Nu nežinau, čia yra kūrybiškai, čia reiktų komunikatoriai, kad kažkokie ateitų mum čia kažką kažką apie tai padarytų, čia, jeigu viziją tokią įsikeltų teisėjų taryba arba arba tą matytų viziją 10 metų į priekį, tai man atrodo tikslingai galima prie to ir prieit ir tą dialogą su visuomene sukurt, bet vat, jeigu apsiribojame sistema, tai, manau, diegimas... Pats diegimas nėra man problema, man problema tas, ar žmonės suprastų, kas čia yra ir, jeigu per komunikaciją supranta, gali galbūt netgi testai po kažk- po komunikacijos, klausimai užduoti, ar žmonės turėtų atsakyti, tada įvertinti, kur skirtumas, vėl komunikuoti tuos skirtumus apib-, nu man atrodo, čia didžiulis darbas. Man atrodo sukurti technologiją yra viena, bet vat didžiulis darbas būtų paruošti žmones tam ir, jeigu būtų tikrai nuoširdžiai norima paruošti ir nuoširdžiai norima geresnio rytojau, tai, aš manau, tas darbas ir jis nebūtų labai, čia laiko sąnaudos būtų didžiulės, bet čia reiktų įsivertinti vertybiškai, ko mes norim, ar mes norim daryti belekaip ir nesuprast, kas vyksta, ar mes norim suprast, kas vyksta. Ir nu... mėgautis tuo va, kad kažkas va geryn eina, vat mes matom ir ir kokybę, ir viskas aiškėja toje teisinėje sistemoje, prieštaravimų nėra, nes teismuose pilna prieštaravimų, ta prasme, būna LAT'as išleidžia visiškai prieštaraujančią nutartį LVAT'o praktikai ir geresni, tokie imlesni teisininkai ją taip pastebi ir ką tada: jie kreipiasi į AŽTT ir ką pasako? Kad nu Lietuva kažkaip negali su-susitvarkyti savo prieštaravimų, nu tai, kaip mes atrodom? Nu tai, aš manau, nu ne nu tokių dalykų mes turėtume vengti ir, kai tokie dalykai yra tikrai ne vieną ir ne du kartus ir tada žmonės pradeda juoktis iš teismų, nu tai aš nemanau, kad čia taip labai labai gerai... šitoje vietoje. Ir, manau, visi taip galvoja, kad tai nėra gerai ir man tas baisiausia, kad kartais žmo-, kartais atrodo žmonės: „ai paleidžiam, susitvarkys savaime ten“, kažkas kažką pasakė, tai: „ai bus kažkas, kita problema išlys ir šita problema taps mažiau svarbi“. Tai tas paleidimas ir nesikapstymas į problemas ir nebandymas jų išspręsti iš esmės nu man tai jaučiasi toje teismų sistemoje toks, toks atrodo „nu... gal praeis, gal gal šiaip susitvarkys, gal kitą kartą geriau“. Nu ką reiškia? Nu reik padaryti, kad nebebūtų, taip iš esmės, nes mes, kaip, pavyzdžiui, tie, kurie dabar yra, tai jie atsimins šitą atvejį, ane? Bet aš dabar jauna atėjus, aš niekada nežinosiu, kad toks atvejis buvo ir darysiu tą pačią klaidą. Sistema turėtų pati savaime tas klaidas gi identifikuoti ir jas šalinti ir apie jas kalbėti. Nu tai va, tai mano tas... manau, tas va ir būtų, kad, aišku, sunkumai prasidėtų, kai... būtų jos taikymas ir va tas sunkumai, grįžtant, ką aš sakiau, prasidėtų, kaip kiekvienas asmeniškai į ją žiūri, nu nes, aš, pavyzdžiui, kitaip nesuprantu, nu... Man atrodo čia mes vis tiek niekada negalėsime pabėgti nuo individualaus žmogaus, kuris taikys tą programą ir jinai gali vieniems labai gerai pa-papasitarnauti ir jis gali tuos visus plusus sau pasiimti, visiškai jokių neigiamų dalykų, o kitam tiesiog

ne, nes nu jis pasimes, jis, jis nu tiesiog kitaip tą santykį turėjo su programa, nors ir jis supras apie ją, nors ir jis žinos apie ją, nu bet vis tiek, kažkas jam gal bus ne taip ir čia nuspėt šituos dalykus nu žiauriai sunku, tai vat gal čia šitie va ir būtų ne pačiam diegime, bet jau... jos veikime tie tie tokie... red red flag'ai, kaip aš vadinu, tokie...

- J: Mhm. Super, tai tikrai atsaket į tą antrą klausimo dalį, kaip būtų lengva ar sunku naudotis tomis technologijomis, tai kaip tik ir palietet, ar ne, kad tas konkretus žmogus ir kiek jam tas būtų sunku, lengva priimti, ane, būtų svarbu. Tai čia norisi pratęst, o kaip atrodo, **kaip jums sektųsi naudotis tomis technologijomis? Ir kaip tai galėtų būti susiję su jūsų požiūriu, ar verta jas diegti ir naudoti?**

- Man atrodo, aš jau kaip ir... susiprojektavus savo galvoje, kad kažkada aš tokį dalyką turėsiu, aš to laukiu, nes aš suprantu, nu aš, pavyzdžiui, matau, kaip aš dirbu ir, kad kaip kas man geriau būtų, jeigu man padėtų šitoj vietoj. Pavyzdžiui, nu aš nenoriu to daryt darbo, aišku, tada sako: "eik, greičiau teisėja būt", nu bet tai kas iš to? Aš tą patį, kai teisėja darysiu iš esmės e...tai...tas tas techninis perrašymas tų dokumentų, tų argumentų tas pats per tą patį ir aš pati gi matau (atsikrenkščia) pasakojau va tą atvejį, kur aš pasimetu ten, mano mąstymas jau išsprogsta ant tiek, kad nu tu pradedi žėt dalykų, kurių tau net nereikia ir visi man kalbėdavo apie tai, sako, tu pamatysi, tu visai kitaip, čia tau bus labai pereinamas laikotarpis, kad tu norėsi vis bylas pernagrinėt iš naujo apeliacijai, nors paskui tu suprasi, kad jau ten... Bet tada kyla problema, kad, kai aš jau suprantu, kad aš apeliacijoje, kad aš nebeįžvelgiu pirmoj instancijoje, kas buvo padaryta, nes aš žiūriu tik tai, kas apeliacijoje buvo, bet mes turim pareigą ir visi tai žino, kad mes turim pareigą - patikrinti, iš esmės, esminius pagrindus, kurie įrašyti įstatyme, ar jie atitinka. Ir aš pagaunu save, kad aš nepasižiūriu... pačioj pradžioj, aš tada pasižiūriu maždaug gale, bet nu, ar kiek man tas duoda pasižiūrėjimas gale, kai aš jau turiu galutinį sprendimą. Ar aš labai norėsiu, jeigu rasiu, pavyzdžiui, esminį pažeidimą ir a... norėsiu čia viską perrašyt dabar? Nu man mane gąsdina šitie dalykai, nes aš iki galo dar, nu trumpas laikas man dar yra, aš kovo mėnesį tik pradėjau... apeliacijom tom... bet aš jau pastebiu, kad nu... pirmoj instancijoje buvo saugu, pirmoj instancijoje buvo saugu, nes tu viską darei... tu viską žinojai, nuo ko pradžia yra, tu... pirminiais šaltiniais vadovavaisi, tu matei, kaip komunikavo tos šalys proceso metu, tu diskutavai eigoje pačios bylos, teisėjai tu viską... nu kažkaip viskas saugu buvo, kad tu išleidi tikrai, bet, kai apeliacija ateina, man ten tiek nesaugumo jausmo, man tiek to... kažkokio... kad aš kažko nežinau, toks jausmas visada, kad aš kažko nežinau ir tada tau baimė kyla, tada baimės akys didelės, tada tu galvoji, kad "aš nieko nepadarysiu čia". Nu žodžiu, tai aš manau, kad man būtų žiauriai lengva naudotis jomis, nes man jų reikia, aš jau matau, kad tai reika- galimybė, jeigu nekeistų proceso suvokimo ir teisingumo suvokimo, jeigu nepasikeis tas, ką mes dabar darom... ir mes toliau taip darysim, tai tada man verkiant reikia tos kažkokios technologijos, kuri man padėtų susistemint,

man padėtų... ap- tas ribas, tas nežinojimas, sumažint tą dalyką nežinojimą, nu man jinau užtikrintų tą kažkokį, kad jinau surastų tą viską į vieną vietą ir man nereikėtų blaškytis visur...abejot savim... ir panašiai. Nu nu man atrodo, man jinau tokio saugumo duotų... ir tada... aišku, man visada reikėtų sau primint, kad nu...aš priimu sprendimą, nepasitikėt, ką jinau daro, tu ją turi patikrint... patikrint, patikrint, o vis dėlto patikrinimas tikrai mažiau laiko sunaudoja negu... ir aš tikrai netikiu, ką man sako, kad tipo, jeigu čia kažkas padaro tą, nes pas mus būna, kad padaro vienas žmogus aprašomąją kažkokią sutraukimą ir tada kitam duoda rašyt. Nu c'mon, nu man daug lengviau, perskaičius procesinį, pasižiūrėt, ar žmogus gerai padarė, ar viskas yra... negu pačiai padaryt ir nu ir kas, kad man tikrint reikia, nes visi sako: "nu čia dvigubas darbas", ne aš netikiu, čia nėra dvigubas darbas, čia yra daug lengviau, palengvinta stadija, tai yra patikrinimas, o ne iš esmės sukūrimas kažko naujo, nuo nulio. Tai... tai, manau, šitoj vietoj taip, tai man atrodo būtų lengva... ir, man atrodo, man tik reikėtų visada prisimint, kad man reikia patikrint, patikrint, patikrint ir judu į priekį ir aš manau kuo daugiau mes naudosisimės, naudotumėmės tą programą, tuo jinau būtų kokybiškesnė ir to patikrinimo gal užtektų ne tokio esminio paskui. Tikrai jo niekada nereiktų praleist šitos stadijos, man atrodo, va tas va būtų turbūt kiekvienam tas priminimas ir tas būtinybė, kad visada mum reikia pasi-pasitikrint, nes nu atsakomybė vis dėlto mūsų už tą kiekvieną argumentą, o ne tos sistemos, kuri mum padeda jo. Tai va, tai va aš manau... kažkaip man baimių nekelia, jeigu plus aš suprantu, kaip jinau čia padaro ir dar, jeigu jinau sukurta pagal taip, atsižvelgiant į tai, ką mes darom ir darydavom... tai tada... Čia kaip koks, aš įsivaizduoju, kaip koks tech-technologinis draugas (nusijuokia). Nes mes, kai diskutuojam su kolegom, nu tai pasako, nu ką tu darai, ką tu pasižiūri ten... mes gi, aš gi pastebiu, mes dalinamės techniniais žingsneliais, kokiais mes prieinam prie to galutinio, nu tai čia tas pats su juo būtų, ar jie nežinau (linksmai). Dabar čia nežinau, kaip apibūdint... tą sistemą. Tai va.

- J: Mhm. Geras iš tikrųjų, dar toliau pereinau labai sklandžiai prie kito klausimo, kokia jūsų manymu yra **svarbiausi pavojai ir rizikos taikyti daugiau technologijų teismuose**? Nes iš tikro paminėjot tai ir LITEKO ir tą, ar ne, tą EPP, kaip sakėt, o daugiau, ar ne? Va tas, kur pati minėjot, kad galbūt galėtų būt ir ką esate girdėjus, mačius. Kokios būtų rizikos ir pavojai svarbiausi?

- Nu pagrindinė rizika, tai man iškart - ar ne per daug... ar mum ne, mum neatrodo, nu va tas, kad iš kiekvienos pusės eina visokie, žinai... kiekvienos ten... e-robotai, sistemos, kurios mažus nagrinėja ir panašiai. Nu šitoj vietoj man atrodo, kad nu ne visose vis-visuomenėse galėtų visos sistemos būt. Ir, man atrodo, gal net ir visų, visose visuomenėse, Lietuvos teisėjas yra visiškai skirtingas nuo Italijos teisėjo, UK teisėjas yra išvis dievas, gali daryt ką nori, mes ne, ir mūsų visai kitaip, mes čia jau turbūt turėtume kalbėt nuo to, kaip ateini į universitetą ir kaip tave mokino ir kaip tu pasirenki teisėją, kaip tave ten mokina, nes mes visur esam mokinami tam nu, dis-disciplinos tam tikros ir vat tas, ar mum tikrai visų technologijų reikia? Ir tam... ir va tas forc'inimas, toks formalus tų technologijų, tai gal iš

esmės ir būtų ta rizika, kad nu tiesiog... a.... atstumtų, nes man atrodo LITEKO ir EPP sistema jinai taip natūraliai ir inerciškai įėjo į mūsų darbą, kad atrodo nu ten jokio pasipriešinimo negalėjo būt nu, nes jinai lengvino viską, jinai paprastino viską, tu viską matai ir atrodo tu to ir nori, tai okay, mes dabar šitą turim, bet dabar... ar tikrai pas mus kažkoks yra problematika su tais smulkiais ginčiais...? Nu ar tikrai norim mes atiduot šitą dalyką... kažkokiai sistemai? Nu man atrodo šitoj vietoj nu reikėtų tikrai didelio... a... apklausų ar net suvokimo, bet jau konkrečių teisėjų, irgi čia dar ne-neinant ant to, kiek visuomenė turi apie tai žinot, nes aš galvoju reikia dabar šnekėt tiktai apie tai, jeigu diegi į teismų sistemą, tai teismų sistema turi būt pasiruošus, tai... Nežinau, ar iš tikrųjų mes to norim iš esmės ir, ar mes, ar tie teisėjai nepraras, nesijaus kažkokie žinai... o tai tada kam aš reikalingas? Nu, ar mes kokios baimės neįkel-nesuforsuojam į šitą dalyką, apie kalbėjimą taip, kad kažkas gali priiminėt sprendimus, nu po velniais, tai gi aš konstitucija prisiekiau, kad aš esu tas, kuris vykdo teisingumą ir nu... gal vis dėlto tas noras turėtų ateit iš teisėjų, o ne jiems būt primestas, kad dabar žiūrėk kažkokia sistema tavo pusę darbo atliks. Nu man atrodo čia labai grubus būtų toks in-intervencija į tavo visą suvokimą nu, nes mes gi visi žmonės, mes susivokiam prasmę savo ir žinom, ką aš darau ir dabar, jeigu ateitų kažkas pasakytų, kad: „tu viską darai gerai, bet nu iš esmės žinok vat čia mum daug naudingiau, kad čia kažkas padaro šitą darbą“. Nu, bet tu vis tiek kvestionuosi, tai ką aš blogai darau? Ko-kokios mano ribos čia dabar tau dabar. Nu... nu šitoj vietoj, nežinau, aš gal labiau kaip iš žmogiškosios pusės žiūriu šitoj vietoj, ne kaip iš teisės pusės, nes, aš manau, teisę visada reikia visiem suprast, kad teisė yra tik įrankis. Ji nėra vertybė savaime. Absoliučiai, ta prasme, mes galim sugalvot kitą žodį ir tai nebebus ta teisė, o teisė yra tiesiog mūsų idėjų realizavimas gali būti va per šitą įrankį, per teisę ir jinai su, ir teisė, ką mum duoda? Aiškumą, paprastumą ir tokį... nu skaidrumą, kad kažkas surašyta ir tu gali tikiesi, tu kažkokį jauti... e... nu tu nuspėji, kas bus ateity, jinai tą duoda nuspėjamumą iš esmės, tai vat, bet va tokios va idėjos tai, nu jos yra nu ir be teisės jos gali būt, nes ką rodė ir nuotoliniai posėdžiai, kai kuriuose procesuose apie tai nieko nebuvo, bet jie vyko ir be teisės, jie vyko. Ir net ir teisės, kaip įrankio, nereikėjo, kad jie vyktų ir jie mum tada buvo reikalingi belekaip, nes mes nesustojom, kad ir džiaugėmės, kad vykdėm teisingumą ir jis nesustojo, kitose valstybėse jis sustojo. Tai... tai vat nežinau, man tas... tos kitos... man atrodo, gal čia reikėtų tiesiog atsiklaust nu teisėjų, bet, aišku, protingai, arba tų žmonių, kurie vykdo tas funkcijas, kiek kiek ta kažkokia technologija iš esmės jinai reikalinga ar ne, nes vat, man atrodo, va manęs paklausia ir aš matau vieną technologijos tipą, kuris man atrodo būtų tikrai naudingas, bet aš negalvoju apie jokias kitas, ir ir net nematau čia kažkokios prasmės, nes aš negirdžiu, kad Lietuvoj, pavyzdžiui, smulkūs ginčiai, ten užkrautų ant tiek teisėjų, kad jie kvėpuot negalėtų kuo, nu aš to negirdžiu. Nebent e... tai... nėra komunikuojama, gal, jeigu iškomunikuotų gal aš visai kitai išg-suvokčiau, kad gal ir taip. Gal, pavyzdžiui, manau, kiekvienam grandies teismui kita technologija būtų naudinga, pavyzdžiui,

apeliacinėj, pirmoj instancijoj apylinkėse teismuose, ten tikrai krūvis yra nežmoniškas, kurio mes nematom, pavyzdžiui, aš gyvenime tokio krūvio, ką jie pakalba, aš gyvenime nemačiau. Tai, pavyzdžiui, yra visokie teismų įsakymai, kurie pas mus atėjo irgi elektroniniu būdu, ką kalba, kad gal tokius dalykus gali išvis notarai daryt, o ne antstoliai, o ne teismai, nes čia ne joks ginčas, čia tiesiog tu prisit...e... sakai išieškot pagal įstatymą nustatytas sumas, mokesčius kažkokius, tai gal kažkokiom, kažkokiom vat tokiom konkrečioms teisės kažkokiems institutams, gal būtų galima nuo to pradėt, kad gal a-paklausti teisėjo, ar ten jiems būtų naudinga, kad, pavyzdžiui, sistema suformuluotų, viską paruoštų jums ir jūs turėtumėt tik peržvelgt, irgi nu tas dialogas, bet nu vat... kažkokių dar naujų taip dirbtinai aš net negalvočiau, ta prasme, nežinau, kaip čia jau, ar tą mintį savo seku, bet nu tas, kad, okay smagu žinot apie kitus, bet iš kitos pusės nu, ar reikia labai šnekėt apie dalykus, kurie yra žiauriai tolimi nu, nes kartais aš pastebiu, kad nu mes kalbam apie tai, kas yra ten kitur, kitose valstybėse ir mes kažkaip pamirštam pažėt, kas pas mus ir išvis ar mes, ar mum to reikia, ar ir mes pamirštam padiskutuot apie save, tikrai apie save, nu taip egoistiškai pasižiūrim, lyg tai kažkas kitur geriau išrado, nu aš manau, kad jau viskas, jau... jau mes tokiame esam amžiuje, kad jau nebėra informacijos kažkokios deficito, tai yra jau perteklius ir tu jau mes patys, kaip visuomenė, galim priimt tuos sprendimus, kurie mum reikalingi ir gana čia kopijuot nuo tų valstybių, nes mes, ką rodo teisė, pavyzdžiui, kad, kai tu nukopijuoji kažką iš kitos, nu nesąmonė čia pas mus gaunasi, kažkoks iškreiptas dalykas, tada tu žiūri, kad tie tikslai buvo ten kitokie, pas mus susiformavo kitokie, tada vieni sako, kad čia blogai, kiti sako, kad čia mūsų, kad čia gerai. Nu žodžiu, kažkokia painiava įsijungia, atrodo, nebūtum nukopijavęs, būtum palikęs, būtų gyvenimas kažkokias taisykles suformulavęs ir tu jas būtumei integravęs į teisę ir nereikėtų čia jokių, ir čia būtų mūsų, mūsų suprantama, aišku iš mūsų suvokimo apie tai, nes mūsų suvokimas visiškai kitoks negu Anglijoj žmogaus ir JAV žmogaus ten mes visai skirtingai matom, pas mus dar valstybė didžiulį vaidmenį vaidina santykiuose, o ne pats žmogus jis, mes negalvojam, kad žmogus viską gali, ne, mes galvojam, kad valstybė turi mum... tam tikrą užtikrint kažkokį dalyką... dėl to mes ten ta socialiai orientuota valstybė, o ne ten vien kapitalizmas, tai... tai vat, tai, aš manau, vat... tas va... jau pamečiau mintį...

- J: Mhm, viskas gerai. Čia buvo apie pavojus, rizikas, tai paminėjot tokių ir svarbių, ir tradicinių, ir kultūrinių, ir to suvokimo, ne tik, kad apie technologijas, bet turbūt ir apie teisę ir santykius, kurie skiriasi, teisines santvarkas, kuriose teisėjai ir kiti teismai turi kitokias galias ir pareigas, taip. Viskas tvarkoj, nieko nepametėt tai iš tikrųjų norisi eiti toliau apie teisingumą, ar ne? Norisi klausti, **ko jūs galėtumėte tikėtis iš technologijų teisingumo prasme?** Bet teisingumo, na aš taip žiūriu plačiau ne tik sakykim procesinio ir to teisinio, bet sakykim ir suvokto, pavyzdžiui, na, **kaip manote, ar teisės technologijos galėtų užtikrinti, kad sakykim su žmogumi būtų elgiamasi pagarbiai, procesai ir sprendimai būtų nešališki, nebūtų pažeisti etikos standartai, kad na... viskas būtų paremta**

tikslia informacija, ir pan.? Čia toks na platus klausimas, bet tai yra apie teisingumo lūkesčius, kokius jūs keltumėt, ar keltumėt kažkokius ir kaip jie tau atrodytų?

- Nu jo, šitas žiauriai sunkus, nes čia jau prasideda ne tik procesas, čia jau esmė, jau mes pereinam, žinai, į tą... Nu aš kelčiau lūkestį, kad... ta technologiniai kažkaip padėtų... kažko nepamest, kažko nepraleist, bet tik per tai, kažkaip aš labai gal šitoj vietoj skeptiška, aš kažkaip vis tiek galvoju, kad nu teisingumas, vis tiek ta technologija jina negali perimt to, jina gali tik mum kažkiek padėt. Ir tada vis tiek esmė lieka... tam... m... sprendimui, esmė tai sprendimas, kuris priimtas teisėjo, nu žmogaus. Technologija jina galėtų, vat aš visai gal nebuvaug pagalvojus, kaip jina galėtų užtikrint, kad procese yra su žmogum... tinkamai elgiamasi... Tai šitoj vietoj nu vis tiek aš matau, kad jina man kažkaip nu gal va tas, kad jina man padėtų kažko nepraleist, kažkokios detalės, o kaip jina galėtų užtikrint aš nu... Man tada baisu, kad jina tada pastato, kad mes supriešinam technologiją ir teisėją ir mes tada galvojam, kad technologija yra standartas max, o teisėjas turi va dabar atsižvelgt į tą technologiją, kažkaip ką jina nustatė ten, nu net nežinau, taip atrodo man norėtusi va šitoj vietoj, nu teisėjas turi būt kūrybiškas, jis kiekvieną, mes, aš, pavyzdžiui, labiau teisėją vertinu ne tai, kad kaip teisės specą, bet taip, kaip, pavyzdžiui, jis kalba su proceso dalyviu ir užtikrina jam teisinį saugumą šitam visam procese ir jo neišgąsdina, pavyzdžiui, nu jam paaiškindamas visas teises ir panašiai, tai yra ryšį su žmogum į žmogų, nes, pavyzdžiui, pas mus administraciniam teisme dažniausiai trūksta žmogui ryšio, žmogus su žmogum, nes jis bendrauja su institucija ir po institucija slypi, aišku, žmogus, bet jis ne asmeniškai su specialistu kalba, bet per institucijos prizmę, nu per tą fikciją ir tos... Ir... gal ta technologija galėtų... tikrinti balso kažkokį, nežinau, kur pakeltas tonas, pavyzdžiui, kurioj vietoj decibelai buvo aukščiau kažkokie, kurioj vietoj buvo ilgesnė pauzė, bet jina turėtų kaip ir moto- gal čia tą stebėseną vykdyt? Pavyzdžiui tokia jeigu technologija būtų ir jina būtų asmeniškai toks, nežinau, feedback'as po teisėjui po posėdžio, pavyzdžiui, jis žiūri, kur, pavyzdžiui, raudona dega, kur žalia, o žiauriai gerai čia, bet kas čia buvo, kodėl man čia... bet čia jau teisėjo pats, aš, pavyzdžiui, labai norėčiau, kad mane kažkas pavertintų po posėdžio, pavyzdžiui, kad vat su šituo žmogum tylėjai labai, kodėl nega-, nu kažkas nu, nežinau, čia kuriu dabar atsisėdus, bet dabar galvoju, kad nu gal čia ir prisidėtų prie mano to, kad aš jau įidentifikuočiau savo kažkokius trūkumus, bet čia su savęs, savęs įsivertinimu kyla problemų, tai tada kiti gali matyti šitą kaip įžaidimą: „nu ką tu čia man dar aiškini, kaip aš turiu kalbėt? Aš esu tokio būdo“, pavyzdžiui net vat, nukrypstant... Pasiklausiau posėdžio vieno, ten vienoj byloj ir... ir po posėdžio pasijutau, kad kad man labai negera, nes teisėjos tonas... buvo nu iš jos... balso ir dėliojimo klausimų, aš jau žinojau, kas laimės ir ir ta ta šalis ir laimėjo, nu... aš pasijutau, kad jina puola kažkaip ir aš pabandžiau pabūt tos atsakovų pusėj, nu ir tikrai juntų, kad ant manęs puola ir dabar galvoju, jeigu aš būčiau posėdy, kaip, aš būčiau gavus nušalinimą, nu tikrai nu, nes aš jaučiu, kad tu mane puoli, tu tiesiog nusiteikęs esi, aš žinau iš tavo balso, kad tu priimsi

tokį sprendimą, nes tu net man klausimus uždavinėjai į tą pusę. Nežinau, ir tada pradėjau galvoti, gal aš jautriai pasižiūrėjau į tai ir panašiai, nes mes palikom tą sprendimą, ta prasme jis buvo teisėtas ir pagrįstas iš tiesų atsakovas buvo blogas, nu ne blogas, bet teisiškai buvo negerai padaryta, jis viršijo savo įgaliojimus. Bet bet tas visas procesas... nu ir va čia iškilo man, kiek administracinės teisės, nu teisėjas administraciniuose teismuose supranta, kad atsakovas, nors ir yra institucija, bet ateina atstovauti tai žmogui. Ir toks jausmas, kad... žiūri į jį ne kaip į žmogų, bet kaip į fikciją, instituciją ir tada visai kitaip kalba. Apskritai, visai kitoks nu, nes aš gi girdžiu kaip jis kalba su u... fiziniais asmenimis, su advokatu, kuris gina ir, kaip kalba su institucijos atstovais. Nu tai va man tokių va buvo ir dar vat galvoju, jeigu tokia va... tokia va u... kokia nors technologija kažkaip revizuotų tą posėdį, bet nu čia jinau turėtų būti tokia smart arba tiesiog nu tuos decibelus žiūrėtų vidutiniškai, kokia teisėjo kalba yra, ar jis čia taip darė. Nežinau, arba kokius žodžius vartojo, kaip formulavo sakinį, nes labai svarbu teisėjui, kaip tu suformuluoji sakinį, ten: „ar kaip jūs manot?“, „Tai kodėl?“, nu va tokie visokie, tai... gal jinau ir padėtų užtikrinti tą tokį gal labiau formalizuotą, nu tokį labiau nešališką, tokį objektyvesnį tą procesą, bet ir iš kitos pusės nu kiek jis turi būti labai objektyvus, nu yra daug įdomiau klausyti, pavyzdžiui, kai kažkas... kažkokios emocijos kyla nu, bet tarp šalių teisėjas nu jis vis tiek turi būti tą objektyvią tiesą bandyti suieškoti ir jis neturėtų aiškiai matyti, kaip tu pakrypsi į kurią pusę, nors tu ir matai, kad tu čia nesąmonę padarei, bet nu, kad nu, nu tikrai čia pareiškėjas teisingas ir čia viskas. Bet tai, kiek teisėjas gali sau to leisti, žinai, ir kur tada tas teisingumas, nu aišku pareiškėjas išeis, sakys: „nu kietą teisėją“, ten, žinai, „nu čia už mane pastovėjo“, bet ar taip turi būti, ar teisėjas turi stovėti už tą žmogų, nu teisėjas turi vykdyti teisingumą nešališkai, ta prasme tu iš jo net neturi suprasti, bet, kai advokatas pasako: „teismas visus mūsų klausimus jau paklausė“, nu tai man čia jau yra red flag'as, nu teismas klausia klausimus, formuluoja ir tu advokatas pasakai, kad tau jie visi teisingi, nu tavo pusei, nu, nežinau, vat toks va random posėdis, nes man byla buvo tokia sudėtinga su ž-visokiom ir galvoju reikia paklausti, ką pirma padarė nu ir kažkaip tai buvau nustebęs, nes jau kurį laiką neklausiau posėdžių, nes man tiesiog nereikėjo, būdavo rašytinis procesas, o pasižiūrėjau po kažkiek laiko atsi... bet per savo gyvenimą esu net ir nušalinimą parengęs, kai pirmininke dirbau. Nu pasiklausiau taip nuoširdžiai man sako: „nu tu paklausyk, aš žinau, ką man teisėjai sako apie tai, tu paklausyk, pasakyk objektyviai, kaip tau atrodo“, ar ar, nes aš taip, nes man taip pasijutau, pakalbant atrodo, kad aš buvau ta technologija, žinai, pasiklausyti, nu ten kaip ir pavertinti (juokiasi). Tai... nu aš tiesiog pasakiau, kad nu, nu taip juoko, pasijuokti iš pareiškėjo per posėdį va garso įrašo nu tai viskas tai rodo tavo nešališkumą, aš sakau, aš n-čia man esmių esmės, nu sakau, gal tai jums ir atrodys, kad truko tris sekundes ir tai nieko nereiškia nu, bet, kai pareiškėjas net nėra teismo posėdyje, jis gali paklausti per EPP, jis ir paklausė ir dar parašė nušalinimą, nes paklausė ir įsižeidė, nu tai akivaizdu, šiaip man tai nebuvo ten jokių abejonių, kad ten negalėjo taip vykdyti proceso teisėjas. Tai

va, nežinau, gal va tos kontrolės, bet aš, kai žinau, kokie teisėjai jautrūs šitoj vietoj ir, kaip buvo, pavyzdžiui, tas pereinimas, nes anksčiau buvo protokolai rašomi ranka... tai sakėm, kai pasakojau, o tada buvo garso įrašai dedami, tai garso įrašai labai daug įnešė... nu saug-, nu tokio kaip čia pasakyt... nu tokio pasikeitė teisėjai, kaip jie kalba, nes anksčiau sakė būdavo labai blogai: moralizavimas po moralizavimo, bet dabar jau teisėjai nu vat auginame, auginamės kažkaip ir man atrodo tikrai kai kurie teisėjai nebuvo už garso įrašus i... nu kad jis išvis egzistuojęs, bet jie matė, kaip blog- kaip daug dirba teisėjų padėj- sekretoriai, kai jie viską rašo ranka, nu absurdas. Tai čia irgi padėjo mums tas atrodo vienas dalykas – garso įrašo padarymas, kiek jis sutaupė sekretorėms valandų darbo, nemiegotų naktų, savaitgalių, tai ten būdavo kraupios istorijos, kai tu net negali su vaikais pabūt, o turi tą rašyt protokolą 5 valandų posėdžių teismo. Nu... čia yra pasaka, kaip vienas dalykas gali kažką, va toks įdiegimas, gali sutaupyti žmogui ramybės, miego kokybės bent jau kiek jau (linksmai) tu gauni papildomai pamiegot, nors žmogus per tą, ką tu turėjai daryt. Tai va, tai gal va ta technologija, va gal kažkaip kalbant, bet nuoširdžiai visko net nebuvo pagalvojus apie tą kažkokį, kad jis gali prisidėti prie teisingumo, bet iš tikrųjų iš esmės tai galėtų, bet čia būtų intervencija jau dar viena į teisėjo darbą, kaip jis vykdo-kaip jis organizuoja posėdį ir posėdžio metu, kaip jis dirba. Tai, jeigu būtų supratimas, kad ta technologija padeda, bet nebaudžia, kad neduok dieve tos technologijos duomenimis būtų vertinami teisėjai, nu nežinau, gal čia būtų jau per daug, o paskui gal net iki prie to galėtume pereit, kad jie turėtų būti vertinami ir kad, kad atsižvelgt į jų, nes jie gi kas penkis metus jų atestacija vyksta tai, kad jiniai nebūtų tokia formali labai, nu tai čia būtų esminis duomenų bagažas, kad nu, nes nieks taigi nevertina, neatsisėda ten selektyviai pasiklauso pora posėdžių, nu tai ką čia reiškia pora posėdžių? Nu... o čia tai tu turėtum visą jo darbo tą vidutinį įvertinimą su tom technologijom ir tai padėtų tau daryt objektyvesnius sprendimus, kiek tas teisėjas galėtų pasitempt, nes nu, akivaizdu, kad ne visi yra mes tobuli esam, mum visada reikia mokytis judėti į priekį, tai aš manau, kad vat technologijos va tokios softinės tokios, nu tokios švelnios, kurios nebūtų ten kažkokios labai... pateiktos teisėjui kaip čia tave dabar egzaminuos kiekvieną kartą ir jam stresas į tą posėdį eit kiekvieną kartą, kad jis realiai žinotų, ką ta technologija gali jam nu, kad jis kaip draugas žiūrėtų į tą technologiją, kaip kokią nors galimybę jam pasitobulėti, kaip žmogui. Pavyzdžiui, ten, kaip pasakoja tuose Nyderlanduose, tai ten teisėjai vieni su kitus kritikuoja draugiškai, kad: „tu pažėk čia parašei tą negerai, nu gal buvo kitaip galima“, sako: „taip tu teisingas, galima buvo kitaip“. Čia Lietuvoj taip padarius, tai čia... nu, nežinau, priešas po priešo būtų (linksmai), nu mes kažkokie labai kritikos nepriimam ir, pavyzdžiui, nu labai reikia... labai reikia žodžius... parinkt tokius, kurie būtų tokie tokie kaip, pavyzdžiui, „aš pažymiu“, o čia „pažymėtina“, tai tokie be asmeninės kažkokios, asmeninio požiūrio tokie abstraktesni tam, kad tu galėtum pasakyt, kad nu gal kažką galima va čia kitoj, kitaip pasižiūrėt nu, bet čia, aš manau, yra kultūrinis jau skirtumas, mes tokie esam dar... dar pas mus gajus

dalykas, kad teisėjai klaidų nedaro, o ką tai reiškia? Kad teisėjai tobuli tai, o ką tai reiškia? Kad jam nereikia mokytis daugiau, nes jis iš savęs yra tobulas, tai vat kol šitas pasikeis po truputį, po truputį, po truputį tada, manau, ir technologijų... galimybės pas mus ir tas darbo su jomis irgi keisis ir jos keisis tuo, kad jos ateis pas mum, ateis ir pradėjom nuo sekretorių tų garso įrašų, ten LITEKO padėjėjui labai lengva žmogui, o dabar ateis ir teisėjui, kad ir jam padės, nes iš esmės galiu pasakyti tai, kas dabar yra teismų sistemoj, teisėjui absoliučiai nieko nereikia, nes su tuo dirba padėjėjas ir teismo sekretorius, teisėjui... vienintelis kas yra, tai garso įrašas, kuri viena iš technologijų nu galima pavadinti čia technologija, viena iš technologijų, kuri tiesiogiai davė įtakos teisėjo... veik-veikimui, vykdymui teisingumo, kitos visos nieko neturi, jiems visiškai jokio... kažkokio tai... nei bloginimo, nei pagerinimo, neutralus dalykas. Va mum, padėjėjam, tai padeda darbus atlikti, sekretoriam padeda darbus atlikti, kiek yra su-palengvinimas: duomenų išsiuntimas, gavimas nu čia čia esmių esmę, esmių esmė tai sekretorės darbui, bet visiškai tai nieko nereikia tam teisėjui, tai... Tai tos technologijos, kurios ateitų tai jos, jeigu ateitų į teisėjui... nu tai vat, bet jos visiškai neveiktų šitoj vietoj padėjėjam, iš jų gal būtų galima mokytis, jeigu iškomunikuotų, kad vat buvo pagal, pasinaudojus tokia ir tokia programa, buvo įvertintas posėdžiui vyk-eiga ir iš to gali pasimokyti ateities teisėjai, bet čia irgi žiūrint kaip čia pakomunikuos. Tai, aš manau, gali tos technologijos būt, prisidėti prie teisingumo vykdymo, bet va šitoj vietoj nu aš niekada nesutiksiu, kad technologija gali įvykdyti teisingumą. Technologija gali išspręsti tam tikrą klausimą, pavyzdžiui, kaip teismų įsakymai, aš minėjau, ten, kur tiesiog kreipiasi tam, kad teismas išieškotų iš sąskaitos m-mokesčius, kuriuos privalėjo žmogus sumokėti, čia net ginčo nėra kilę, tu tiesiog privalai sumokėti šitą mokesį, kuris visuotinai visiems tai čia gi ne teisingumo vykdymas, čia yra tvarkos palaikymas kažkoks. Tai va šituos va klausimus, sprendimus technologija galėtų tikrai, kodėl ne, tiesiog nuskaito, bet, aišku, turi būt kontrolė, bet patį darbą tai tikrai galėtų padaryti, kodėl ne, čia nėra. Bet ten, kur ginčas kilęs, nu čia yra tik pagalba, tai yra pagalba ir priemonė tobulėti... žmogui, bet nu tikrai... na, aišku, perspektyvoj, teisingumo vaizdas atrodytų tikrai geriau, jeigu kiekvienas teisėjas įsivertintų, ten technologijos pagalba, kaip jis ten vedė posėdį ir kur ten yra kažkas negerai ir kur čia... kur yra sveikintinų dalykų kaip, pavyzdžiui, jis jausis tikrai gerai, jeigu jam visada bus tas, kad tu labai e... tikslingus klausimus uždavinėji. Pradžia klausimų tavo labai tiksli ir gera, taip kaip turėtų būti, jinai nešališka ir tu niekada kitokių ir neuždavinėji ir tu jautiesi ramus šitoj vietoj nu, kad va aš darau čia gerai šituos dalykus, tai... Vat gal šitas ir aš pagalvojau kažką naujo apie šituos dalykus.

- J: Liuks. Gerai, dar turiu, keletą klausimų ir galvoju, kad norisi visus, ar ne, užduoti. Tai dabar klausimas būtų apie pasitikėjimą, kaip manote, **kiek galima būtų pasitikėti teisės technologijomis teismuose?** Pvz., kaip saugu ir patikima galima būtų, galėtų, jūsų nuomone, būtų naudoti, na vėl

daugiau tų teisės technologijų? **Ir kokiais ypatumais ar savybėmis turėtų pasižymėti technologija, kad galima būtų pasitikėti, kad jūs ja pasitikėtumėte?**

-Tai... jeigu iš techninės pusės, tai jina turi būti saugi ir mum turi būti paaiškinta, kur duomenys, kaip duomenys renkami, kur jie saugomi, kad mes žinotume, kad jie servery yra saugūs ir panašiai nu, nes vis tiek kažkokia duomenų perdarymas nu tai reiškia, kad tu juos kažkaip... kažkur jie turi plaukioti, o man, pavyzdžiui, kažkokių didelių klausimų nekiltų, jeigu aš žinočiau-aš matyčiau, kad jina patvirtinta, pavyzdžiui, mūsų teisingumo ministerijos arba ten kažkokios institucijos, kuri atsakinga už tokius dalykus kibernetinio saugumo. Mes turim stiprų labai, žiauriai stiprų specialistus, kad jina kažkuo yra patvirtinta, man realiai „ant širdies“ – viskas, jeigu matau, kad yra patvirtinimas, aš net nesigilinu į tai, kad techniškai jina yra saugi, iš esmės. O kaip saugu ją būtų naudoti...? Tai... man atrodo, tas, kad, jeigu aš suprantu, kaip jina veikia, jau man irgi nebėra jokių klausimų ir jokių rizikų apie tai, nes aš ir aš tada žinau, kad aš galėsiu identifikuoti, kada jina blogai veikia ir gal kažkas čia atsitiko ir aš galėsiu... mano ir dar būtų labai saugu, kad aš galėčiau užduoti klausimus, jeigu man kiekvien- eigoje, pavyzdžiui, dirbant dirbant nekilo nekilo, o paskui kyla klausimas: „o pala pala, o jina tą ir tą galėtų?“ ir tas... žinojimas, kad, kai aš užduosiu klausimą jis bus įvertintas išsamiai ir man bus pasakyta atsakymas suteiktas ir ir nemeluojant pasakyta, kad, nu iš esmės, kad taip čia yra problema, mes, pavyzdžiui, dabar sustabdom šitos priemonės naudojimą, mes ją spręsim ir tada informuosim, kas. Tai aš jausčiausi super saugi, kad viskas čia yra okay ir, kad aš čia nedarau kažkokių, žinai, mano sprendimai, mano vertinimas, kurį aš pateikiu teisėjui, kad man jis nebus kažkoks melagingas, kad po kažkiek metų čia kažkas išlys ir atnaujins procesus ir sakys: „dieve mano, kas čia įvyko ką tik?“. Nu va tas vat, tas... tas saugumo jausmas tikrai būtų na per žinojimą, per žinojimą, kad aš galiu ne tik naudotis, bet ir padėti tos technologijos, nes nu jina vis dėlto darbą tai aš geriausia išmanau, vis tiek man nekyla jokių abejonių, kad nu, kad ir bus ten kažkokia technologija greta manęs, aš esu tas žinovas, o tu tai, tu tai čia esi tikrai pagalba man ir jeigu aš matysiu, kad jau tu ten renki duomenis ir darai išvadas kažkokias, kur, net nežinau ten, bet čia jau, čia jau fantazuoji, bet va jeigu taip va būtų, ane? Tai... kad aš žinočiau, kad nu ir va tas va, jeigu tie dalykai būtų... o dėl ypatumų... gali pa-pakartoti dėl ypatumų pačios technologijos? Kas čia ta prasme?

- J: Galbūt įsivaizduojat, kas būtų kažkokios technologijos savybės, ypatybės, kažkas kas signalizuotų, kad aš galiu šituo pasitikėti?

- Aha.

- J: Paminėjot, aišku, tą institucinį tokį patvirtinimą ir tą, kad tu turi, gali suprasti, kas yra ir kad klaidos būtų sprendžiamos, būtų tas monitoringas, feedback‘as galbūt, tas stabdymas, ar ne, tai tubūt čia šitie dalykai būtų, aš kaip suprantu?

- Jo. Ir dar būtų man saugu, jeigu aš matyčiau, kad jinai visada atsinaujina, pavyzdžiui, kažkoks... m... šone kažką matyčiau, kad jinai... e... vykdomas atnaujinimas arba čia dabar perdarau nu, kad aš matyčiau, kad jinai nestagnuojasi, o kažkoks vis atnaujinimas vyksta, kad jinai tobulėja va tas va ir tos ataskaitos, bet tos tos net nežinau tas, bet čia irgi per feedback'ą, kad nu va tas ypatumas būtų, kad nu betarpiškai suprast, žinot arba, pavyzdžiui, jeigu kažkoks naujinys, kad aš suprasčiau, ką tas naujinys įdiegė. Nu ta prasme... nes aš pastebiu, kad aš daug ko nesuprantu telefone, pavyzdžiui, kai kokie naujiniai, kodėl, pavyzdžiui, tas ir tas, nu aš nenorėčiau to, kad nesuprasčiau. Nu telefonas yra telefonas, aš dar suprantu, kad aš čia su duomenų savo duomenim reikia man padaryt revizijas, žinai, kad ten, nes dabar (juokiasi) ten pilna visko su tuo... kaip čia juos apsisaugot, bet vat, jeigu nu va šitas dalykas gi yra mano tiesiog, nu čia nėra nieko konfidencialaus, čia tiesiog, nu gal, mano duomenys, nu kaip nekonfidencialu (juokiasi), nu bet... vis tiek čia atsakomybė kažkokia nu, nu čia man blogai pasidarysiu, tai man bus, ane? Bet vat, jeigu dirbčiau, spręčiau tą bylą, kur ten gali būt ir milijoninės mokesčių sumos žmogui sumokėt, nu tai aš vis tiek matau ten tą... technologiją, nu tą saugumo jausmas turi būt labai man toks, viskas turėtų būt sukurta technologija tokia, kad jinai ir pati save... valosi, tvarkosi ir mes dar gaunam užtikrinimus, patvirtinimus... tai va, manau... Manau, va tokie bendri būtų tokie bruožai, tie ypatumai.

- J: Mhm. Mhm. Mhm. Dar turiu kelis klausimus. Tai apie tai irgi kalbėjom, toks į tą būtent klausimas yra, **ar pritartumėt idėjai įdiegti daugiau technologijų teismuose ir kas skatintų ne arba taip pritarti tam diegimui?**

- Mmm. Aš pritarčiau. Pritarimas būtų tada jeigu matyčiau, kad buvo kažkas padaryta ir išanalizuota, kaip čia, rinka. Ta prasme, mūsų sistema. Jeigu aš matyčiau, kad atliktas tyrimas apie tai, kad teismų įsakymų yra 10000 ir kad paskaičiuota kiek valandų užtrunka vienam teisėjo padėjėjui parengti nutartį, kiek valandų užtrunka teisėjui ją peržiūrėti ir galiausiai pasirašyti, ir jeigu aš matyčiau kad šone yra man sprendimas parodytas kaip su technologija tai būtų galima išspręsti žymiai greičiau ar efektyviau, ir kaip tokie duomenys man yra pateikti, ir dar kai diskutuoja apie tai ir tiems duomenims patvirtina kažkas iš institucijų aukštesnių, pavyzdžiui, teisingumo ministerijos atstovas kažką pasako arba teisėjų taryba kažką sako, tikrai patvirtina mūsų teisininkai neįžvelgia jokių nei technologinių kažkokių, aišku ta technologija būtų visa peržiūrima, bet teisiškai jokių kažkokių man nekyla ir niekam nekyla kažkokių abejonių tai prašau – taip, galim tikrai naudot ir daugiau technologijų. Bet sakau, ir kalbant tada apie apskritai apie bet kokią perspektyvą, bet koks klausimas koks ateity būtų iškilęs. Jeigu būtų labai aiškus „dabar“ ir „po“, iki technologijos ir po. Ir ką mes matom. Ir dar patvirtinimas, kad nėra teisinių kažkokių iššūkių... tai.. vėl čia man turbūt atrodo viskas per komunikavimą ir ir tą, kaip ten sako dabar populiariu: įrodymais pagrįstų sprendimų priėmimą, ten vat vat vat.. vat toks, kad būtų vat. Kad nu ne aklai kažkur mes čia imam kažkokią, žinai, maiše tą

kata, bet nu kad pasako kaip kas bus. Ir tada kad būtų tas, ne tai kad nuo dabar va po dviejų mėnesių viskas prasideda, bet kad būtų tas pereinamas laikotarpis, galbūt pavyzdžiui kažkoks, kad kažką jie darytų su tam tikrom bylom, tada pasakytų rezultatus kaip įvyko, ir tada okei tas toks saugumo, užtikrintumo jausmas, kad mes čia darom dalykus, apgalvojam. Tas įspūdis, kad kažkas labai pagalvoja apie tai. Vat to norėtusi, kad įspūdis, kad buvo išdiskutuota, buvo suprasta, buvo apmąstyta, pagalvoti „už“ ir „prieš“ ir tas va žinojimas. Mes neturim visi dalyvaut, bet kad tie atsakingi asmenys vat, jie sukurtų tą, tą tokį, kad nu „čia mes pagalvojom“. Ir ir tas, ir jeigu jum dar.. ir kad toj visoj srity, kad būtų, kad galimybė užklaust klausimų, pavyzdžiui. Nes ko aš pasigendu, tai jie vat pavyzdžiui priima sprendimus kažkokius, pavyzdžiui, kad ir teisėjų taryboj, atrodo, jie tai gerai išsianalizavo viską, o iš kur aš žinau ar jie paanalizavo mano klausimą? Ir tada jokio *feedback'o* negauni į tą savo klausimą, nes jau priimti sprendimai būna. Nu to nėra, kad aš esu dalis. Ir man atrodo su technologijų įdiegimų, nes jas tai taikysim mes. Mes turim suprast. Tai yra mum reikalinga, mes esam dabar Dievai šitoj vietoj, mes čia žiūrim kaip mum geriau tarnauja ta mum technologija, aš tai taip matau. Tai nu, mes tada ir turėtume jaustis ta dalim, žinai kad ten. Ir klausimai, man iškilo klausimas, nu atsakykit man ir man bus ramiau. Ir ta prasme žinosiu, kad aš ją tikrai galiu. Nes nu dar kas su tais kultūriniais dalykais, pas mus teisme kas yra, parašyta tai ir darau. Mano pareigybės nurodyta, tą ir darau. Bet klausimas „O kodėl? Gal galima pagerint?“. Tokie klausimai yra vertinami kaip išsišokimas aukščiau bambos. Ir nu dar nu.. liūdna kad dar mes esam.. bet čia yra palikimas nuo to viso sovietinio „š“, nuo to kad nu jeigu tu parašyta tai ir turi daryt, o jeigu nepadarysi bus blogai. Iškart kažkokia sankcija, kažkas tokio. Negali kvestionuot, nes čia viskas yra puiku. Tai va to kvestionavimo protingo ir tokio reikalingo nu tikrai pas mus teismuose.. nu bando dabar tikrai viskas yra.. jau pradeda po truputį jau ir.. ir viešai turbūt gali pajust. Jau pradeda atsiverti teismai, kalbėt apie tas problemas. Nu bandyt nebijot tų klausimų klaust. Tai manau su technologijom nu tai čia esmių esmė būtų, kad.. būtų galima klaust, atsakyt, suprast, suprast. Ir kad tie sprendimai nebūtų nuleisti iš kažkur. Kad jie būtų paeksperimentuota su jais ir.. ir ir mes užtikrinti prieš žmones būtume, kad čia yra viskas gerai, nebijokit. „Jeigu mes nebijom, ir jūs nebijokit. Čia viskas bus gerai“.

- J: Mhmm, nu girdžiu per visą interviu, pasakojat daug dalykų tokių sisteminių, vidinių. Ir kaip gali jaustis darbuotoja teismų sistemoje, ar ne? Apie visus procesus ir santykius, kurie turbūt nėra labai horizontalūs ir tada.. čia yra apie tą patį procedūrinį teisingumą ir apie galimybę išreikšt, pareikšt savo nuomonę ir būti išgirstam. Kas ir yra svarbiausia bylininkam ir šiaip. O kaip manote, **nuo ko priklauso tai ar žmonės, tiek teismų darbuotojai, tiek teismų klientai, ar ne, naudotusi ar naudosis teisės technologijom? Kas galėtų būti tie veiksniai?**

- Mhm.. aš manau ta diskusija, tas komunikavimas, čia be protiškai svarbu. Tada diskusijos tarp mūsų. Pavyzdžiui diskusijos tarp padėjėjų, tarp teisėjų, tiesiog tokie pamąstymai „kaip jūs jaustumėtės?“.

Tiesiog juos turėtų vykdyt kiekvieno tesimo administracija. Čia yra.. aš matau tą komunikavimą per vieną lygį, kai nuleidžia jau, pasako bendrai visiems, tai yra teisėjų taryba, nacionalinių teismų administracija, kuri yra atsakinga už tą visą organizavimą teismų darbo, ir tada jau eina per kiekvieną teismą bendra žinutė ir žiūri kaip žmonės reaguoja į tai. „Kaip tu manai? Tau padėtų?“. Nu toks.. aš tai manau čia didžiulis darbas yra, bet taip ir turėtų būti. Mes ir pereinam į tą, kad nebėra *čžū čžū čžū* to, žinai tokio, kažkokių.. Nu ta organizacija nepastatyta vien būna ten va tokiu būdu, ane, daugiausia apačioj ir tada ten vadovai. Mes pereinam į saviorgani..organi..organizacijas tokias. Kur mes irgi norim būti sprendimų priėmėjai, mes norim būti jų dalim, nes mes čia gyvenam. Mes 80 procentų savo gyvenimo atiduodam darbui. Mes irgi norim jaustis dalim. Ir man atrodo čia po truputį jau einam į tą erą, judam link to. Jau privatus verslas tai jau apie tai tik ir šneka realiai. Ir mum jau buvo ir teismuose vienas seminaras apie žaliąją ekonomiką. Žodžiu, ten kur dabar jau visas ee Europos Sąjungos gi naujas kursas yra tas žaliasis. Nu žaliasis tai pagrindai. Ir realiai.. kuriasi dabar savi organizacijos ir tos pranešios tikslas kad nu sau.. baisiausiai išjudint valstybines sąrangas, valstybines institucijas, kad jos suprastų, kad nu okei yra vadovas, bet sprendimų priėmimo dalis yra ir žmonėms ir negalima nuleidinėti visko iš viršaus į apačią. Nu nes... vis dėlto teisė geriausiai realizuojasi per jos taikytoją. O taikytojas gi pradedam gi nuo pačios apačios – yra institucija, kuri priima sprendimus žmogaus atžvilgiu. Jinai įgyvendina teisę, o ką teismas padaro? Pasako „gerai“ arba „blogai“, bet visas tas efektyvumas tos sistemos tai priklauso tiesiogiai ne nuo teismo, o nuo to pirmo taikytojo, kuris ją pritaiko. Tai.. o pas mus gi laukia kaip teismas pasakys ir tada teismas turi dar ne tik išspręst ginčą, jis turi atsakomybę už visą sistemą. Ar jis pasako, kad čia yra *fail'as* ar čia ne. Tai čia yra administracinių teismų didžiausias išskirtinumas per tą, kad jis turi ne tik.. dėl ko yra tada tas esminis pažeidimas ir neesminis. Kas man yra nu.. nu.. mm.. nu kaip gali būti esminis ar neesminis pažeidimas, jeigu žmogus turi teisę ir jinai buvo pažeista. Tai kaip tu dabar gali pasakyti, kad čia neesminis pažeidimas? Nu, bet Lietuvoj dar.. Atsiprašau, mano katinas kažko... (juokiasi). Lietuvoj dar yra čia dar tik kruopelytė, kad kažką mes pradedam šnekėti, mūsų teisme kažką pradėjom šnekėti. Užsieny tai yra vokiečiai konkrečiai pasakę „neesminis pažeidimas – sprendimas geras“. Nu jie eina per tą, kad nu.. jie tiesiog taip mato ir jų nebegalima perkalbėti. Bet Europos Sąjunga yra visai kitoks standartas. Europos Sąjungoj bet koks procedūrinis pažeidimas yra, nu, pažeidimas. Ir tu negali apsimest, kad jo nėra. O mes apsimeitinėjame. Ir esmė dėl to, kad mes norim užtikrint, kad sistema būtų suvokta, kad jinai veikia tinkamai. Tai tu ne tik kad teisėjas sprendžia ginčą, dar tu turi laviruoti per tą „kiek čia dabar, ar čia vertinga pasakyti, kad čia viskas blogai ir paskleisti žinutę, kad čia nu nelabai ar čia per mažas tas dalykėlis, kad čia galėtume?“.. Man atrodo taip neturėtų būti ir mes turėtume nu to greičiau kažkaip, kažkaip atsimušti nuo to. Bet tas viskas priklauso, nu vat, efektyvumas tos visos sistemos. Tai ir teisme realiai su technologijom, jeigu mes... kalbėsime apie tas

technologijas su žmonėmis, kurie jas taikys, tai manau nu visai kitokie rezultatai, negu tiesiog nuleist nuo viršaus ir viskas.

- J: Mhm labai svarbius punktus pažymėjote. Man atrodo, labai susisieja su tuo ir apie tesėjus, ar ne, kad jie yra tobuli ir jeigu jie daro kažką negerai, tai iš esmės jau jie negali būti. Bet tada jie turėtų būti tobuli ir negalėtų tobulėti. Tai visai toks svarbus dalykas, nuo jo galėtų priklausyt ar naudosis, nesinaudos ar kas bus. Liko du mums klausimai. Tai vienas iš tikrųjų pagrindinis, tai kaip jums atrodo, **kokiomis savybėmis turėtų pasižymėti technologija, kad kuriame nors teismų darbo etape ji galėtų pakeisti žmogų?**

- O žodis pakeisti ką čia slepia po juo?

- J: kaip kaip jums atrodo. Kokiam etape? Ir ar matote, kad galėtų? Ir na, kodėl, ar ne, taip manot. Ir kokios savybės galėtų ar turėtų būt svarbiausia, jums atrodo, yra svarbiausios, kad galėtų pakeisti. Jei galėtų pakeisti.

- Pakeisti, žinai, čia toks žodis, toks atrodo wow, pakeisti, kad tavęs nereikia. Žmogaus nereik. Bet dabar daug kur žmogaus nereik. Bet iš kitos pusės žmogus vis tiek kontroliuoja. Nu žmogus.. pastebi, kas ten vyksta. Mano.. čia toks off topic'as bet va mūsų draugas Švedijoje jis įmonėj dirba, ir Švedijos įmonė, jo strategija buvo, kad pas ją dirbs robotai. Ta prasme, sandėlis ir ten yra robotai vien. Ten nėra žmonių. O žmogus, pavyzdžiui, mūsų draugas mato tuos robotus ir jis tiesiog vis atnaušina kodą, kad tie robotai eitų į priekį ir dirbtų tą darbą ir vis atnaušina, nu stebi ir.. nu čia programavimas. Tai iš esmės tai tas „pakeisti“ toks man, žinai, jo tie robotai yra, ten jau konkrečiai robotai dirba darbą, kurį darytų Kinijos, ir kur daro Kinijos fabrikuose žmonės, tai ten daro robotai, kurie varo, pirmyn atgal. Jis mum parodė ir sako, „nu ką, žiūrėk, čia yra 200 kvadratų šito viso, ir aš per ten visą dieną, ten užtrunku 15 minučių ir tada galiu žiūrėt kitus dalykus“. Bet sako, „jeigu atsitiktų taip, kad aš kažko nepamatyčiau, viskas žlunga“. Viena kodo kažkokia dalis ir jinai žlunga, nors jie ir deda ten apsaugas. Nu ką aš noriu pasakyti, nu jie neįmanoma, kad technologija, ta prasme, būtų visiškai viena. Tada gal mes čia jau pereinam į tą... tas dirbtinio intelekto, tipo, kur vieni sako, kad gali būti tas dirbtinis intelektas, kur jam bus sąmoningas, kur čia visi jo bijo. Ir kiti sako, nu tipo, kad nu išjungs internetą ir jis nieko nebegalės padaryti. Čia iš to, nu ta prasme, tu vis tiek turi galią jam. Tu negali.. jis vis tiek.. supranta tai, kad jis vis tiek.. tu paimsi, ištrauksi tą ir sustos tą, ką jis daro. O kiti va sako „ne, yra tas, kuris galės viską daryti ir jam nereik.. ir jam nors tu ištrauksi tą internetą ir išjungsi internetą, jis vis tiek vis tiek..“. Čia jau, čia jau kosmosas, fantazija. Nu bet nuo to ir prasidės čia visi dirbtiniai intelektai visi. Tai net nežinau. Pakeisti, pakeisti.. tai turbūt tas funkcijas, kurių gal mum net nereikia apie jas žinot. Ta prasme, aš net ne.. Pavyzdžiui, pavyzdžiui, viena iš funkcijų yra žyminio mokesčio įskaitymas teisme. Tai yra apskritai, ta prasme, techniškiausias darbas koks tik gali

būt. Tai vat, vat šitas, žinok, aš dabar sakau nuoširdžiai, man tikrai giliai vienodai būtų kaip jis įskaityto tuos pinigus. Jeigu tik man to daryt nereiktų. Nes tai yra toks betikslis darbas. Nu ab.. man visiškai.. mum tiek laiko užtrunka tą padaryt, teisėjo padėjėjom. Ir jis jokios reikšmės neturi... mūsų teisingumo įvykdymui. Nes žmogus sumoka pinigus. Kaip jau jie čia pereis, nu sorry, bet mum niekam net ne neįdomu. Tai va šitoj vietoj aš tai pilnai sutinku pakeiskit žmogų. Nes iš esmės sprendimo jokio nėra. Tai yra techninis paspaudimas, kad tie pinigai iš vienos sąskaitos pereitų į kitą sąskaitą. Prašau, va šitoj.. tai kokia čia galėtų išeit savybė. Nu ta prasme, kur nėra jokio, jokio klaustuko ką daryt. Tai viskas yra, sukurta infrastruktūra, sukurta sąskaita, sukurta kita sąskaita, dabar reikia dabar į ją tik iš vienos vietos į kitą. Tai va šitoj vietoj, prašau, pakeisti ką savybės tokios nėra ginčo. Sukurta infrastruktūra tam dalykui padaryt ir ir esmės kažkokios tai nekeičia, nes jau padarytas veiksmas žmogaus, sumokėti pinigai. Tai vat.. visiškai galėtų pakeisti šitą dalyką. Ta prasme mum taip nuimtų nuo galvos skausmą visokius tokius. Ir pavyzdžiui, tuos pinigus perkelia ir pavyzdžiui jeigu mes dar pasakom, kad turi kažkur grąžinti, tai neturi jokios įtakos, nes tu visą sumą perkeli į kitą sąskaitą, iš kurios VMI jau grąžina pinigus, jeigu ten per daug arba per mažai, irgi mum jokio.. Aš dabar galvoju kiek čia būtų kontrargumentų, kad čia mum vis tiek reikėtų grįžt prie jo. Bet mum net nereiktų, nes mum.. mūsų darbo priemonės yra nutartys, kurias turi vykdyt VMI. Bet mum visiškai neįdomu kaip jaukia tie pinigai. Čia jau valstybė tegul rūpinasi sukūrus tokią sistemą. Nes valstybė galėjo pasirinkt labai paprastai, kad sukuria vieną sąskaitą į kurią perkelia. Kam dar tas perkėlimas ir įskaitymas į kitą? Tai čia va šitie dalykai, kurie visiškai mum neįdomūs. Tai vat čia galėtų visiškai uu. Aišku mum neįdomūs, bet jie svarbūs, nes tu nesumokėsi žyminio, tu negali bylos teisme turėt. Bet jeigu tu sumoki žyminį, nu tai jau tada mum neįdomu. Tai va čia jau tikrai galėtų pakeist. Man atrodo čia niekam net neskaudėtų šitoj vietoj. Bet vat abstrakčiau mąstant tai turbūt visur, kur nereikia priimt sprendimo žmogui. Kur sukurta infrastruktūra it viskas aišku, tai yra techniška. Tai visokiose tokiose situacijose galėtų pakeist, iš esmės. Pavyzdžiui, jeigu tu nutartį padarai.. priema pirmininkas nutartį „sudaryti teisėjų kolegiją nagrinėti šią bylą“, tai aš tikrai norėčiau, kad ne teisėjo sekretorė turėtų įvedinėti, o jau gali technologija įvesti ir sukurti įvykį, ir sukurti posėdį, ir nu net ne čia nėra klausimų jokių nekyla. Tiesiog gal vat tie atvejai, kai yra betarpiškas teismo sprendimo vykdymas, kuriam nereikia jokio interpretavimo ir jokių alternatyvų nėra „jeigu – jeigu“, tiesiog yra „taip“, o „ne kitaip“. Tai va šitoj vietoj tikrai technologijos galėtų pirmaut, būt ir mum nieko.. Nes mum vis tiek svarbiausi galutiniai rezultatai. Ir šitoj vietoj labai su.. aišku čia.. problema, kad labai daug.. aš ką matau tai sekretores atlieka tokį darbą, kuriame yra teismo sprendimų vykdymas paprasčiausias. Tai yra nutartis priimti, išsiųsti ir panašiai. Tai vat šitoj vietoj daugiausia galėtų pakeisti žmogų, nes iš esmės, iš esmės tai yra techniniai darbai, kuriuose nereikia jokių apmąstymų. Ir kas būna su žmogum, kuris dirba tokį darbą – jis pradeda interpretuot, kur nereikia. Ir mes tada gaunam.. ir čia man atrodo būtų

pliusas. Tai būtų prevencija bereikalingam interpretavimui iš kurio kiltų ka-kokios tai žinai neigiamos pasekmės. Nes mes susiduriame su tuo, kad teisėjo sekretorė kažką pamiršta įvest, kažko.. kažką ne taip išsiuntė. Nors buvo parašyta taip, sumąstė kitaip. Ir tu, ir tu niekada nesupr.. nu čia net nėra tas, kad.. ko.. aiškintis kodėl jinai taip padarė. Nu tiesiog, tai yra inertiškai, nes tu dirbi techninį darbą. Tau tiesiog inertiškai jau gal.. tu praeitą kartą siuntei ir dabar tu siuntei, ir tu automatiškai siuntei tam. Tai manau vat šitose vietose tai yra.. technologijos būtų.. pakeisti galėtų šimtu procentų. Bet tiktai va tose savybėse, kad infrastruktūra yra ir nėra jokio ginčo, kur yra vykdymas sprendimo ir jokių alternatyvų ar ten subjektyvaus vertinimo. Tai va šitoj vietoj – super.

- J: Mhm.. visi klausimai yra. Paskutinis yra bendrai paėmus ką aptarėm, kaip manote **kas svarbiausia būtų kuriant ir diegiant technologijas teismuose?**

- Tai vis tiek aš pasiliksiu savo, kad tai yra komunikacija. Bet tokia aiški ir suprantama. Bei.. tais žodžiais, kuriais mes bendraujam, o ne kažkokiom.. skambiais žodžiais ir utopiškais pasakymais kažkokiais. Tiesiog praktiniškai, aiški komunikacija. Ir tų „prieš“ ir „po“.. nu ta vizualizacija, tas „prieš“ ir „po“, ką jinai duoda. Tai kaip čia per tą, per tą komunikaciją, kad dar būtų aišku.. namų darbai atlikti. Kad mes nešokam į balą ir nežinom, kas ten bus, ledas ar vanduo. Nu mes žinom, kad taip bus ir mes jums sakom, kad „taip va, tas bus pokytis toks arba kitoks“. Tai manau čia yra realiai svarbiausi dalykai. Ir jau po to, kai jau bus vat padaryta, tai kaip čia jau, kaip ten diegsime, kaip mes taikysime. Tai jau čia bus man atrodo kitos stadijos. Mes jau pereisim per tą.. prie to, kad mes įdiegėm, jau mum apie tai grįžt nebereiks diskutuoti „to reikia ar nereikia“, nes jau bus viskas padaryta. Ir tada tik klausimas tobulėjimo tų technologijų, man atrodo. Per tą taikymą matysim trūkumus, nes nereikia.. Man atrodo, ta pagrindinė žinutė, kad nereikia suvokt, kad čia apsprėndi tiek technologijų ar čia viskas. Čia, ta prasme, sukūrėm kažką, darom ir jos pakeist neįmanoma. Tai vat, kad.. nes nu teisme taip yra, daug susiformuoja procedūrų, kurių pakeitimas vieniems atrodo „Ką tu darai? Ką tu...“ Dabar atrodo viena diskusija buvo apie tai, kad gal prailginam terminą apskundimo. Terminą apskundimo. Jau kilo skandalas. Dvidešimt metų šitas terminas buvo, kodėl čia dabar reikia jį keist?.. Nu ir viskas. Atrodo.. atrodo tu bandai procese padaryt minimalų, minimalų kažkokį pakitimą ir jau tu gauni tą.. tokį *nope*, nes žmonės pripranta. Jie nemėgsta pokyčių tokių. Jie, jie nors... ir jie užkoduoja tą dalyką, kad pagalvojimo „O gal iš tikrųjų būtų geriau“. Nes nu jie nori stabilumo. Aišku čia nuo kiekvieno individualiai. Tai man atrodo, tas, kad mes kartu, tas jausmas, kad kartu mes tobulinsimės, čia jau mum pagalba. Jeigu mes nenorim, mes.. ir turbūt ko, ko nepasakiau, bet gal turbūt, kad išliktų teisė, nes naudot.. pačioj pradžioj. Bet paskui ar jeigu išduos teisę.. jeigu suteiks teisę nesinaudot tada ir prasmė yra. Nes man atrodo didžiausia prasmė yra tada, kai į visą sistemą diegiama bendrai. Kad, nu, mes apsisprendžiam. Tai, kad prie to, tam kad.. turėtų komunikacija užtikrint, kad įtikintų kiekvieną žiaurų skeptiką. Kad nors kažkiek.. jis sakytų „nu.. gerai“. Bet bet

jeigu jau pasakei „gerai“, tai jau viskas. Nu, čia tikslas būtų, kad nu.. ta komunikacija turėtų *biški* tokio būt ir.. papirkt labiau taip. Kad nu.. kad nu tiesiog pasakyt, kad tai yra realybė. To mum reikia. Mes norim.. mes norim kokybiškai dirbt, bet plus mes nenorim dirbt dalykų, kurie yra visiškai mum.. nu nei duoda mum nieko tie dalykų padarymai. O technologija tą dalyką galėtų padaryt ne tik kad greičiau, bet ir kokybiškiau, efektyviau ir prisidėtų prie viso to bendro. Ir tas gal bendro tikslo išsikėlimas, man atrodo. Vat tas.. vat to trūksta kartais, nes tie teisėjai, kiekvienas teisėjas yra atskiras konstitucinis pareigūnas ir jie mato savo komandas atskirai. Ir jie kartais, gal jie... mum trūksta to bendro pamatymo, kad ką mes apskritai. Kad man svarbu, kad ne tik aš gerai dirbčiau, bet kad ir mano kolega gerai per posėdžius atrodytų ir.. ir aš irgi tada ir jam noriu padėt, kad nu mes kartu. Ir tas bendras. Nes mes gi visi to paties norim. Kad teisingumas, nu jis būtų vykdomas, bet jis būtų vykdomas taip, kaip turi būti. Ir kad teisingai jis būtų vykdomas. Tai vat to bendrų.. bet, nu, čia yra kaip matai vis tiek atsimuša į tai, kad mes turim problemas vidines sistemų pačioj. Ir čia gal būtų kartu tas proveržis sprendžiant ir vidines problemas. Toks. Atliepian tą, kad diskusijos nėra, nuleidinėjami sprendimai. Tai gal vat.. tas tas naujas proveržis technologijų, žinai, atspalviu iš esmės gal būtų net gi naudingas, nes gydytų mūsų problemas, kurias mes jau turim nu apie dvidešimt metų.. tos pačios, tos pačios sistemos viduj. Tai va.

- J: Mhm.. Nu ačiū labai. Labai įdomūs ir labai išsamūs atsakymai.